

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ТАРАН ТЕТЯНА ГРИГОРІВНА

УДК 343.97:343.91-055.2:343.53(477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВУ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Т.Г. Таран**

Науковий керівник **Мозоль Анатолій Петрович**, кандидат юридичних наук,
доцент,

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Таран Т. Г. Запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

Дисертацію присвячено дослідженню питань запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні. Розкрито теоретико-методологічну та правову основи запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні.

Констатуючи безсумнівну дослідницьку цінність робіт вітчизняних учених, слід зазначити, що комплексного кримінологічного дослідження запобігання шахрайству, що вчиняють жінки, в Україні не проводили. За результатами опитування визначено, що стан наукової розробленості досліджуваного питання потребує вдосконалення за такими напрямками: сформулювати визначення та здійснити класифікацію шахрайств, що вчиняють жінки (63 %); обґрунтувати доцільність використання зарубіжного досвіду запобігання шахрайству, що вчиняють жінки (69 %); дати комплексну кримінологічну характеристику шахрайств, що вчиняють жінки (72 %); з'ясувати детермінанти, які впливають на характер і динаміку шахрайств, учинюваних жінками; систематизувати кримінологічні ознаки особи злочинця – жінки, яка вчиняє шахрайство (74,2 %); розробити спеціально-кримінологічні й індивідуально-профілактичні заходи, спрямовані на вдосконалення запобігання шахрайству, що вчиняють жінки (77,1 %), що здебільшого вплинуло на постановку завдань дисертаційної роботи.

Сформульовано авторське визначення шахрайства, що вчиняється жінками в Україні, як суспільно небезпечне діяння передбачене КК України вчинене особою жіночої статі з корисливих мотивів шляхом обману чи зловживання довірою.

Запропоновано класифікувати шахрайства, що вчиняються жінками в Україні на такі групи: шахрайство з використанням мережі Інтернет; шахрайство пов'язане із заволодінням нерухомістю; шахрайство вчинене із використанням психічного або біоенергетичного впливу з метою заволодіння майном (зазвичай це грошові кошти, вироби із золота); шахрайство у фінансовій сфері (у кредитно банківській сфері, інвестиційно-будівельній).

Досліджено досвід запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в таких зарубіжних країнах, як США, Європейського Союзу (Велика Британія, Німеччина, Італія), а також таких країн як (Канада, Ізраїль).

На основі аналізу досвіду зарубіжних країн та за результатами опитування респондентів встановлено, що з метою підвищення запобігання злочинності та шахрайства, що вчиняється жінками в Україні, зокрема, необхідно розробити та прийняти Концепцію віктимологічної профілактики злочинності, що повинна комплексно враховувати такі напрями: створення державних, громадських та приватних організацій, що здійснюють допомогу жертвам злочину; розроблення та прийняття Державної програми щодо запобігання жіночій злочинності; впровадження програм підтримки сім'ї;

Способи жіночих шахрайств також класифіковані залежно від повторюваності злочинних дій у часі (одноактні і повторювані), за сферою соціально-економічної діяльності, де вони вчиняються (неправомірні соціальні виплати; туристичні афери; незаконне кредитування; укладання нікчемних угод про оренду нерухомості тощо) та залежно від характеру поширення шахрайських дій (спрямовані на одну або обмежене коло жертв і спрямовані на охоплення широкого кола осіб).

Визначено, що шахрайства, які вчиняються жінками в Україні, характеризуються високим рівнем латентності та виявлені причини такого явища: а) суб'єктивні (винахідливість шахрайок та ретельне маскування злочинів; небажання жертв афішувати прикрі події у своєму житті, сором за власну необачність та довірливість; впевненість у неспроможності правоохоронних органів розкрити цей злочин, знайти злочинців і повернути

втрачені кошти, намагання власноруч «розібратися з кривдниками» тому що часто укладені угоди є незаконними); б) об'єктивні (недоліки у роботі правоохоронних органів, пов'язані з низьким рівнем реагування на подібні звернення громадян); в) суб'єктивно-об'єктивні (значний проміжок часу між моментом вчинення злочину та моментом виявлення шахрайства).

Обґрунтовано, що деякі із виокремлених чинників впливають на формування злочинної мотивації поведінки як жінок так і чоловіків, однак, зважаючи на значно вищий рівень рефлексії представниць жіночої статі, їх вплив на вироблення певної лінії поведінки останніх є значно сильнішим.

За результатами аналізу матеріалів судово-слідчої практики встановлено, що більшість (53,3 %) жінок-шахрайок притягались до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК України (заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою); 39,6 % - за ч. 2 ст. 190 КК України (шахрайство, вчинене повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому); 6,5 % - за ч. 3 ст. 190 КК України (шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використання); і лише 0,6 % - за ч. 4 ст. 190 КК України (шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах або організованою групою).

Надаючи характеристику морально-психологічним особливостям жінок-шахрайок, автор відзначає такі їх риси: хитрість, комунікабельність, адаптивність, рішучість, стійкість, наполегливість, артистизм, уміння увійти в довіру, зацікавити та утримати увагу співрозмовника.

Домінуючим мотивом вчинення жінками шахрайств визнано користь, що формується під впливом недостатнього рівня матеріального забезпечення та відсутності постійного джерела прибутку.

Запропоновано типізацію жінок-шахрайок за ступенем (рівнем) небезпечності злочинів, що ними вчиняються, та створено узагальнений кримінологічний портрет представниці кожної з виокремлених груп.

Опитуванням встановлено, що основними сферами застосування таких заходів повинні бути передусім: соціально-економічна діяльність – 18 % (соціальної допомоги, побутового обслуговування, страхування, туризму, вивезення робочої сили за кордон); шлюбні афери – 14 %; кредитно-фінансова та банківська сфера – 14 %; проведення лотерей, ворожіння чи знахарство як форми обману – 11 %; у сфері мобільного зв'язку – 8 %; Інтернет (комп'ютерне) шахрайство – 8 %; інвестиційно-будівельній діяльності – 8 %, збирання «пожертвувань» – 7%; у сфері підприємницької діяльності 7 %; обман під час азартних ігор 5 %.

Проведеним дослідженням встановлено, що у рамках спеціально-кримінологічного впливу необхідне ефективне налагодження взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування; громадських організацій та населенням з працівників Національної поліції України щодо роз'яснювальної роботи в школах (23 %) і навчальних закладах (34 %) та осіб молодіжного віку (43 %) про кримінальну відповідальність за шахрайство.

Встановлено, що під час здійснення індивідуальних заходів запобігання, шахрайству, що вчиняються жінками необхідно враховувати конкретні дані, що характеризують особу, а саме: соціально-демографічні, соціально-рольові характеристики та індивідуально-психологічні особливості. а саме: вік, рівень розумового розвитку, освіта, життєвий досвід, сімейний та соціальний стан, культурний рівень, широта і спрямованість поглядів, отримана спеціальність, службове становище, трудовий стаж, особливі схильності антигромадського характеру; фактори, що детермінують злочинну та іншу протиправну поведінку; злочинний досвід (наявність судимості).

Ключові слова: запобігання, шахрайство, кримінологічна характеристика, детермінанти, організована злочинність, особа, жінка, загально-соціальні заходи, спеціально-кримінологічні заходи, індивідуальні заходи.

SUMMARY

Taran T. H. Prevention of fraud committed by women in Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for obtaining the PhD in Law degree on the specialty 12.00.08 – «Criminal Law and Criminology; Criminal enforcement Law». – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

The thesis is dealing with the research of issues of prevention of fraud committed by women in Ukraine. Theoretical, methodological and legal grounds for prevention of fraud committed by women in Ukraine have been revealed.

Acknowledging the undoubted research value of the works of domestic scientists, it should be noted that a comprehensive criminological study of the prevention of fraud committed by women has not yet been conducted in Ukraine. According to the results of the survey, it has been determined that the state of scientific development of the investigated issue requires improvement in the following areas: formulation and classification of frauds perpetrated by women (63%); justification the feasibility of using of foreign experience of prevention of fraud committed by women (69%); provision of a comprehensive criminological description of fraud committed by women (72%); establishment of the determinants, which affect the nature and dynamics of female fraud; systematization of the forensic characteristics of the perpetrator – the woman, who commits fraud (74.2%); development of specific forensic and individual-preventive measures aimed at improving the prevention of fraud committed by women (77.1%), which mostly influenced the targets of the thesis.

The author's definition of fraud committed by women in Ukraine as a socially dangerous act envisaged by the Criminal Code of Ukraine committed by a female person by deception or breach of trust for the wrong reasons has been formulated.

It has been proposed to classify frauds committed by women in Ukraine into the following groups: fraud using the Internet; fraud related to the real estate possession; fraud committed with the use of mental or bioenergy effects for

possession of property (usually it is cash, gold items); fraud in the financial sector (in credit and banking sphere, investment and construction).

The experience of preventing fraud committed by women in foreign countries such as the US, the European Union countries (UK, Germany, Italy), as well as other countries such as Canada, Israel has been studied.

Based on the analysis of the experience of foreign countries and the results of the survey, it has been found that in order to improve prevention of crime and fraud committed by women in Ukraine, it is necessary, in particular, to develop and adopt the Concept of Victimological Crime Prevention, which should take into account the following areas: foundation of State, public and private organizations providing assistance to victims of crime; development and adoption of the State Program on Prevention of Women's Crime; implementation of family support programs.

The ways of female fraud have also been classified according to the repeatability of criminal acts in time (one-act and repeated), to the spheres of socio-economic activity, in which they are committed (illegal social payments; tourist scams; illegal credit; conclusion of agreements on rent and real estate, which are null and void), and depending on the nature of the spread of the fraud (aiming at one or a limited number of victims or aiming at a wide range of individuals).

It has been determined that fraud committed by women in Ukraine is characterized by a high level of latency; the causes of such a phenomenon have been revealed: a) subjective (ingenuity of swindlers and careful masking of crimes; reluctance of victims to report their occurrence, shame for their carelessness and credulity; confidence in inability of law enforcement agencies to solve this crime, to find the criminals and to retrieve what has been lost, the efforts to deal with the abusers on their own as the agreements are often illegal); b) objective (shortcomings of the enforcement agencies due to the low level of response to such appeals of citizens); c) subjective and objective (a significant amount of time between the moment of the crime and the moment of fraud detection).

It has been substantiated that some of these factors influence the formation of criminal motivation of behavior of both men and women; however, given the much

higher level of reflection of female persons, their influence on the development of a certain behavior of the latter is much stronger.

According to the results of the analysis of the materials of the judicial investigative practice, the majority (53.3%) of the female swindlers were held criminally liable for committing the crime under article 190, part 1 of the Criminal Code of Ukraine (possession of another's property or acquisition of the right to property by fraud or breach of trust); 39.6% were held responsible under article 190, part 2 of the Criminal Code of Ukraine (repeated fraud, or committed by a prior agreement of a group of persons, or which caused significant harm to the victim); 6.5% were held responsible under article 190, part 3 of the Criminal Code of Ukraine (fraud committed in a particularly big amount or through illegal use transactions); and only 0.6% – under article 190, part 4 of the Criminal Code of Ukraine (fraud committed in a particularly big amount or by an organized group).

Describing the moral and psychological characteristics of female swindlers, the author points out the following traits: cunning, sociability, adaptability, determination, resilience, perseverance, artistry, ability to gain the trust, interest and hold attention of the conversationalist.

The dominant motive for committing fraud by women is the benefit, which is formed by the lack of material security and the lack of a permanent source of income.

The classification of swindlers, which depends on the threat level of crimes, committed by them, has been proposed, and a generalized criminological portrait of the representative of each of the selected groups has been created.

The survey has determined that the main areas of application of such measures should be particularly: socio-economic activity – 18% (social assistance, household services, insurance, tourism, export of labor abroad); marital affairs – 14%; credit and financial and banking – 14%; lotteries, divination, or powwowing as a form of deception – 11%; in the area of mobile communications – 8%; Internet (computer) fraud – 8%; investment and construction activities – 8%, collection of donations – 7%; in the area of entrepreneurship – 7%; gambling fraud – 5%.

The conducted research has shown that within the framework of the special criminological influence the effective establishment of interaction is needed between: State authorities and local authorities; non-governmental organizations, population and the employees of the National Police of Ukraine concerning raising awareness among schools (23%), educational establishments (34%) and persons of young age (43%) on criminal liability for fraud.

It has been established that when implementing individual measures of prevention of fraud committed by women, it is necessary to take into account some specific data that characterize the person, namely: socio-demographic, socio-role characteristics and individual-psychological characteristics. namely: age, level of mental development, education, life experience, family and social status, cultural level, open-mindedness, specialty, position, experience, special inclinations of antisocial character; factors that determine criminal and other unlawful behavior; criminal experience (criminal record).

Key words: prevention, fraud, criminological characteristic, determinants, organized crime, person, woman, general social measures, specific criminological measures, individual measures.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Таран Т. Г. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2016. Вип. 6–2. Т. 2. С. 112–117.
2. Таран Т. Г. Детерминанти, впливаючі на совершение мошенничества женщинами в Украине. *Право и политика*. 2017. № 3. С. 396–401. (Кыргызская Республика).
3. Таран Т. Г. До питання про структуру шахрайств, що вчиняються жінками в Україні в умовах сьогодення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 6. Т. 4. С. 163–166.
4. Таран Т. Г. Кримінологічна характеристика особи жінки-шахрая. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 5 Т. 3. С. 65–71.
5. Таран Т. Г. Загальносоціальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 6. С. 180–185.
6. Таран Т. Г. Стан наукового розроблення проблем запобігання шахрайству, що вчиняють жінки, в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (16). С. 305–315.
7. Таран Т. Г. Деякі аспекти запобігання жіночій злочинності. *Основні напрями та проблеми протидії наркоманії* : електронн. зб. матеріалів круглого столу (Івано-Франківськ, 04 лют. 2016 р.). Київ-Івано-Франківськ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 143–148.
8. Таран Т. Г. Чезаре Ломбразо: жіноча злочинність. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2016 р.) : у 2 ч. / [ред. кол.: В. В. Черней, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. Ч. 2. С. 117–119.

9. Таран Т. Г. Щодо детермінації жіночої злочинності. *Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства* : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7–8 квіт. 2017 р.). Київ : Центр правових наукових досліджень, 2017. С. 89–91.

10. Таран Т. Г. Загально-соціальні заходи запобігання жіночому шахрайству. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018 р.) / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Консультат. місія Європейського Союзу. Харків, 2018. С. 187–188.

11. Таран Т. Г. Питання визначення способу як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони шахрайства, що вчиняють жінки. *Актуальні проблеми кримінального права* : тези доп. ІХ Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 21 листоп. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 331–333.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	13
ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ШАХРАЙСТВА, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ	22
1.1. Стан наукового розроблення проблем запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні	22
1.2. Поняття та класифікація шахрайств, що вчиняються жінками в Україні	30
1.3. Зарубіжний досвід запобігання шахрайству, що вчиняється жінками.....	47
Висновки до розділу 1	61
РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШАХРАЙСТВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ	63
2.1. Стан, структура та динаміка шахрайств, що вчиняються жінками в Україні	63
2.2. Детермінанти, які впливають на вчинення жінками шахрайств в Україні	80
2.3. Характеристика особи жінки-шахрая	98
Висновки до розділу 2	119
РОЗДІЛ 3. КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВУ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ.....	122
3.1. Загальносоціальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні.....	122
3.2. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні	144
3.3. Індивідуальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні.....	161
Висновки до розділу 3	180
ВИСНОВКИ	185
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	189
ДОДАТКИ	215

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГПУ	Генеральна прокуратура України
ЗМІ	засоби масової інформації
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
КК	Кримінальний кодекс
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	Міністерство внутрішніх справ

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Жіноча злочинність протягом останніх років стала однією з найактуальніших соціально-правових проблем сучасного суспільства. Це вкрай суспільно небезпечне явище негативно позначається на інституті сім'ї та духовно-моральному вихованні дітей, розвитку й формуванні ціннісних орієнтацій дітей (майбутніх поколінь) та загалом слугує своєрідним індикатором здоров'я суспільства. Підвищена суспільна небезпека жіночої злочинності обумовлена зростанням її рівня професійності й організованості.

Серед корисливих злочинів, учинених жінками, одним з найпоширеніших і таких, що виявляє тенденцію до стрімкого зростання, є шахрайство. Аналіз статистичної звітності Генеральної прокуратури України засвідчує, що у 2016 році загальна кількість осіб, що вчинили зазначений злочин, становила 3010 осіб, з яких 609 (20,2 %) – особи жіночої статі; у 2017 році – 3775 осіб, з яких жінок – 1021 (27,0 %); у 2018 році – 3654 особи, з яких жінок – 1007 (27,5 %)¹. Результати аналізу дають змогу констатувати тенденцію до стрімкого зростання питомої ваги жіноцтва серед шахраїв – на 7,3 % за останні три роки. Крім того, 70 % опитаних респондентів зазначають, що шахрайство означене високим рівнем латентності, оскільки часто потерпілі з різних причин не повідомляють про вчинені відносно них злочини.

Питання запобігання різним видам шахрайства досліджували у своїх працях С. І. Афанасенко, О. Г. Беліх, О. П. Бушан, В. О. Гацелюк, В. П. Головіна, О. М. Джужа, А. М. Єрмошенко, І. М. Зубач, О. М. Заєць, О. Г. Колб, І. М. Копотун, П. М. Коваленко, В. В. Корнієнко, О. В. Кришевич, О. В. Курман, Ю. О. Левченко, О. В. Лисодєд, А. П. Мозоль, В. Р. Мойсик, А. А. Небитов, Т. А. Пазинич, В. Д. Поливанюк, В. М. Попович, А. В. Савченко,

---

¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2015–2018 роки. *Генеральна прокуратура України* : [сайт]. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.

Л. М. Стрельбицька, О. В. Таран, І. М. Ткаченко, В. В. Черней,
С. С. Чернявський, В. І. Шахун, В. Ю. Шепітько та ін.

На рівні дисертаційного дослідження питання запобігання жіночій злочинності в незалежній Україні розглядали: А. Б. Блага (2000), В. В. Федусик (2001), М. В. Стрюк (2001), В. О. Меркулова (2003), О. М. Подільчак (2005), В. А. Бадира (2006), Г. С. Резніченко (2009), В. С. Багатиргарєєва (2010), Р. В. Перелигіна (2015), В. Ф. Лагоцька (2016).

Серед іноземних учених привертають увагу дослідження М. Денніс Лінс (1983), К. Лайдлер і Д. Хант (2001), К. Сегрейв (K. Segrave) (2007), Д. Ін і С. Ханши (2009), С. Цзянь (2010), Л. І. Мейсян (2013), С. Борнстейн (2012), Н. Наффін (2016), М. Хейден (2018).

Констатуючи безперечну дослідницьку цінність результатів напрацювань вітчизняних учених, слід зазначити, що комплексне кримінологічне дослідження запобігання шахрайству, яке вчиняють жінки в Україні, не проводилось. Аналіз підходів до зазначеної проблематики доводить, що в українській юридичній науці наявні розбіжності в питанні визначення її сутності, змісту й визначальних ознак.

Усе зазначене вище обумовило потребу в спеціальному дослідженні запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні. Аналіз національного законодавства України, літературних джерел, статистичних матеріалів і практики дозволяє стверджувати, що на сучасному етапі розв'язання проблем запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні, потребує якісно нових підходів до її розуміння, зокрема комплексного аналізу всіх аспектів запобігання вказаному протиправному явищу. Усі ці обставини зумовлюють необхідність дослідження теорії, практики та стратегії запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні. Недостатня розробленість зазначених проблем, а також незадовільний стан запобігання цьому виду шахрайства зумовлюють актуальність теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертації обрано відповідно до положень Стратегії сталого розвитку «Україна

– 2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015) та Плану заходів з її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275). Дисертаційна робота відповідає Основним напрямкам наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр., схваленим рішенням Вченої ради НАВС від 26 грудня 2017 р. (протокол № 28/1), річним планам науково-дослідних робіт академії.

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 25 листопада 2014 р. (протокол № 22) та схвалено Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 763, 2015 р.).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є розроблення науково обґрунтованих засад запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні, з розробленням пропозицій і рекомендацій правового, організаційного та практичного характеру. Реалізація зазначеної мети обумовила постановку та вирішення таких *завдань*:

- систематизувати наукові дослідження, присвячені різним аспектам запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні;
- сформулювати визначення та здійснити класифікацію шахрайств, що вчиняються жінками в Україні;
- узагальнити зарубіжний досвід запобігання шахрайству, що вчиняється жінками, та визначити можливість запровадження позитивного досвіду в національне законодавство і практичну діяльність Національної поліції України;
- надати комплексну кримінологічну характеристику шахрайств, що вчиняються жінками в Україні;

- з'ясувати основні детермінанти, що впливають на вчинення жінками шахрайств;

- систематизувати кримінологічні ознаки жінок, які вчиняють шахрайства в Україні;

- визначити напрями загальносоціальних заходів запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні;

- запропонувати комплекс спеціально-кримінологічних заходів запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні;

- схарактеризувати індивідуальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають під час запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні.

Предмет дослідження – запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становлять *діалектико-матеріалістичний* метод пізнання дійсності, загальнонаукові методи формальної логіки, а також низка спеціальних методів, зокрема: *історично-правовий* метод застосовано під час висвітлення особливостей становлення й розвитку законодавства та правозастосовної практики запобігання шахрайству, що вчиняється жінками (підрозділи 1.1, 1.2); *порівняльно-правовий* – у межах дослідження зарубіжного досвіду запобігання шахрайству, що вчиняється жінками, та перспективних шляхів його запровадження в Україні (підрозділ 1.3); *системно-структурний* – для аналізу складових кримінологічної характеристики шахрайства, що вчиняється жінками, з виокремленням відповідних елементів і кореляційних зв'язків (розділ 2); *догматичний* – з метою тлумачення понять і категорій кримінального права та кримінології, що сприяло вдосконаленню понятійно-категоріального апарату дослідження (розділи 1–3); *моделювання* – для розроблення та впровадження в практику алгоритмів (програм) дій працівників органів Національної поліції України під час виявлення та припинення злочинів

(підрозділи 3.2, 3.3); *логіко-нормативний метод* – під час формулювання пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства з метою забезпечення запобігання шахрайству, що вчиняється жінками (підрозділи 1.1, 2.2, 2.3, 3.3); *соціологічні* – для з’ясування думок працівників правоохоронних органів щодо сучасного стану запобігання шахрайству в Україні (розділи 1–3); *статистичний* – у контексті узагальнення результатів соціологічних досліджень, вивчення кримінальних проваджень (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять 205 архівних кримінальних справ і кримінальних проваджень за ст. 190 КК України; статистична інформація Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації за 2012–2018 роки; а також зведені дані результатів анкетування 324 респондентів, з яких 177 працівників оперативних підрозділів та 147 слідчих Національної поліції України Закарпатської, Львівської, Чернівецької, Волинської, Житомирської, Київської, Харківської та Одеської областей.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні досліджень, у якому на основі положень кримінального права та кримінології, узагальнення слідчої та судової практики розроблено науково обґрунтовані засади запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні, зокрема:

вперше:

– запропоновано авторське визначення шахрайства, що вчиняється жінками в Україні, яким слід вважати передбачене КК України суспільно небезпечне діяння, учинене особою жіночої статі з корисливих мотивів шляхом обману чи зловживання довірою;

– класифіковано шахрайства, що вчиняються жінками в Україні, а саме: з використанням мережі Інтернет; пов’язане із заволодінням нерухомістю; учинене з використанням психічного або біоенергетичного впливу з метою заволодіння майном (зазвичай це грошові кошти, вироби із золота);

у фінансовій сфері (у кредитно-банківській та інвестиційно-будівельній сферах);

– надано кримінологічну характеристику жінок, які вчиняють шахрайства, залежно від способів учинення злочинів та запропоновано їх типізацію за ступенем (рівнем) суспільної небезпечності вчинюваних ними злочинів;

– здійснено класифікацію способів шахрайств, що вчиняються жінками в Україні, залежно від: спрямованості злочинного посягання (з метою незаконного заволодіння державним або колективним майном; з метою незаконного заволодіння індивідуальним майном громадян); повторюваності (тривалості) злочинних дій у часі (одноактні та повторювані (тривалі); сфери вчинення (соціальні виплати, банківська сфера, торгівля, туристичний бізнес, валютні операції, ринок нерухомості тощо); характеру поширення шахрайських дій (спрямовані на одну або обмежене коло жертв і спрямовані на охоплення широкого кола осіб);

удосконалено:

– сучасні наукові положення щодо стану наукових досліджень проблем запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні;

– наукове бачення рівня, структури та динаміки вказаних злочинів, а також обґрунтування положень про їх значну латентність, зокрема встановлено її причини в межах трьох груп: суб'єктивні, об'єктивні та суб'єктивно-об'єктивні;

– зміст загальносоціальних заходів запобігання шахрайству, що вчиняються жінками;

дістало подальший розвиток:

– визначення та уточнення головних детермінант учинення шахрайств жінками в межах соціально-економічних і морально-психологічних чинників, зокрема обґрунтовано їх взаємозалежність;

– напрями спеціально-кримінологічного запобігання шахрайству, що вчиняється жінками, залежно від стадії їх злочинної поведінки: 1) перший

напрям (кримінологічна профілактика) полягає в діяльності спеціальних суб'єктів, яка спрямована на ліквідацію детермінант, що впливають на вчинення шахрайств жінками в Україні; 2) другий – у відверненні шахрайських дій жінок шляхом впливу на окремі групи чи конкретних осіб, які замислюють учинення шахрайства, спонукання їх до відмови від злочинної мотивації та продовження злочинної діяльності в разі завчасного викриття злочинних намірів; 3) третій напрям передбачає силове втручання в розвиток і продовження злочину чи злочинної діяльності відповідними спеціально-кримінологічними заходами запобігання злочину з метою недопущення рецидиву злочину або настання більш тяжких наслідків;

– рекомендації стосовно вдосконалення індивідуальних профілактичних заходів запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в роботі висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– *практичній діяльності* – у межах становлення фахової правосвідомості студентів юридичних закладів вищої освіти, курсантів, працівників органів досудового розслідування Національної поліції України (акт Головного управління Національної поліції в місті Києві від 22 серпня 2019 р.);

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження теоретичних і практичних проблем запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні, та розробки відповідних пропозицій (акт Національної академії прокуратури України від 28 грудня 2016 р.);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисципліни «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Методика розслідування окремих видів злочинів», а також для підготовки підручників, навчальних посібників, текстів лекцій і методичних матеріалів, проведення семінарських і практичних занять з кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності (акт Національної академії внутрішніх справ від 20 березня 2019 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки й рекомендації оприлюднено на

міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах: «Основні напрями та проблеми протидії наркоманії» (м. Івано-Франківськ, 4 лютого 2016 р.), «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 25 березня 2016 р.), «Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства» (м. Київ, 7–8 квітня 2017 р.), «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 21 листопада 2018 р.), «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (м. Харків, 30 листопада 2018 р.).

Публікації. Основні результати дисертації викладено в 11 наукових публікаціях, з яких п'ять статей, опублікованих у наукових фахових виданнях України, одна стаття в періодичному виданні іншої держави, п'ять тез наукових повідомлень на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структурно дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (267 найменування на 26 сторінках) і 6 додатків на 21 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 235 сторінок, з яких основний текст – 175 сторінок.

РОЗДІЛ 1

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ШАХРАЙСТВА, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ

1.1. Стан наукового розроблення проблем запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні

У структурі злочинності можна виокремити злочинність серед жінок як окремий, специфічний вид злочинності [165, с. 1], оскільки, крім рис, властивих злочинності загалом, він має додаткові негативні наслідки для суспільства, деструктивно позначаючись, передусім, на інституті сім'ї, вихованні молодого покоління, унаслідок чого формується «резерв» для майбутніх злочинців. Саме тому слушною видається думка про те, що показник злочинності серед жінок є своєрідним індикатором здоров'я суспільного життя [68, с. 1].

Негативною тенденцією жіночої злочинності слід вважати підвищення рівня її професіоналізму й організованості (встановлено факти, коли організованими злочинними угрупованнями керують жінки) [103, с. 49].

Сфери, де жінка вчиняє злочини, пов'язані передусім, із можливістю вільного доступу до матеріальних цінностей (наприклад, торгівля, громадське харчування, бухгалтерія) або до корупційних схем (медицина, освіта тощо). Здебільшого жінки працюють у такій криміналізованій сфері, як торгівля, тому не випадково вони превалюють у шахрайстві [238].

Шахрайство, яке вчиняють жінки, може бути побутовим, професійним і фінансовим. Найпоширенішими способами шахрайства є: позичання грошей і цінних речей без наміру їх повернення власникові; псевдопосередництво в підкупі посадовців; фальсифікаційні обмани; шахрайство в операціях із нерухомістю або з купівлі-продажу автомобілів; удаване сприяння в придбанні товарів; обман щодо предметів, речей, їх якості й кількості. Найчастіше такі діяння вчиняють на ринках, біля магазинів, складів, баз, вокзалів. Шахраї діють у групі із завчасно розподіленими ролями. Вони миттєво реагують на зміну

ситуації та, у разі виникнення небезпеки викриття, передбачають можливі варіанти зникнення [253, с. 195]. Активізуються нові види жіночого шахрайства, пов'язаного з наданням інтимних послуг. Тому дослідження окресленої проблеми є актуальним і потребує посиленої уваги з боку науковців.

Питання запобігання різним видам шахрайства досліджували у своїх працях С. І. Афанасенко, О. Г. Беліх, О. П. Буцан, В. О. Гацелюк, В. П. Головіна, О. М. Джужа, А. М. Єрмошенко, І. М. Зубач, О. М. Заєць, П. М. Коваленко, В. В. Корнієнко, О. В. Кришевич, О. В. Курман, О. В. Лисодєд, В. Р. Мойсик, Т. А. Пазинич, В. Д. Поливанюк, В. М. Попович, Л. М. Стрельбицька, В. В. Черней, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько та ін.

На рівні дисертаційного дослідження питання запобігання жіночій злочинності в незалежній Україні розглядали: А. Б. Блага (2000), В. В. Федусик (2001), М. В. Стрюк (2001), В. О. Меркулова (2003), О. М. Подільчак (2005), В. А. Бадира (2006), Г. С. Резніченко (2009), В. С. Багатиргарєєва (2010), Р.В. Перелигіна (2015), В. Ф. Лагоцька (2016).

Водночас в українській кримінології залишається недостатньо висвітленою проблема запобігання шахрайству, що вчиняють жінки в Україні, оскільки монографічних досліджень за цим напрямом не здійснювали.

З огляду на зазначене завданням підрозділу є аналіз стану наукової розробленості проблем запобігання шахрайству, що вчиняють жінки в Україні.

У цьому контексті С. О. Павленко [179, с. 107] слушно зазначає, що: головною умовою будь-якого наукового дослідження є ґрунтовний аналіз наукового доробку вітчизняних та іноземних учених різних історичних періодів. Такий аналіз надасть можливість з'ясувати найвагоміші з-поміж них, що стали теоретичним підґрунтям предмета дослідження, з одного боку, й акцентувати на проблемних аспектах, що залишилися поза межами дослідження попередників, у контексті соціально-економічних, політичних, нормативно-правових, криміногенних та інших чинників – з іншого [179, с. 107].

Ретроспективний аналіз засвідчує, що першими, хто почав відокремлювати жіночу природу від чоловічої, були філософи Платон й Арістотель. На їхню думку, чоловіки були духовнішими від народження, а тому менше схильні до вчинення злочину, на противагу особам жіночої статі [103, с. 140].

В історії кримінології панує думка, що вивчення жіночої злочинності як самостійного структурного елементу злочинності розпочато в другій половині XIX століття, що пов'язують з іменами Л. А. Ж. Кетле (1796–1874) і Ч. Ломброзо (1836–1909). Саме після опублікування робіт Ч. Ломброзо фахівці почали здійснювати дослідження особи злочинця. Зокрема, учений у своїх роботах стверджував, що жінки є більш схильними до вчинення злочинів, порівняно з чоловіками. Тому кримінально-антропологічна школа Ч. Ломброзо надавала велике значення анатомічним і фізіологічним властивостям людського організму в механізмі злочинної поведінки [244].

Згодом психофізіологічні відмінності чоловіка і жінки щодо вчинення злочинів досліджував Г. Бушан у праці «Наука про людину» (1911). Зокрема, автор обґрунтував висновок про те, що чоловік і жінка мають різні схильності до вчинення злочину. Так, на думку вченого, чоловік учиняє злочин здебільшого обдуманно, розраховуючи на свою фізичну силу, а жінка використовує для цього хитрість, обман, підступність [22; 151].

Зрештою, у жіночій злочинності переважають такі протиправні дії, як шахрайство (обман), шпигунство. Усесвітньо відомою є історія шпигунки Соньки Золотої Ручки (Софії Блувштейн) та ін. [151, с. 4]. Згідно з даними, виявленими внаслідок здійснених досліджень [26; 245], Сонька Золота Ручка у своїй злочинній діяльності досягла неабиякого рівня професіоналізму в учиненні шахрайства. Загалом успіх їй забезпечували освіченість, знання іноземних мов, артистизм та акторський хист до театрального перевтілення.

Розглядаючи комплексні дослідження вітчизняних учених, слід зазначити, що однією з перших праць, присвячених цій проблематиці, у незалежній Україні була робота А. Б. Благі «Кримінологічні особливості

жіночої злочинності в Україні» (2000). У дисертації обґрунтовано низку положень, висновків, рекомендацій, що мають теоретичне і практичне значення. Зокрема, визначено фактори, що обумовлюють злочинність серед жінок. Здійснено аналіз особливостей детермінації індивідуальної злочинної поведінки засуджених жінок, зовнішніх факторів (конкретної життєвої ситуації) та внутрішніх, індивідуальних рис, сформованих під впливом оточення та генетичних схильностей. Також у роботі окреслено напрями вдосконалення заходів із запобігання жіночій злочинності, розроблено ефективні корекційні програми, на підставі сучасних напрацювань прикладних галузей психології. Констатовано позитивний вплив на процес ресоціалізації цієї категорії осіб таких громадських інститутів, як трудові колективи, релігійні конфесії, жіночі та благодійні організації [16].

Згодом М. В. Стрюк у дисертаційному дослідженні «Кримінологічна характеристика жіночої злочинності» (2001). уперше здійснив детальний статистичний аналіз злочинності жінок в Україні порівняно з іншими підсистемами злочинності. За результатами здійсненого дослідження сформульовано низку нових наукових положень, найбільш значущими з яких є такі: обґрунтовано, що жіноча злочинність становить окрему підсистему загальної злочинності, її необхідно спеціально досліджувати; здійснено кримінологічну характеристику жіночої злочинності, висвітлено, властиві їй закономірності на підставі вивчення зарубіжних і вітчизняних джерел в історичному аспекті; визначено типові риси особи жінки-злочинця; з'ясовано причини й умови жіночої злочинності в контексті сучасного соціально-економічного становища в Україні; запропоновано методичні рекомендації з удосконалення загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів профілактики [220].

Також слід акцентувати увагу на дисертації В. В. Федусика «Жіноча злочинність в Україні» (2001) [164; 230], у якій обґрунтовано низку наукових положень, зокрема:

- обґрунтовано, що жіночу злочинність необхідно розглядати не тільки як специфічний соціологічний, а і як специфічний правовий феномен;
- визначено проблеми предмета, структури й методології кримінології жіночої злочинності як спеціальної кримінологічної теорії;
- обґрунтовано пропозицію розробити комплексну програму профілактики жіночої злочинності в Україні, окреслено напрями вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування [230].

У контексті нашого дослідження також слід зауважити про дисертаційне дослідження В. О. Меркулової «Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності» (2003). На підставі досягнень кримінологічної, кримінально-правової, кримінально-виконавчої науки, систематичного й історичного тлумачення чинного кримінального, виправно-трудового законодавств, даних спеціального емпіричного дослідження, узагальнення практичного досвіду автора розглянуто питання впливу психофізіологічних особливостей жінки на її суспільно-правову поведінку, історичні витоки особливостей кримінальної відповідальності жінок, проблеми законодавчого визначення жінки як суб'єкта кримінальної відповідальності за чинним законодавством, психологічні передумови та наслідки відбування жінками покарання у вигляді позбавлення волі. Запропоновано низку пропозицій, пов'язаних із удосконаленням кримінального та виправно-трудового законодавств, щодо кримінально-правового примусу, порядку й умов кримінальної відповідальності жінок, які вчинили злочин, тощо [151].

Слід зазначити також про дисертаційне дослідження О. М. Подільчак «Мотиви та мотивація злочинів, учинених жінками» (2005). Дисертація присвячена комплексному дослідженню проблем мотивів і мотивації жіночої злочинності з позиції її кримінологічних, кримінально-правових, соціальних і психологічних складових, особливостей їх формування, історичного розвитку [189].

Необхідно також проаналізувати монографічне дослідження В. А. Бадири «Виправлення жінок, засуджених до позбавлення волі, як мета покарання»

(2006). Наукова новизна праці полягає в тому, що вона є першим в Україні дослідженням з питань виправлення жінок, засуджених до позбавлення волі, як мети покарання на підставі гендерного підходу [12].

Крім того, важливе значення має наукова робота Г. С. Резніченко «Особливості виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі стосовно засуджених жінок» (2009). У висновках дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягало у вивченні особливостей виконання й відбування покарання у виді позбавлення волі стосовно засуджених жінок; аналізі кримінального, кримінально-виконавчого законодавства щодо відповідності змісту та сутності правових норм основним напрямам реформування системи виконання покарання стосовно жінок, засуджених до позбавлення волі; розроблено пропозиції щодо подальшого вдосконалення законодавчого регулювання у сфері виконання й відбування покарання у виді позбавлення волі стосовно цієї категорії засуджених [202].

Дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук В. С. Батиргарєєвої «Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні» (2010) у контексті нашого дослідження потребує посиленої уваги, зокрема: кримінологічний аналіз кількісно-якісних показників, що позначаються на динаміці зростання рівня жіночої рецидивної злочинності, а саме: а) збільшення протягом останніх років питомої ваги рецидивізму в жіночій злочинності майже на третину; б) збереження донещодавна тенденції до зростання жіночої рецидивної злочинності, темпи приросту якої в окремі роки випереджають відповідні показники рецидивної злочинності чоловіків; в) питома вага жінок-рецидивісток серед усіх злочинців-рецидивістів на рівні 7–8 %, водночас, за радянських часів вона не перевищувала 5–7 %, причому за чинним на той час кримінальним законодавством рецидив становили випадки вчинення як умисних, так і необережних злочинів; г) вища, ніж у чоловіків, наркотична залежність, що зумовлює перевагу в структурі жіночого рецидивізму злочинів, пов'язаних із

незаконним обігом наркотичних засобів, порівняно з аналогічними злочинами рецидивістів-чоловіків. Виокремлено основні тенденції розвитку жіночого рецидивізму в Україні, зокрема: а) кардинальна зміна, порівняно з минулими часами, його характеру внаслідок переважання наркотичної злочинності над злочинами насильницької спрямованості; б) вузький спектр злочинних виявів, порівняно зі структурою первинної злочинності жінок; в) переважання серед рецидивісток спеціального рецидиву; г) незначна частка злочинів, учинених з помсти або ревнощів; д) відсутність у середовищі рецидивісток ідейних «злочинниць-кар'єристок»; е) ускладнений процес соціальної адаптації, порівняно з адаптацією чоловіків, унаслідок більш тяжких соціальних наслідків відбування покарань тощо [14].

Важливе значення становить комплексне дослідження Р.В. Перелигіної на тему: «Кримінологія насильства осіб жіночої статті» (2015). Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному, з врахуванням гендерного підходу, дослідженні феномену жіночого насильства та формулюванні рекомендацій щодо вдосконалення шляхів протидії насильницькій злочинності осіб жіночої статі [186].

Значний внесок у розв'язання проблеми запобігання економічній злочинності зробила В. Ф. Лагоцька, яка у дисертації «Кримінологічна характеристика рецидивної злочинності жінок» (2016) акцентувала увагу на тому, що серед злочинів проти власності, що вчиняють жінки-рецидивістки, поширеним є шахрайство, яке полягає в заволодінні чужим майном або правом на майно шляхом обману або зловживання довірою (ст. 190 КК України). Поширеність таких злочинів серед жінок-рецидивісток пов'язана з тим, що вони, порівняно з чоловіками, здатні позитивно налаштувати до себе жертву злочину, вони є більш винахідливими й артистичними. Саме це допомагає жінкам-рецидивісткам налагоджувати довірливі стосунки з людьми та, відповідно, користуючись цим, заволодівати їх майном або правом на майно [137, с. 50].

Комплексні дослідження з окресленої проблематики здійснили зарубіжні вчені (країн СНД), серед яких слід виокремити праці Л. І. Шиллера (2003), Л. М. Щербакова (2008), М. В. Карпушина (2013), Е. В. Гузь (2014) та ін.

З-поміж зарубіжних досліджень для нашої роботи важливе значення має дисертація Н. О. Чекишевої «Жіноче шахрайство: кримінологічна та віктимологічна характеристика» (2011). Наукова новизна цієї роботи полягає в тому, що монографічне дослідження присвячене комплексному аналізу шахрайства, що вчиняють жінки, а також аналізу віктимологічних проблем жіночого шахрайства. У цій роботі здійснена комплексне поєднання кримінально-правових і кримінологічних заходів профілактики [245].

Також варто зазначити про низку наукових статей вітчизняних учених, які стосуються проблематики нашого дослідження. Наприклад, це розробки В. Ф. Будз, Т. В. Гапека, О. М. Гаргат-Українчук, М. Євдокімова, Т. В. Корнякова, М. О. Міщенко, О. П. Олійник, О. В. Радзевілова, В. Г. Севрука, І. В. Топоркова, Г. М. Філоненко, М. М. Чаплик, Н. О. Чечель та ін.

Серед іноземних нарахувань слід зауважити про дослідження К. Лайдлер і Д. Хант «Роль жінок у банді» (2001), Д. Ін і С. Ханши «Соціальний аналіз психології жіночої злочинності» (2009), С. Цзянь «Аналіз причин сучасної жіночої злочинності в Китаї» (2010), Л. І. Мейсян «Обговорення причин жіночої злочинності, її контроль та профілактика» (2013), С. Борнстейн (S. Bornstein) «Гендерні особливості в жіночій злочинності у Франції, підтримка думки експерта по кримінально-психіатричній практиці» (2012) [261], М. Хейден (M. Heyden) «Жінки та злочинність в ранній сучасній Голандії» (2018) [263], Н. Наффін (N. Naffine) «Жіноча злочинність: конструювання жінок в кримінології» (2016) [266], М. Денніс Лінс (M. Dennis Lynes) «Серйозність жіночої злочинності: національне дослідження злочинності» (1983) [264]; К. Сегрейв (K. Segrave) «Жінки-шахрайки в Америці, 1860-1920» (2007) [262] та ін.

Необхідно акцентувати увагу на роботах американського кримінолога М. Чесні-Лінд, зокрема: «Жіночі банди в Америці» (1999); «Дівчата, жінки та злочинність» (2004); «Патріархія, злочинність, правосуддя: фемінська кримінологія в епоху люффа» (2006).

Констатуючи безсумнівну дослідницьку цінність робіт вітчизняних учених, слід зазначити, що комплексного кримінологічного дослідження запобігання шахрайству, що вчиняють жінки, в Україні не проводили. За результатами опитування визначено, що стан наукової розробленості досліджуваного питання потребує вдосконалення за такими напрямками: сформулювати визначення та здійснити класифікацію шахрайств, що вчиняють жінки (63 %); обґрунтувати доцільність використання зарубіжного досвіду запобігання шахрайству, що вчиняють жінки (69 %); дати комплексну кримінологічну характеристику шахрайств, що вчиняють жінки (72 %); з'ясувати детермінанти, які впливають на характер і динаміку шахрайств, учинюваних жінками; систематизувати кримінологічні ознаки особи злочинця – жінки, яка вчиняє шахрайство (74,2 %); розробити спеціально-кримінологічні й індивідуально-профілактичні заходи, спрямовані на вдосконалення запобігання шахрайству, що вчиняють жінки (77,1 %) (Додатки А, Б, В).

1.2. Поняття та класифікація шахрайств, що вчиняються жінками в Україні

Наявність жіночої злочинності в Україні, а у певні періоди і її значне зростання, має вкрай негативні наслідки. Цей факт призводить до помітного погіршення якості виховання і появи бездоглядних дітей, розпаду сімей, поглиблює падіння моральності, негативно впливає на рівень духовності суспільства в цілому. Жіноча злочинність у теперішній час є дуже поширеним явищем [190; 234].

Відповідно до офіційних статистичних даних, а саме Єдиного звіту про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, який оприлюднений на офіційному сайті Генеральної прокуратури України, у 2017 році жінками було

вчинено 13860 кримінальних правопорушень [71]. Серед вчинених жінками злочинів: економічні злочини (розкрадання, хабарництво тощо), крадіжки, грабежі і розбої, умисні вбивства та тяжкі тілесні ушкодження, злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних речовин тощо [226, с. 119].

Водночас, як зазначає Н.П. Краснова [107, с. 95] серед злочинів проти власності серед жінок одним із найпоширенішим є вчинення шахрайства. На думку вченої такий стан речей обумовлено прибутковістю таких злочинних дій та мінімальними ризиками бути притягнутим до кримінальної відповідальності.

Означену тезу підтверджує проведене дослідження Л.О. Шевченко за яким переважна більшість засуджених жінок відбуває покарання в кримінально-виконавчій установі саме за корисливі злочини серед яких питома вага шахрайства, що вчиняються жінками становить –19,1 % [253, с. 195-194].

Таким чином, феномен шахрайства, що вчиняється жінками необхідно серйозно й глибоко вивчати, щоб зрозуміти його коріння і способи вчинення. Цей злочин є найбільш «хитрим», важко доказуваним, чим і користуються шахраї жіночої статті. Вони постійно вдосконалюють своє злочинне ремесло, апробують все нові способи обману й зловживання довірою громадян [45, с. 6].

У цьому контексті С.О. Павленко [181] слушно зазначає, що: основоположним у будь-якому дослідженні є з'ясування ключових дефініцій, що становлять предмет пізнання, адже некоректне тлумачення того чи іншого терміна (поняття) призводить до його помилкового розуміння, невірної трактування та хибних висновків, а отже – неточного підходу до дослідження [181].

З огляду на це вважаємо у цьому підрозділі в контексті досліджуваної проблеми дослідити категоріально-понятійний апарат таких визначень, як: «жіноча злочинність» та «шахрайство» на основі яких сформулювати власне визначення та провести класифікацію шахрайств що вчиняється жінками в Україні.

Передусім вважаємо за необхідне з'ясувати поняття жіночої злочинності.

Аналіз існуючих думок, висловлених різними вченими з цього приводу,

дозволяє виділити кілька основних підходів до визначення цього поняття.

Так, відомий лікар – психіатр Ч. Ломброзо стверджував, що жіноча злочинність – це складова частина всієї злочинності, яка підкоряється її загальним закономірностям та змінам.

У свою чергу, І. М. Даньшин вважає, що жіноча злочинність – це сукупність злочинів, що вчиняються особами жіночої статі на певній території за певний проміжок часу [123, с. 214].

Л. М. Щербакова стверджує, що жіноча злочинність – це історично мінливе явище як за соціальною сутністю, так і за місцем (у різних державах і різних соціально-економічних формаціях неоднакове коло злочинів) і за часом (кількість кримінально карних діянь змінюється разом з історичним розвитком держави) [244, с. 218].

О.М. Гаргат-Українчук зазначає, що жіноча злочинність – це сукупність злочинів, що вчиняються особами жіночої статі на певній території за певний проміжок часу [51, с. 189].

На думку, Н.О. Чечель жіноча злочинність – це відносно нове масове, історично мінливе, соціально-правове явище, що є певною системою, яку утворюють, суспільно небезпечні діяння, що вчиняються особами жіночої статі [244].

М.О. Євдокімова пропонує під жіночою злочинністю у сфері економіки розуміти діяння, скоєні жінкою як суб'єктом господарської діяльності в сфері економіки, які мають корисливу мету, посягають на економічну безпеку підприємств, установ, організації та інші економічні відносини [69, с. 21].

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що не дивлячись на розбіжності у трактуванні цього поняття спільною ознакою є суб'єкт злочинності.

Тому, слушно погодитись з думкою вчених про те, що жіноча злочинність – складова частина всієї злочинності і підкоряється її загальним закономірностям та змінам.

Зрештою, на нашу думку під жіночою злочинністю слід розуміти сукупність злочинів, що вчиняються жінками.

Водночас, жінка як суб'єкт злочину характеризується певними специфічними рисами, що зумовлюється біологічними чинниками.

Зокрема, прихильники біологічної кримінології вбачають причини жіночої злочинності у фізіологічних та біологічних особливостях цієї статі. Зокрема, окремі вчені пояснюють жіночу агресивність через аномалії хромосомного набору. Автори ендокринних біологічних теорій знаходять витoki агресивності в аномаліях функціонування залоз внутрішньої секреції і вироблення ними підвищеної кількості речовин, що викликають нервозність і агресивність, таких як тестостерон. Однак прямої залежності між кількістю судимостей і біологічними задатками жінок не виявлено. Цілком ймовірно, що останні впливають на жіночу злочинність непрямым шляхом: особливості фізіології жінок обумовлюють їх роль в суспільстві та надають таким чином вплив на злочинну поведінку жінки [67, с. 125].

Розглядаючи поняття «шахрайство» передусім слід зазначити, що відповідно до Міжнародних Стандартів аудиту, термін «шахрайство» зазвичай використовують для опису різних правопорушень, таких як розтрата, обман, корупція, підробка, вимагання, змова, крадіжка, розкрадання і навмисне приховування істотних фактів, з метою введення в оману [159].

У вітчизняному законодавстві, зокрема відповідно до ст. 190 Кримінального кодексу України поняття «шахрайство» трактується як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [119].

Водночас слід зазначити про те, що це кримінально-правова норма, передбачена ст. 190 КК України «Шахрайство», яка в описовій диспозиції дає законодавче визначення шахрайства і є базовим складом для спеціальних складів шахрайства, передбачених ст. 262, 308, 312, 313, 357, 410 КК та ст. 289 КК в частині незаконного заволодіння транспортним засобом шляхом шахрайства [72, с. 165].

У зв'язку з цим в п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти

власності» вказується: «обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) при шахрайстві застосовується винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на майно. Обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна чи права на майно» [196, с. 425].

Цей злочин полягає у протиправному заволодінні чужим майном або придбанні права на майно шляхом обману потерпілого чи зловживання його довірою і відзначається тим, що особа, у віданні або під охороною якої знаходиться майно, сама передає таке майно винному, вважаючи, що останній має право на нього. Особливістю шахрайства є те, що шахрай викликає у потерпілого спонукання, бажання передати йому майно чи уступити право на майно. Введений в оману, потерпілий сам добровільно передає винному майно чи право на нього [72, с. 165-166].

Слід зазначити, що об'єктом шахрайства є чуже майно. У теорії кримінального права вироблена система ознак його як елемента кожного викрадення:

- фізична ознака - матеріальність предмета розкрадання (не можуть бути предметом шахрайства як майнового злочину ідеї, погляди);
- економічна ознака - предметом викрадення може бути тільки річ, яка має певну економічну цінність (вираз цінності речі - її вартість, грошова оцінка);
- юридична ознака - предметом шахрайства може бути лише чуже майно [255, с. 57-58].

Об'єктивна сторона шахрайства може виражатися у двох формах поведінки злочинця: заволодіння чужим майном шляхом обману чи зловживання довірою та отримання права на чуже майно шляхом обману чи зловживання довірою.

Шахрайство у формі заволодіння чужим майном – це протиправне облудне вилучення майна і звернення його на користь винної особи. Здійснення такого виду шахрайства відбувається негайно, однак при цьому потерпілий не усвідомлює, що стає жертвою злочину. Такий вид злочину характерний під час заволодіння грошима громадян за їх обману під час проведення азартних ігор, збирання коштів на благодійні цілі, за підробленими документами, під виглядом зборів обов'язкових платежів тощо.

Шахрайство у формі придбання права на чуже майно має також поширений характер і відбувається, коли злочинець шляхом порушення чинного законодавства, порядку отримує повноваження володіння, користування чи розпорядження майном. Придбання права на чуже майно може бути здійснене шахраєм шляхом заволодіння документами, які надають йому право на отримання такого майна (квитанція на багаж, товарний чек тощо) [223].

Але слід сказати, що це не вичерпна характеристика поняття шахрайства. Ми погоджуємося з думкою О. В. Смагляка [215, с. 12], що є два підходи до характеристики цього терміна. Перший – це обмеження поняття шахрайства диспозицією ст. 190 КК України. Другий – застосування розширеного тлумачення поняття шахрайства. Так, наприклад, В. Д. Ларичев [138, с. 11] під шахрайством розуміє, крім діянь, передбачених відповідною нормою, ще й заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК України), а А. Данн [61, с. 84] вважає шахрайством усі злочини, що вчиняються за допомогою обману. Безумовно, слід погодитися з тим, що ці злочини мають спільну природу, але вони посягають на різні об'єкти, а обманні дії, до яких вдаються злочинці, у більшості випадків суттєво відрізняються між собою. Ще на початку минулого століття Г. Тард [222, с. 246] зазначав, що серед усіх умов, які сприяють формуванню грубого та жорстокого злочинця, найбільш фундаментальною є, безперечно, звичка до обману, і навіть убивця повинен застосовувати обман, щоб приховати готування до злочину [251, с. 222].

Окремі автори, що досліджували злочини проти власності, робили спробу класифікувати види шахрайського обману. Найбільш докладною є класифікація Г. М. Борзенкова. Він розділяє шахрайський обман на чотири групи: обман відносно особи, обман щодо різних предметів, обман із приводу різних подій і дій, обман у намірах (неправдиві обіцянки) [17, с. 34; 163, с. 25].

Щодо форм шахрайства найбільш вдало на нашу думку класифікував О.Л. Мусієнко.

Обман у формі активної поведінки характеризується тим, що винний своїми активними діями, які виражаються в повідомленні неправдивих відомостей, спотворює істину та прагне в такий спосіб увести особу, яку обманює, в оману. Активний обман (як обман дією в широкому значенні слова) можна підрозділити на словесний (вербальний) обман і обман дією.

Словесний обман характеризується тим, що винний повідомляє неправдиві відомості, спотворює істину за допомогою слів.

Обман у письмовій формі при шахрайстві в більшості випадків виражається у використанні підроблених документів.

Обман у формі пасивної поведінки (обман бездіяльністю) виражається в умовчанні, неповідомленні тих відомостей, які особа повинна була повідомити.

Виходячи із цього, автор розрізняє такі форми шахрайських посягань: 1) шахрайство у формі простих дій; 2) шахрайство у формі складних дій [163, с. 26-28].

Незважаючи на загальну форму, тобто вчинення з використанням обману або зловживання довірою, шахрайство має величезну кількість видів. У криміналістичній літературі останнім часом аналізуються достатньо нові види шахрайства [163, с. 28]:

Водночас, слід зазначити, що сучасне шахрайство, зокрема і жіноче має низку значущих відмінностей від аналогічних злочинів минулих років. Істотно зросли його масштаби, заподіяна шкода, змінилися способи вчинення та «інструментарій» шахраїв.

Варто, також погодитись із А.П. Закалюком [76; 193, с. 10] про те, що у сучасних умовах жінки, що вчиняють шахрайство здебільшого мають вищу освіту, сім'ю та позитивно характеризуються за місцем роботи.

Поява нових, сучасних видів шахрайства зумовлює необхідність їх цілеспрямованого вивчення, адже чинне законодавство відстає від криміногенних реалій, особливо пов'язаних з використанням сучасних науково-технічних засобів [19, с. 14].

У науковій літературі існують різноманітні підходи до класифікацій шахрайств: інтернет-шахрайство [205], шахрайство у сфері надання туристичних послуг [95], шахрайство пов'язане із працевлаштуванням [45], фінансове шахрайство [242], шахрайство на фінансових ринках у біржовій торгівлі [98], шахрайство пов'язане із заволодінням нерухомістю [155], шахрайство у сфері іпотечного кредитування [78], шахрайство у сфері страхових послуг [254], шахрайство у сфері інвестиційної діяльності [198].

У свою чергу С.В. Головкін та В.Г. Севрук зазначають, що сучасні шахраї, які вчиняють злочин відносно власності фізичних осіб, можуть бути класифіковані на кілька типів, залежно від сфери пристосування своїх здібностей: 1) шахраї на ринку нерухомості або цінних паперів; 2) „вуличні” шахраї (питома вага осіб циганської національності); 3) шахраї, що спеціалізуються на репрезентації себе представниками державних, комунальних, соціальних служб, громадських організацій; 4) побутові шахраї, що використовують близькі стосунки для реалізації злочинних задумів; 5) посадові особи органів державної влади та управління [58, с. 15; 210].

Зважаючи на викладене та за результатами опитування респондентів, вивчення судових вироків, повідомлень із засобів масової інформації виокремлено такі найбільш поширені шахрайства, що вчиняються жінками в Україні, зокрема: шахрайство з використанням мережі Інтернет (86%); шахрайство пов'язане із заволодінням нерухомістю (78%); шахрайство вчинене із використанням психічного або біоенергетичного впливу з метою заволодіння майном (зазвичай це грошові кошти, вироби із золота) (66%); шахрайство у

фінансовій сфері (у кредитно банківській сфері, інвестиційно-будівельній) (53%), інше – 27% (Додатки А, Г).

Розглянемо їх детальніше.

Шахрайство пов'язане з використанням мережі Інтернет.

При шахрайстві своєрідним обманним прийомом часто буває розміщення рекламних оголошень без наміру виконати обіцяні послуги. Це пропозиції про продаж товарів за низькими цінами, пересилання поштою рідких насінь або саджанців, будівництво дачних будиночків. Останнім часом з'явилися численні рекламні оголошення про продаж квартир, про послуги із працевлаштування за кордоном, організації туристичних поїздок, набори на курси бухгалтерів, менеджерів тощо. Термін «інтернет-шахрайство» означає будь-які шахрайські комбінації, де використовуються один або декілька елементів Інтернету — такі як кімнати у чатах, електронна пошта, дошки об'яв чи веб-сайти — для залучення потенційних жертв, проведення шахрайських угод чи для передачі коштів від шахрайства у фінансові установи чи іншим особам, що беруть участь у таких комбінаціях [163, с. 23].

Шахрайство в мережі Інтернет зберігає сталу тенденцію до еволюціонування, з'являються нові його види (рерайтинг, серфінг, креммінг, шахрайство з криптовалютами) чи удосконалюються вже відомі, такі як: фішинг, скіммінг, використання програм-шпигунів (spyware, keyloggers), обман під час купівлі-продажу товарів у Інтернет-магазинах, шахрайство в Інтернет-аукціонах, SMS-шахрайство тощо [249, с. 145].

Зрештою, термін “шахрайство в Інтернеті” можна застосовувати в цілому до шахрайських махінацій будь-якого виду, де використовуються один або кілька елементів Інтернету (кімнати в чатах, електронна пошта, дошки оголошень або Web-сайти) для залучення потенційних жертв, проведення шахрайських угод або для передачі повідомлень від шахраїв до фінансових установ або іншим особам, які беруть участь у таких махінаціях [205, с. 228].

Нині, виходячи з повідомлень у засобах масової інформації та наукової літератури [212], у державі існує чимало «схем» шахрайства, що вчиняється

жінками з використанням мережі Інтернет. Так наприклад, під приводом пошуку пари для побудови відносин і створення сім'ї жінки на сайтах знайомств здійснюють пошук чоловіків майбутніх «жертв» злочину, встановлюють з ними довірливі відносини, позиціонуючи свої наміри як серйозні, вводять їх в оману та під різними приводами (витрати на квитки проїзд до коханого, на лікування, на навчання) тощо до передачі їм грошових коштів.

Інша розповсюджена схема шахрайства, що вчиняється жінками з використанням мережі Інтернет розрахована на чоловіків поціновувачів інтим-відпочинку. Наприклад чоловік знаходить в мережі Інтернет оголошення про надання жінкою інтим послуг після домовленості жінка вимагає у потенційного клієнта перерахувати частину грошових коштів, як завдаток за надані в майбутньому послуги, як наслідок чоловік залишається ошуканим.

Як зазначають окремі фахівці [176], потерпілі навіть не звертаються із повідомленням до правоохоронних органів про те, що стали жертвою шахрайства, оскільки усвідомлюють свої неправомірні дії, проте найбільше бояться розголосу та негативного іміджу у результаті такого інциденту.

Зрештою, за окремими даними, [176] переважна більшість жінок, що вчиняють шахрайство з використанням мережі Інтернет під приводом надання інтимних-послуг перебувають у місцях позбавлення волі.

Цьому виду шахрайства притаманні такі характеристики як велика суспільна небезпека, слабкий контроль з боку суспільства і правоохоронних органів, інтелектуальність, висока латентність, низький ризик для злочинця і, при цьому, порівняно легкий успіх, конфіденційність дій, анонімність будь-якого користувача [250, с. 330-331].

Шахрайство пов'язане із заволодінням нерухомістю.

Особливого занепокоєння останнім часом викликає шахрайство, що вчиняються жінками пов'язаних із заволодінням нерухомістю.

А.О. Чуприна з цього приводу зазначає, що вчинення таких злочинів здебільшого характеризується значним рівнем латентності й «організованості»:

для вчинення таких злочинів характерною є спільна злочинна діяльність нотаріуса, ріелтора, банківського працівника, представників судових та правоохоронних органів тощо [247, с. 167].

О.В. Дикий за результатами вивчення судової практики дійшов висновку про те, що шахрайство в сфері обороту житлової нерухомості може здебільшого вчиняється в таких самостійних формах: заволодіння чужим майном або придбання права на нього. Перший випадок характерний коли умисел злочинців направлений на заволодіння коштами від продажу майна тощо, без посягань на право власності на це майно. Така ситуація спостерігається у випадках коли злочинці обманом спонукають потерпілого продати належне йому майно, під приводом купівлі іншого з доплатою, та заволодівають коштами, або при укладені договору оренди житла. В другому випадку злочинці навпаки спонукають жертву передати права на майно їм. Це можливо в силу юридичної неосвіченості, а в деяких випадках банальної довірливості потерпілих.

При цьому автор наголошує, що заволодіння правом на майно вчиняється, як в більшості випадків при укладені різного роду договорів: купівлі-продажу, дарування, оренди тощо. Такі злочини, вчиняються або шляхом обману, або зловживанням довірою жертви, що за нормами кримінального закону притаманно шахрайству [66, с. 35].

Наприклад на Полтавщині діяла група шахраїв-жінок, що продавали квартири з підробленими документами. Наразі затримано та взято під варту одну з них, яка й обвинувачується в організації незаконного бізнесу з фіктивного продажу квартир. Прокуратурою було встановлено, що організована група, до складу якої входили троє жінок, шукали квартири, в яких тривалий час ніхто не проживав, та, використовуючи підроблені документи, незаконно їх продавали [228].

Зловмисницям вдалося продати три квартири в м. Полтаві на загальну суму 40 тисяч доларів США. Прокуратурою Полтавської області скеровано до суду для розгляду по суті обвинувальні акти стосовно останніх. Зважаючи на

те, що організатор незаконного бізнесу переховувалась від правоохоронних органів, її було оголошено в розшук. Згодом обвинувачену було затримано у м. Полтаві та взято під варту. Дії обвинуваченої кваліфіковано за ч. 4 ст. 190 (шахрайство, що завдало шкоди потерпілому у великих розмірах, вчинене в складі організованої групи), ч. 4 ст. 358 (використання завідомо підробленого документа), ч. 3 ст. 15, ч. 4 ст. 190, ч. 4 ст. 358 (незакінчений замах на заволодіння чужим майном шляхом обману (шахрайство), вчинене повторно, у складі організованої групи, а також використання завідомо підробленого документа) КК України. Тож зловмисниці загрожує позбавлення волі на строк до 12 років з конфіскацією майна. Правоохоронці ж закликають громадян бути пильними та перевіряти документацію, перш ніж перераховувати кошти невідомим особам [228].

Шахрайство вчинене із використанням психічного або біоенергетичного впливу.

В останні роки в засобах масової інформації та наукових колах значна увага приділяється випадкам вчинення шахрайств із використанням психічного або біоенергетичного впливу [207].

Варто зазначити, що ця категорія жінок, що вчиняють шахрайство має неабиякий дар уяви, використовує сугестивний вплив і вміння переконувати людей. До особистих якостей належать хитрість, брехливість, уміння зацікавити собою, знання способів фальшування документів. Шахраї вміють себе подати, мають певні знання в галузі психології; уміють добре спостерігати, мають швидку реакцію на швидкозмінну обстановку. Шахраї використовують можливості перевтілення, можуть встановлювати контакти з людьми різних типів, обирають відповідну манеру поведінки. Зовнішньо – це комунікабельні, балакучі люди, спроможні швидко привернути до себе увагу інших людей, зацікавити їх, увійти в довіру, створити приємне враження надійної або потрібної людини. Деякі володіють навіть елементами своєрідного артистизму і влаштовують цілі „спектаклі” для досягнення злочинного результату;

майстерності виконуваної ролі могли б позаздрити і професійні актори [106, с. 7].

Під час вчинення шахрайства злочинець для досягнення мети намагається використовувати психологічний вплив на певних осіб. Зокрема, одна з найбільш розроблених класифікацій видів психологічного впливу запропонована О. В. Сидоренко, що виділяє наступне: 1) переконання – свідомо аргументований вплив на іншу людину або групу людей, що має своєю метою змінити їхнє судження, ставлення, намір або рішення; 2) самопросування – відкритий прояв свідчення наявності у людини своєї компетентності й кваліфікації для того, щоб бути оціненою по здобуткам й завдяки цьому отримати перевагу; 3) маніпуляція – прихований від опонента вплив на нього, на його систему ставлень і орієнтацій; 4) прихиляння до наслідування – створення у іншій людини бажання “бути схожою”, подібною до зразка; 5) прохання – словесне звертання до людини із пропозицією задовольнити потребу або бажання ініціатора; 6) примус – вимога виконувати розпорядження ініціатора, підкріплюване прихованими або явними погрозами; 7) деструктивна критика – зневажливі або образливі судження висловлення про особистість опонента, грубий, а іноді агресивний осуд, ганьблення або осміяння його пороків, вчинків; 8) ігнорування – навмисна неувважність, підкреслене неприйняття людини, при якому ігнорування, найчастіше, виступає як тактична форма примусу або залучення уваги людини до чогось; 9) емоційне зараження – передача свого стану і ставлення іншій людині або групі осіб; 10) навіювання – навмисний свідомий вплив на підсвідомість людини або групи осіб з метою зміни їхнього стану або відношення до питання, а також створення схильності до певних дій [213, с. 129–131; 174].

При шахрайстві, що вчиняється жінками найчастіше використовуються такі засоби впливу, як навіювання. Навіювання в психології визначається як процес однобічного, активного й персоніфікованого впливу однієї людини на іншу або на групу людей, вчинений за допомогою мовного повідомлення, й

характеризується неусвідомленим сприйняттям того, що навіюється [185, с. 261].

Наприклад у Стрию дві шахрайки виманили у місцевої мешканки більше чотирнадцяти тисяч доларів США. Про це повідомляє відділ комунікації ГУ НП у Львівській області. В повідомленні йдеться, що шахрайки на вулиці переконали жінку що на її родину «наведено порчу». Проте, за словами шахрайки, вона може допомогти позбутися прокляття – для цього жінка повинна принести з дому усі гроші які є і провести над ними певний ритуал. Довірлива жінка заплатила шахрайкам 14 тисяч доларів та 7 тисяч гривень, але під час проведення ритуалу шахрайки зникли разом з грошима, а потерпіла звернулася за допомогою у поліцію.

Одним з видів глибокого навіювання є гіпноз.

В.Г. Севрук зазначає, що в основі професійно-шахрайської діяльності жінок, які обманюють під виглядом гадання, ворожіння та знахарства лежать глибинні психофізіологічні та соціально-психологічні процеси. Саме цей факт обумовлює високу «ефективність» шахрайських дій, пов'язаних із застосуванням обрядів ворожіння [207, с. 121-128].

Як зазначають окремі дослідники [207] гіпноз є потужною зброєю, людину під його впливом можна впевнити у всьому, стерти якісь фрагменти пам'яті, ввести в оману, вселивши певну версію події, змусити підписати будь-які папери. Протиправне використання гіпнозу дуже важко довести.

Заради заволодіння чужим майном, жінки застосовують різноманітні шахрайські схеми, користуються сильнодіючими отруйними препаратами, які найнегативнішим чином впливають на організм та на волю людини.

Наприклад у Києві жінка, труїла самотніх літніх пенсіонерок снодійними препаратами з корисливих мотивів. Жінка представлялася лікарем поліклініки. Коли шахрайку пускали в квартиру, вона пропонувала виміряти тиск. Стверджуючи, що у потерпілих високий тиск, давала випити таблетки. Коли пенсіонерки втрачали свідомість, виносила з квартири всі цінні речі [93].

Водночас, слушно зазначає І.М. Кульчій про те, що у даний час в Україні правового механізму забезпечення надійного захисту населення від негативних наслідків гіпнозу чи будь-яких інших методів психічного або біоенергетичного впливу. Вочевидь, логічною є необхідність першочергового законодавчого визначення зазначених методів впливу на свідомість людини, розробка механізму організаційного та правового забезпечення захисту від такого впливу, оскільки величезний потенціал впливу гіпнозу на людську психіку може бути легко затребуваний представниками кримінального світу, іноземних спецслужб, рекламодавців тощо [133, с. 306].

Дії особи, пов'язані із застосуванням гіпнозу та інших методів психічного та біоенергетичного впливу задля підкорення потерпілого волі зловмисника, слід кваліфікувати, на нашу думку, як обтяжуючу обставину щодо кожного конкретного злочину. Така позиція пояснюється широкомасштабністю можливостей застосування різноманітних технік навіювання при вчиненні практично будь-якого злочину (наприклад, умисного вбивства, крадіжки, грабежу, розбою, шахрайства тощо). А дії особи, яка вчинила злочин, перебуваючи під гіпнотичним впливом, слід враховувати як обставину, що пом'якшує покарання [183, с. 176].

Шахрайство у фінансовій сфері (у кредитно банківській сфері, інвестиційно-будівельній).

За результатами дослідження Г.М. Чернишова серед осіб, що вчинили фінансове шахрайство, за даними нашого дослідження, переважають особи чоловічої статі (73 особи, що становить 83,9%). Пояснюється це тим, що саме чоловіки частіше займають керівні посади підприємств, установ та організацій. Жінки попадають до цієї статистики або у випадках групових злочинів разом із чоловіками, або за рахунок посад, які надають їм право укладати інвестиційні угоди, мати доступ до матеріальних цінностей тощо [240, с. 94].

Введення в оману потенційними клієнтами банківських службовців здійснюється різними способами, які можуть бути об'єднані в дві групи:

- 1) шляхом використання спеціально створених для розкрадання кредитних

ресурсів фіктивних підприємств; 2) шляхом фальсифікації документів та застосування інших прийомів обману, внаслідок чого клієнти кредитів вводяться в оману щодо можливостей та перспектив повернення отриманих коштів та якості забезпечення кредиту [130, с. 113].

Наприклад: 15.06.2010 року, 09.12.2010 року, 01.12.2011 року та 15.03.2012 року, громадянка України, уродженка с.Халаїдово Монастирищенського району Черкаської області, ОСОБА_1 з професійно-технічною освітою, одруженої, працюючої контролером-касиrom ТВБВ №10023/0145 ПАТ «Ощадний банк», знаходячись в приміщенні територіально відокремленого безбалансового відділення №2972/022 філії-Черкаське обласне управління ПАТ «Державний ощадний банк України», (територіально відокремленого безбалансового відділення №10023/0145 філії-Черкаське обласне управління ПАТ «Державний ощадний банк України» після реорганізації, що мала місце 08.07.2011 року), що розташоване в с.Попудня, Монастирищенського району Черкаської області, умисно, з корисливих мотивів, шляхом обману та зловживання довірою ОСОБА_2, під приводом прийняття коштів на вигаданий нею депозитний рахунок СД-33, вищевказаного відділення банку та нарахування 20% річних за вкладом, отримала від ОСОБА_2 належні їй грошові кошти в сумі 12 000 грн., 1 000 грн., 12 500 грн., 1 663 грн., на загальну суму 27 163 грн., які на вказаний рахунок не оприбуткувала, а фактично ними заволоділа, обернувши вказані грошові кошти на свою користь, в результаті чого заподіяла потерпілій ОСОБА_2 матеріальну шкоду на загальну суму 27163 грн. У результаті шахрайських дій ОСОБА_1, потерпілій ОСОБА_2 було заподіяно матеріальну шкоду на загальну суму 32623 грн. Ці дії ОСОБА_1 суд кваліфікує за ч.2 ст.190 КК України-заволодіння чужим майном шляхом обману та зловживання довірою (шахрайство), вчинене повторно [32].

Набувають поширення нові види банківських злочинів, пов'язані з шахрайським заволодінням грошовими коштами за допомогою фальшивих авізо і пластикових карток. Сучасна злочинність у банківській сфері є

груповою, оскільки для проходження документації необхідна участь декількох осіб [253, с. 195-194].

Аналізуючи способи вчинення шахрайства при фінансуванні будівництва житла зазначимо, що не дивлячись на індивідуальні особливості механізму кожного окремо взятого злочину, загалом можна виокремити дві типові групи шахрайств. Перша група – шахрайства в чистому вигляді, коли шахраї або взагалі не мають на меті ведення будівництва (грошові кошти залучаються фактично на нульовому етапі будівництва, ведення якого не планується), або коли будівництво ведеться лише для виду (як правило, на початкових стадіях будівництва) без мети його закінчення. Друга група – це шахрайства, при яких реально ведеться будівництво обіцяного об'єкту нерухомості, однак закінчення якого є не можливим через частково нецільове використання грошових коштів залучених на фінансування будівництва або взяття на себе забудовником зобов'язань, які він завідомо не міг виконати [240].

Зважаючи на викладене, слід зазначити, що проведена класифікація шахрайства, що вчиняються жінками в Україні є умовною та потребує подальшого удосконалення, оскільки з розвитком науково-технічного процесу набувають поширення нові види шахрайства, що вчиняються жінками, зокрема, окремого дослідження потребує комплексне дослідження шахрайства з криптовалютою про, що зазначило 77% опитаних респондентів (Додаток А).

Отже підсумовуючи викладене доходимо висновку, що під поняттям шахрайства, що вчиняються жінками в Україні слід розуміти передбачене КК України суспільно небезпечне діяння вчинене особою жіночої статі з корисливих мотивів шляхом обману чи зловживання довірою.

За результатами опитування респондентів, вивчення судових вироків, повідомлень із засобів масової інформації здійснено класифікацію шахрайства, що вчиняються жінками в Україні, зокрема: шахрайство з використанням мережі Інтернет (86%); шахрайство пов'язане із заволодінням нерухомістю (78%); шахрайство вчинене із використанням психічного або біоенергетичного впливу з метою заволодіння майном (зазвичай це грошові кошти, вироби із

золота) (66%); шахрайство у фінансовій сфері (у кредитно банківській сфері, інвестиційно-будівельній) (53%), інше – 27% (Додатки А,Г).

1.3. Зарубіжний досвід запобігання шахрайству, що вчиняється жінками

Жіноча злочинність є важливою кримінологічною проблемою. І насамперед тому, що рівень і структура цього виду злочинності значною мірою є показниками морального здоров'я суспільства, ставлення до основних людських цінностей. Крім того, злочинна поведінка жінки найнегативнішим чином впливає на сім'ю, адже жінки-злочинниці – це майбутні матері, які будуть формувати позитивні або негативні риси характеру своїх дітей [186, с. 44].

Серед злочинів проти власності, що вчиняються жінками за окремими даними [107] найрозповсюдженішим є шахрайство. Як зазначають науковці такий стан обумовлений великою прибутковістю такого кримінального промислу та мінімальними ризиками бути притягнутим до відповідальності. А такі якості як артистизм і винахідливість, тільки сприяють заняттю цим бізнесом особами жіночої статті. [107, с. 95].

Більше того, як слушно зазначає А.В. Микитчик [153, с. 381] шахрайство є особливим злочином, у механізмі вчинення якого є як би два учасники: один – це злочинець, інший – потерпілий. Жертва шахрайства іноді сама зацікавлена у результаті справи, адже в більшості випадків потерпілі від шахрайства – це люди жадібні і легковірні [153, с. 381].

Тому, запобігти шахрайству, особливо його професійним видам, зокрема, що вчиняються жінками в сучасних умовах доволі складно, але можливо, якщо під запобіганням шахрайству розуміти зниження його хоча б до певного мінімального рівня, який під силу державі й суспільству, з урахуванням сучасних економічних, соціальних та інших умов.

Як слушно зазначають окремі науковці [153] на сьогодні вже не викликає ніяких сумнівів про те, що протидія корисливій злочинності, зокрема, і

шахрайству, що вчиняється жінками має ґрунтуватися на планомірному, послідовному, комплексному і запобіжному впливі як на саме явище, так і на його першопричини й умови, на злочинні ситуації, на тих, хто здатний вчиняти такі діяння і, безумовно, на громадян, які частіше за інших стають їх жертвами. Однак, поки що представники правової науки, особи, які реалізують законодавчу і правозастосовну діяльність, приділяють недостатньо уваги проблемам захисту жертв злочинів. Натомість окремі зарубіжні країни послідовно і цілеспрямовано розвивають і оптимізують систему запобіжного впливу на злочинність: створюють відповідні комітети, ради та інші органи, аналізують, розробляють і виконують різні цільові програми, вживають різноманітних заходів щодо вдосконалення законодавства [153, с. 380].

Аналіз досвіду зарубіжних країн свідчить про те, що реалізація та підтримка ефективних і ефективних програм запобігання злочинності може зробити значний внесок у розвиток досягнення безпечних та безпечних суспільств шляхом зниження рівня злочинності. Добре сплановані заходи можуть запобігти злочинності і віктимізація, сприяти безпеці громади і зробити значний внесок у сталий розвиток.

З огляду на таке метою цього підрозділу є дослідження досвіду провідних зарубіжних країн щодо запобігання шахрайству, що вчиняються жінками. У цьому контексті є цікавим досвід зарубіжних країн, що досягли успіхів у досліджуваному питанні, зокрема: США, Європейського Союзу (Велика Британія, Німеччина, Італія), а також таких країн як (Канада, Ізраїль).

Передусім важливо зауважити, що одним із найважливіших напрямів запобігання шахрайству, що вчиняється жінками є віктимологічний адже однією з основних ознак цього злочину є те, що він вчиняється при безпосередній участі жертви у незаконному одержанні майнових благ злочинцем [5, с. 143].

У зарубіжній віктимології поняття «жертва» трактується в самому широком сенсі, незалежно від визнання особи такою слідчим, судом або від факту появи в справі і затримання злочинця. Більш того, до числа жертв

законодавство США і ряду інших країн, як і міжнародно-правові акти, відносить не тільки самих потерпілих, а й їхніх родичів і близьких. Одним словом, віктимологія цікавлять жертви злочинів в найширшому, фактичне сенсі і в розумінні цей термін, що дає можливість деталізувати об'єкти дослідження, класифікувати і створювати типологічний портрет жертв різних злочинів [81; 105; 248].

Заходам віктимологічного запобігання злочинам у країнах Західної Європи та США приділяють значну увагу, зокрема на найвищому державному рівні. Модель ґрунтується на методах відновлення порушених соціальних зв'язків з метою збереження суспільного порядку, знизивши таким чином вразливість десоціалізованих груп населення. Ця модель є найбільш популярною з-поміж представників офіційних інстанцій, серед іншого правоохоронних органів. Вона вписується в соціальноправові моделі місцевого самоврядування, які розробляють правознавці, соціологи, кримінологи. За таких умов відшкодування шкоди, завданої злочином, потрібно вважати одним із найважливіших показників правосуддя [92, с. 18–19].

Віктимологічні заходи профілактики злочинності вже активно діють у розвинених зарубіжних країнах, у яких на законодавчому рівні закріплено, що правоохоронні органи поряд із виконанням інших функцій здійснюють консультування населення з питань особистої та майнової безпеки, надають психологічну й матеріальну допомогу жертвам злочинів, координують дії добровільних помічників жертвам злочинів, допомагають у конфліктних ситуаціях [192, с. 40].

Адже, застосовуючи превентивні заходи, працівники поліції створюють тим самим необхідні умови для неухильного додержання законів, виявлення і припинення різних правопорушень, відвертають можливі посягання на суспільні відносини, які охороняються правом [88, с. 87].

Загалом віктимологічна профілактика являє собою специфічну діяльність соціальних інститутів, спрямовану на виявлення, усунення або нейтралізацію факторів, обставин, ситуацій, що формують віктимну поведінку й

обумовлюють здійснення злочинів; виявлення груп ризику й конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності з метою відновлення або активізації їхніх захисних властивостей; а також розробка або вдосконалювання вже наявних спеціальних засобів захисту громадян і конкретних осіб від злочинів [200, с. 311].

У західній кримінальній віктимології умовно можна виділити два основних напрями: так званий академічний, який зосереджує свою увагу на аналізі теоретичних аспектів сучасної віктимології, і другий – прикладний, що розробляє проблеми зростання ефективності діючого законодавства щодо захисту прав жертв злочинів та зловживанням владою, ефективності програм попередження насилля у сім'ї, програм допомоги жертвам зґвалтування тощо [227, с. 95–96].

Крім обговорення проблем віктимологічної профілактики на міжнародному рівні, становлять практичний інтерес різні методики захисту громадян від злочинних посягань у ряді країн Західної Європи і США.

Загалом, розвиток прикладної віктимології у країнах ЄС та США здійснюється за такими напрямками:

- підготовка особи (розробка алгоритмів оптимальної поведінки в криміногенних ситуаціях і спеціальний тренінг);
- підвищення рівня захищеності посадових осіб, які виконують функції, пов'язані з ризиком злочинних посягань;
- зведення до мінімуму віктимогених ситуацій;
- захист та реабілітація жертв злочинів.

Концепція віктимологічної профілактики базується на інформуванні правоохоронними органами населення про сучасні форми прояву злочинності та можливості ефективного попередження злочинів; забезпечення захисту потенційних жертв; створення умов для активного співробітництва населення і поліції [256, с. 337].

Також, важливо зауважити, що в країнах ЄС і США досить сильна саме державна підтримка віктимологічних програм [96, с. 106]. Наприклад у США

серед 72 програм із високим показником їх ефективності можна виділити проект під назвою «Adolescent Transitions Program» (Підліткова програма переходів), що розрахований на підлітків 11–17 років із делінквентною поведінкою, які вживають алкоголь та наркотики. Запорукою успіху вказаної програми є те, що в її реалізації беруть участь не лише психологи, психіатри, а й широко долучаються батьки й члени родини «важких» підлітків, а також їх педагоги [100, с. 69].

«Big Brothers Big Sisters» (Великі браття, великі сестри) є дуже поширеною в сучасних США програмою так званого громадського наставництва. Штаб квартира цього проекту знаходиться в м. Філадельфія (штат Пенсільванія), налічує близько 400 агенцій по всій країні та обслуговує понад 250 тис. дітей віком від 6 до 18 років. Метою програми є залучення добровольців-волонтерів, тобто наставників для роботи з особами вказаної вікової групи, які є вихідцями із неповних, неблагополучних сімей, вживають алкоголь та наркотики, члени родини яких відбувають покарання за вчинення злочинів [100, с. 69].

Ще одним вдалим прикладом впливу на злочинність за участі громадських об'єднань є «Operation Peacemaker» (операція «Хранитель миру»), що була запроваджена у 1997 р. в м. Стоктон (штат Каліфорнія) та досвід якої використовується наразі в інших містах США. Програма розрахована на осіб віком 10–18 років, які є членами організованих злочинних груп або можуть найближчим часом із високою імовірністю бути до них залучені [100, с. 70].

«Neighborhood Watch» (Сусідське спостереження) є ще одним досить поширеним в США різновидом програм щодо надання громадянами відомостей до поліції про вчинені злочини. Така практика була започаткована у 70-х рр. XX ст., а потім швидко поширилась на Канаду, Велику Британію й Королівство Нідерландів. Так, в США близько 20% родин мешкають у районах, де діють такі проекти, а третина з них самі беруть участь в цих програмах. Ключовим принципом сусідського спостереження є розширення неформального нагляду та своєчасного інформування до поліції про вчинені правопорушення. Це

призводить до збільшення кількості арештів і, як наслідок, – скорочення рівня місцевої злочинності, особливо її рецидивної частини. Також указана практика сприяє зменшенню у населення страху перед злочинністю та підвищенню рівня безпеки у районі проживання [28, с. 17].

Програми часто передбачають систему заходів спеціально-кримінологічної превенції, які належать до сфери кримінального, процесуального і пенітенціарного права. Характерною рисою у боротьбі зі злочинністю у США в останні десятиліття є прагнення до централізованого планування і координації даної сфери діяльності, створення для цього спеціальних органів і наділення їх досить широкими повноваженнями [46, с. 132].

До спеціальних органів у сфері протидії злочинності в США, що здійснювали, а деякі навіть продовжують здійснювати свої функції переважно шляхом реалізації відповідних профілактичних програм, в яких громадськість є одним із основних суб'єктів, відносяться: Консультативна виправна рада (1950 р.); Комітет по боротьбі із злочинністю молоді та неповнолітніх при Президентові США (1961 р.); Міжвідомча рада щодо координації національних програм боротьби із злочинністю молоді (1968 р.); Національна консультативна рада із запобігання зловживання алкоголю (1970 р.); Національна комісія щодо цілей та стандартів функціонування системи кримінальної юстиції та розробки довгострокових програм запобігання злочинності (1971 р.); Національний центр безпеки у школах (1980 р.) тощо [46, с. 78-81].

Особливе значення в контексті досліджуваного питання мають некомерційні та громадські організації [182, с. 221].

Участь громадськості у запобіганні злочинам становить одну з головних віктимологічних ідей. Тут ми маємо справу з тим випадком, коли наукова ідея органічно поєднується з процесами інституціоналізації громадського руху, який зароджується стихійно [237, с. 137; 25];

У країнах Західної Європи, США та Канаді важливим, а не рідко і основним елементом системи віктимологічного запобігання злочинності є

громадські організації, створені з метою захисту інтересів жертв злочину, надання їм допомоги та протидії рецидивної віктимізації [187, с. 137; 25];

Ретроспективний аналіз свідчить про те, що громадські рухи, що об'єднують жертв злочинів або осіб, зацікавлених у наданні допомоги жертвам, з'явилися більше сорока років тому у Великобританії і США і послужили зразком для створення подібних об'єднань в інших країнах Західної Європи [25];

Ці організації надавали підтримку жертвам принаймні в трьох формах:

- допомога у взаємодії з поліцією в період розслідування справи, психологічна підтримка жертвам в перші дні після злочину;
- допомога на стадії суду;
- допомога у формі фінансових або інших форм компенсації, надання приміщень для тимчасового проживання [25]

У кожному випадку представники організацій прагнуть допомогти в питаннях взаємодії з адвокатами і, що більш важливо, виявляються частіше затребувані у взаємодії зі страховими агентствами [25];

Аналізуючи досвід роботи різних організацій віктимологічної спрямованості, кримінологи зазвичай виділяють чотири позиції:

- організаційну структуру;
- відносини з іншими організаціями віктимологічного профілю;
- характер об'єкта допомоги;
- пріоритетні напрями злочинів, за якими ведеться робота [265, с. 14; 25];

М.Г. Колодяжний здійснивши аналіз різноманітних профілактичних програм, проектів й спеціальних операцій, що здійснювались та продовжують реалізовуватись у різних містах США, дійшов таких висновків:

- а) вони спрямовані на запобігання конкретним видам злочинів чи фоновим явищам злочинності (корислива, насильницька злочинність, алкоголізм, наркоманія тощо);

б) розраховані на певні вікові групи їх учасників (діти (6–12 років), підлітки (14–18 років), молоді люди (18–25 років), дорослі);

в) запроваджуються за участі різних суб'єктів (поліція, добровольці, волонтери, психологи, педагоги, батьки, родичі, соціальні працівники тощо);

г) базуються переважно на положеннях конкретної кримінологічної запобіжної теорії (соціального контролю, соціального управління, навчання, екологічного дизайну і т.ін.) [100, с. 78-79].

У низці штатів при навчальних установах створюються наукові центри, у спеціальних кримінологічних закладах організовуються і проводяться дослідження різних показників віктимізації населення [21, с. 68]. Передбачається, що запобігання не може бути дуже ефективним, якщо воно не організовано на системній і скоординованій основі та не включає заходи щодо поліпшення життя населення, удосконалення кримінального правосуддя і пенітенціарної системи [153, с. 383; 201].

Якщо розглядати досвід Великобританії, то найбільш часто використовувані заходи, профілактичного характеру – це залучення населення до співпраці з поліцією (патрулювання, чергування у найбільш криміногенних районах), розвиваючи віктимологічний напрямок впливу на злочинність. Адже для цього не потрібно великих матеріальних витрат, так як здійснюються ці заходи за рахунок властивого кожній людині прагнення до самозахисту. Цікавий і той факт, що самим Урядом країни розроблено програму допомоги жертвам злочинів. Що стосується наукової діяльності, то цьому приділяється чимала увага – є багато статей і посібників, зміст яких полягає в самозахисті від всіх видів злочинних посягань, в тому числі і шахрайств.

У всіх навчальних закладах – від початкової школи до вузів – проводяться заняття з прикладної віктимології. Але найголовніше, те що є можливість пройти спеціальний тренінг, а після засвоєння отриманої інформації виробити навички найбільш прийнятної поведінки в кримінальних ситуаціях, в тому числі і механізм вчинення шахрайських посягань на майнові інтереси громадян [154; 201].

Загалом, профілактика правопорушень у Великій Британії здійснюється у трьох основних формах: ситуаційна, соціальна, превенція за допомогою громадськості.

Спеціалісти у сфері профілактики правопорушень залежно від того, у чому вони вбачають причини правопорушень, виокремлюють такі підходи до здійснення їх профілактики: *структурний підхід*, що пов'язує здійснення ефективної профілактики правопорушень із проведенням значних соціально-економічних перетворень у суспільстві; *психологічний підхід*, який визнає вирішальне превентивне значення впливу на особу потенційного правопорушника, а також осіб, які вже вчиняли правопорушення (з метою профілактики рецидиву); *ситуаційний підхід*, де вирішальна роль надається впливу на соціальні та фізичні фактори зовнішнього середовища, сукупність яких створюють сприятливу ситуацію для кримінальних проявів [101, с. 61-62].

Доволі цікавий досвід віктимологічної профілактики шахрайства у Німеччині, у навчальних закладах саме співробітниками поліції розроблений спеціальний курс з основ віктимології, де поліцейські читають лекції і ведуть семінари щодо застосування положень цього напрямку роботи в їх практичній діяльності. Ефективно і досить часто використовується проведення консультацій з населенням про всілякі шляхи захисту майна громадян від шахраїв. Саме в цих же цілях абсолютно безкоштовно, причому не тільки по радіо і телебаченню поширюються поради щодо профілактики шахрайських посягань на майнові інтереси громадян. Постійно транслюються передачі циклу «Кримінальна поліція радить», з практичними порадами про недопущення вчинення шахрайських посягань. У багатьох землях Німеччини поряд з державними програмами існує безліч приватних програм допомоги жертвам злочинів. У них детально аналізуються зміни в законодавстві і судовій практиці, що стосуються питань забезпечення безпеки і соціальної допомоги особам які стали потерпілими від злочинних посягань, в тому числі і від шахрайських посягань [10, с. 14; 201].

Також принагідно зауважити про те, що Кримінальний кодекс Німеччини виокремлює декілька видів шахрайства, зокрема: звичайне шахрайство (§263), комп'ютерне шахрайство (§263a), шахрайство при отриманні субсидій (§264), шахрайство в інвестиційній сфері (§264a), шахрайство у сфері кредитування (§265a), шахрайство під час виплати заробітної плати (§266a), шахрайство у сфері страхування (§265), шахрайство пов'язане із використанням чеків та кредитних карток (§266b) [229].

У Німеччині наразі реалізуються сотні програм запобігання різним видам злочинів, у тому числі за участі громадських організацій правоохоронної спрямованості та окремих громадян, зацікавлених у належному рівні правопорядку, як на рівні окремих земель, міст, так й на національному рівні.

З різноманіття програмно-профілактичного впливу на злочинність за допомогою громадськості у ФРН можна виділити проект під назвою «Jet» (Реактивний), що запроваджено ще у 2006 р. у м. Хайльбронн (земля Баден – Вюртемберг) та який реалізується до цього часу. Суть цієї програми відбиває її назву, оскільки полягає у реактивному, швидкому реагуванні різних суб'єктів запобіжної діяльності на насильницьку злочинність у підлітковому середовищі цього міста. Зокрема, керівництво поліції Хайльбронна вирішило змінити місцеву правоохоронну концепцію щодо обмеження виключного реагування на вже вчинені неповнолітніми насильницькі злочини із паралельним розширенням присутності поліцейських та добровольців у громадських місцях, особливо у вихідні й святкові дні. Із 800 поліцейських цього міста охорону правопорядку здійснюють також 90 добровольців, які виконують свої обов'язки у штатському одязі та у разі вчинення протиправних дій оперативно повідомляють про це місцеву поліцію [100, с. 113].

Визначальну роль у запобіганні на сучасному етапі злочинності у ФРН відіграє Інститут «Німецький форум запобігання злочинності» (DFK), що здійснює обмеження криміногенного потенціалу у німецькому суспільстві шляхом посилення відчуття безпеки громадян й зменшення шкоди від злочинів. DFK спільно із федеральними, земельними, державними й недержавними

установами розробляє суспільну стратегію запобігання злочинності, у його полі зору перебуває міжгалузева запобіжна діяльність. Крім цього, цей суб'єкт об'єднує численні ініціативи запобіжного характеру, забезпечуючи здійснення кримінологічних стратегій, програм і заходів на загальнонаціональному рівні [161, с. 90-92].

Також важливе значення належить інформаційно-виховному напрямку у віктимологічній профілактиці шахрайства, оскільки більшість жертв цього злочину віктимізувалися саме внаслідок власної необачної або неправомірної поведінки, яка нерідко зумовлювалася непоінформованістю жертв і недоліками їх правового виховання.

В аспекті профілактики шахрайства пропагандистсько-правова робота з населенням повинна мати на меті не лише спрямування поведінки особи в правове русло (недопущення фактів протизаконної або «тіньової» поведінки), а й пропаганду моральності, роз'яснення змісту норм чинного права (ознайомлення громадян із положеннями кримінального, адміністративного законодавства), роз'яснення порядку укладення цивільно-правових договорів, інформування щодо їх типових умов, відповідальності за порушення останніх, способів забезпечення виконання зобов'язань, пропагування серед громадян передбачених законом засобів захисту своїх прав та інтересів (зокрема, судових). При цьому для того, щоб моральні й правові норми стали регулятором поведінки людини, необхідно включити їх вимоги в систему реальних життєвих відносин конкретної особистості з метою набуття ними «особистісного сенсу» для людини. Теоретично обґрунтовані моральні та правові положення повинні підкріплюватися фактами з реальної життєвої практики, близькими, зрозумілими й переконливими для людини прикладами [172, с. 43-44]. Наведенням реальних прикладів, коли жертви постраждали від шахрайства через свою неправомірну чи аморальну поведінку, можна переконати людей, нестійких у моральному плані, утриматися від подібних дій [194, с. 161].

При цьому, як слушно зазначає К.Л. Попов інформування має бути не загальним (абстрактним), а конкретним (на прикладі реальних життєвих ситуацій), оскільки людина, як правило, краще сприймає емоційно насичені, конкретизовані повідомлення, ніж нейтральну, психологічно не забарвлену, загальну інформацію. Наприклад, на вокзалах, аеропортах, ринках, транспорті з гучномовців повинне лунає не просто попередження про існування фактів шахрайства, а інформація про приклади реально там вчинених (можливо, типових) злочинів із наведенням характерних для них ознак. Аналогічно слід будувати інформаційні кампанії на телебаченні (цільові програми з профілактики шахрайства, віктимологічну рекламу тощо), у друкованих ЗМІ, серед користувачів електронних мереж, абонентів мобільного зв'язку тощо. Не можна недооцінювати корисність конкретних порад у вигляді пам'яток, листівок, посібників, розрахованих на запобігання конкретним видам шахрайства (кредитно-фінансовим, з платіжними картками, електронним, у сфері торгівлі, купівлі-продажу нерухомості, обміну валют тощо), які можна було б розповсюджувати серед цільових груп осіб (працівників фінансових, торговельних установ, підприємців, власників коштовного майна, антикваріату, приїжджих на вокзалах, «пошукачів» віз у дипломатичних представництвах, відвідувачів фінансових установ тощо) [194, с. 161-162].

Так, наприклад в Австралії приділено увагу важливості оприлюднення регулярної інформації щодо випадків виявлення шахрайства та накладеного покарання [267].

Видається цікавим досвід профілактичних заходів віктимологічного характеру щодо запобігання шахрайству, зокрема, що вчиняється жінками у таких державах, як Канада, Італія, Ізраїль. У них поліція проводить публічну просвітницьку кампанію, випускаючи і поширюючи листівки та іншу друковану інформацію на різних мовах світу про проблеми вчинення протиправних діянь корисливої спрямованості, зокрема й шахрайства. До розповсюдження друкованої продукції віктимологічного змісту в основному залучаються соціально активні громадяни. У низці випадків створюються так

звані контрольні пости навколо виявлених зон підвищеної злочинної активності, особливо в громадських місцях. За результатами цієї роботи поліцією на адресу керівників зацікавлених міністерств і відомств направляються пропозиції про вжиття заходів щодо врегулювання ситуації [153, с. 384; 201].

Нині в усьому світі вже тривалий час працюють безліч національних організацій, кожна з яких об'єднує тисячі груп спеціально навчених добровольців, які надають необхідну допомогу жертвам злочинів, включаючи й потерпілих від шахрайства. Майже в усіх цивілізованих країнах програми допомоги жертвам реалізують місцеві служби телефонної підтримки [153, с. 384; 201].

Віктимологічна профілактика не вирішує всіх проблем, однак разом з традиційним попередженням злочинів вона суттєво підвищує рівень протидії злочинності, робить профілактичну діяльність логічно завершеною [62, с. 109–111].

Профілактична робота серед населення потребує формування відповідної організаційної інфраструктури для здійснення віктимологічних заходів. Найбільш доцільним, на нашу думку, може бути створення спеціалізованих організацій (державних, громадських або приватних), які повинні проводити віктимологічне «зондування» кримінологічної ситуації, здійснювати заходи віктимологічної профілактики в певному регіоні, серед певних груп населення або в певній сфері життєдіяльності [194, с. 160].

Важливе значення повинна мати посткримінальна віктимологічна профілактика, яка здійснюється після того, як особа стала жертвою злочину [169].

Слушною позицію В.В. Федусик пропозиція про створення Державної програми профілактики жіночої злочинності. Висловлено пропозиції щодо структури та змісту цієї програми, охарактеризовано основні напрямки і завдання, що пов'язані з нейтралізацією криміногенності жінок, досягненням

гендерної рівності, зниженням соціально-психологічної дезадаптації, поводженням з жертвами, ресоціалізацією засуджених жінок [230].

Велике значення для профілактики злочинності жінок має допомога сім'ї, у тому числі у рамках спеціальних програм. Окрім фінансової і матеріальної, сім'ї повинні отримувати істотну допомогу по догляду за дітьми, термінову допомогу в кризовій ситуації (наприклад, у зв'язку з хворобою одного з її членів) [144].

Особливу увагу по «перевихованню» жінок, які вчинили злочин, попередженню жіночої злочинності слід приділити в установах виконання покарань (УВП). Адміністрація УВП має реальну можливість ефективно впливати на процес нейтралізації, блокування, усунення, детермінант злочинності у державі загалом [77, с. 32; 144].

Також основу повинні скласти економічний розвиток держави та політична стабілізація в ній, запровадження спеціальних програм (Державна програма боротьби з жіночою злочинністю в Україні), програм підтримки сім'ї, створення спеціальних фондів (Фонду допомоги жінкам) [144].

Зважаючи на значну роль і вплив церкви, особливо у вихованні моральності людей, можна припустити, що робота церкви у попередженні злочинності загалом і особливо жінок може принести свої плоди. Про це свідчить світовий досвід [158].

Значну роль у попередженні злочинності жінок мають відігравати установи у справах неповнолітніх органів внутрішніх справ, оскільки виховна дія на дівчат-підлітків, які можуть стати на злочинний шлях, не тільки вельми гуманний, а й доволі ефективний спосіб боротьби зі злочинністю жінок [158].

У профілактиці злочинності в цілому і жіночої зокрема таку саму роль можуть відігравати суспільні організації з охорони правопорядку на побутовому рівні. Нині такі організації ослаблені, а подекуди взагалі ліквідовані, що завдало чималого збитку в боротьбі зі злочинністю [128, с. 443; 158].

Досвід багатьох країн свідчить про потребу ухвалити чітку стратегію зниження рівня шахрайства, в якій визначено цілі політики, заходи та очікувані результати. Стратегії найчастіше передбачають такі цілі, як забезпечення високої якості життя та надання послуг, ефективного витрачання коштів [260]. Наявність та ефективне впровадження стратегії боротьби із шахрайством та здійснення моніторингу за ефективністю програм соціального забезпечення дозволяють знизити рівень шахрайства [206, с. 19].

Висновки до розділу 1

Проаналізовано результати досліджень зазначеної проблематики науковцями різних часів, праці яких стали теоретичним підґрунтям дисертації. За результатами опитування визначено, що стан наукової розробленості досліджуваного питання потребує вдосконалення за такими напрямками: сформулювати визначення та здійснити класифікацію шахрайств, що вчиняють жінки (63 %); обґрунтувати доцільність використання зарубіжного досвіду запобігання шахрайству, що вчиняють жінки (69 %); дати комплексну кримінологічну характеристику шахрайств, що вчиняють жінки (72 %); з'ясувати детермінанти, які впливають на характер і динаміку шахрайств, учинюваних жінками; систематизувати кримінологічні ознаки особи злочинця – жінки, яка вчиняє шахрайство (74,2 %); розробити спеціально-кримінологічні й індивідуально-профілактичні заходи, спрямовані на вдосконалення запобігання шахрайству, що вчиняють жінки (77,1 %), що здебільшого вплинуло на постановку завдань дисертаційної роботи.

Сформульовано авторське визначення шахрайства, що вчиняється жінками в Україні, як суспільно небезпечне діяння передбачене КК України вчинене особою жіночої статті з корисливих мотивів шляхом обману чи зловживання довірою.

Запропоновано класифікувати шахрайства, що вчиняються жінками в Україні на такі групи: шахрайство з використанням мережі Інтернет; шахрайство пов'язане із заволодінням нерухомістю; шахрайство вчинене із

використанням психічного або біоенергетичного впливу з метою заволодіння майном (зазвичай це грошові кошти, вироби із золота); шахрайство у фінансовій сфері (у кредитно банківській сфері, інвестиційно-будівельній).

Досліджено досвід запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в таких зарубіжних країнах, як США, Європейського Союзу (Велика Британія, Німеччина, Італія), а також таких країн як (Канада, Ізраїль). Наголошено про те, що перспективним напрямом запобігання шахрайству, зокрема, що вчиняється жінками є віктимологічний. Проаналізовано віктимологічні програми зарубіжних країн спрямовані на запобігання шахрайству, що вчиняється жінками, а також наголошено на важливості громадських організацій.

На основі аналізу досвіду зарубіжних країн та за результатами опитування респондентів встановлено, що з метою підвищення запобігання злочинності та шахрайства, що вчиняється жінками в Україні, зокрема, необхідно розробити та прийняти Концепцію віктимологічної профілактики злочинності, що повинна комплексно враховувати такі напрями: створення державних, громадських та приватних організацій, що здійснюють допомогу жертвам злочину; розроблення та прийняття Державної програми щодо запобігання жіночій злочинності; впровадження програм підтримки сім'ї.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШАХРАЙСТВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ

2.1. Стан, структура та динаміка шахрайств, що вчиняються жінками в Україні

Загальновідомо, що злочинність має переважно чоловіче обличчя. У кримінологічних джерелах зазначається, що частка жінок серед злочинців становить близько 10–20% [128, с. 88; 125, с. 36; 115, с. 155; 152, с. 13; 189]. Водночас, вище заявлені дані мають загальний характер, і під час учинення окремих видів злочинів жінки виявляють більшу активність у порівнянні з чоловіками. Крім того, жіноча злочинність є розмитою, оскільки, по-перше, частину злочинів жінки скоюють у співучасті із чоловіками, по-друге, за чималим числом злочинів чоловіків стоять жінки: або у ролі підбурювачів, або посібників, яких, як правило, не викривають і не притягують до кримінальної відповідальності. Жінки відіграють ту роль, яка кримінальним законом не визнається злочинною: споживачі здобутого злочинним шляхом майна, провокатори розвитку певних потреб та інтересів, які задовольняються девіантним шляхом тощо [238, с. 115].

Численні кримінологічні дослідження підтверджують, що вирізняється структура жіночої злочинності, насамперед, меншою кількістю насильницьких злочинів. Так, більше половини усіх злочинів, що вчиняються жінками, мають корисливий характер [128, с. 381; 189, с. 6; 1, с. 12]. Крім того, злочинність жінок відрізняється від злочинності чоловіків своїми масштабами, характером злочинів і їх наслідками, засобами та знаряддями здійснення, тією сферою, у якій вона має місце, роллю, яку виконують при цьому жінки, вибором жертви злочинного посягання, впливом на їх правопорушення сімейно-побутових і супутніх ним обставин [103, с.49].

До злочинів, серед суб'єктів яких питома вага жінок сягає доволі високих показників належить і шахрайство. Більше того, проведений аналіз судових вироків про шахрайство, вчинене жінками за 2015-2018 рр. дозволяє стверджувати, що такі показники виявляють тенденцію до стрімкого зростання. Так, питома вага жінок у загальній кількості шахраїв у 2015 році склала 16 %, у 2016 р. – 18 %, у 2017 р. – 24 %, у 2018 р. – 29 % (Додатки А,Г).

Отримані нами дані цілком узгоджуються із статистичними даними Генеральної прокуратури України. Нажаль, на сайті відомства відомості про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а саме їх вікові, освітні, гендерні та інші характеристики почали обліковуватись лише з 2016 року [217]. До цього моменту можемо бачити лише відомості щодо загальної кількості осіб, які вчинили злочини без розподілу їх за даними ознаками. Тож пропонуємо проаналізувати динаміку жіночого шахрайства, починаючи з 2016 року. Так, у 2016 році загальна кількість виявлених осіб, які вчинили досліджуваній злочин становила 3010 осіб, з яких 609 (20,2 %) – особи жіночої статі; у 2017 році виявлено 3775 осіб, які вчинили шахрайство, з яких жінок – 1021 (27,0 %); у 2018 році із загальної кількості шахраїв, що становила 3654 особи, жінок – 1007 (27,5 %). Як бачимо з проведеного аналізу, маємо тенденцію до стрімкого зростання питокої ваги жіноцтва серед шахраїв: на 7,3 % за останні три роки (Додатки А,Г).

Вважаємо, що таку велику кількість представниць жіночої статі серед шахраїв можна пояснити наступними чинниками.

По-перше, для вчинення шахрайства немає необхідності у застосуванні значних фізичних зусиль, що є характерним при вчиненні насильницьких чи корисливо-насильницьких злочинів.

По-друге, це пов'язано зі специфічними способами здійснення шахрайства – обманом та зловживанням довірою, а також із тим, що у статистичному відношенні переважає комерційне шахрайство або шахрайство у сфері споживчого ринку (торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування), де зайняті переважно жінки [87, с. 166].

По-третє, шахрайство відносять до так званих «інтелектуальних» злочинів[215, с. 87], вчинення яких вимагає уміння швидко орієнтуватися в складній обстановці та адаптуватися до обстановки, що швидко змінюється, а також використовувати ситуації, що виникають, на свою користь та отримувати з цього вигоду. Крім того, шахраєві властивий розвинений інтелект, сила переконання, витончена наполегливість у реалізації злочинного задуму. Безпосередній контакт із потерпілим вимагає товариськості, уміння підтримувати розмову на різні теми [195, с. 23]. На нашу думку, цими якостями у більшій мірі наділені саме особи жіночої статі.

Перш ніж перейти до аналізу сучасної структури «жіночого» шахрайства, вважаємо за необхідне повернутися до об'єктивної сторони даного злочину, визначальні ознаки якої вже досліджувались нами у попередніх підрозділах нашої роботи. Поряд з діянням, наслідками та причинним зв'язком, такою ознакою є спосіб вчинення даного злочину.

Ст. 190 Кримінального кодексу України визначає такими способами обман або зловживання довірою. Згідно з абз. 2 п. 17 ППВСУ від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) при шахрайстві застосовуються винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на нього [196]. Варто зауважити, що жінки в якості способу вчинення шахрайських дій частіше обирають саме обман, а не зловживання довірою. Так, О. О. Мельников у своїх дослідженнях підкреслює, що корупційне та комерційне шахрайство, як правило, вчиняється чоловіками, які зазвичай вдаються до зловживання довірою та своїм службовим становищем. Водночас жінки вчиняють шахрайства лише за допомогою обману, наприклад, при вчиненні кредитних операцій, де йдеться про підроблення документів та маніпуляціях з відсотками платежів [150, с. 41].

У контексті питання, що досліджується, хотілося б звернути увагу на часові рамки шахрайського обману. Адже, як свідчать результати аналізу судової практики, досить часто зустрічається такий його різновид, як обманні обіцянки, тобто переконання потерпілого у вчиненні певних дій у майбутньому без намірів насправді їх вчиняти. Так, окремі науковці вважають, що хибні твердження щодо майбутніх обставин, зокрема обманні обіцянки, мають своїм предметом не факти, а тільки очікування і надії, і тому не можуть розглядатися як спосіб шахрайського заволодіння майном [215, с. 55].

Проте ми дотримуємось думки більшості криміналістів, які обґрунтовано стверджують, що обман при шахрайстві може бути пов'язаний із перекручуванням обставин, які відносяться не тільки до минулого або сьогоденного, але і до майбутнього [171, с. 84]. У даному випадку визначальним є наявність умислу на заволодіння чужим майном або правом на майно при повідомленні неправдивих відомостей, і при цьому немає значення яку саме інформацію спотворює винний – про ті факти, що вже відбулись, або про ті, що тільки мають відбутися. Відтак, шахрайський обман характеризується тим, що створює хибне уявлення про події, факти або обставини, які вже відбулися у минулому, тривають зараз або можуть здійснитися у майбутньому.

У наукових джерелах представлені різні класифікації видів шахрайського обману. Так, О. В. Смаглюк диференціює їх залежно від об'єктів відносно яких повідомляються неправдиві відомості: обман щодо предметів (їх існування, тотожність, ціна, кількість тощо); обман щодо своєї особи або особи інших (місце роботи, службове становище, ділові й особисті зв'язки, якості особистості тощо); обман юридичних осіб; обман з приводу різноманітних дій і подій; обман у намірах (обманна обіцянка); обман щодо наявності, відсутності або чинності закону [215, с. 58].

Необхідно зауважити, що аналіз практики розслідування шахрайств, що вчинялись жінками, дозволяє стверджувати, що часто вищезазначені види обману зустрічаються у сукупності. Так, неправдиві обіцянки підкріплюються

хибними відомостями про свою особу, мають місце неправдиві твердження щодо своїх можливостей, родинні і службові зв'язки, які нібито дозволяють виконати обіцянку.

Приклад. 04.08.2010 р. ОСОБА_3, виконуючи обов'язки на посаді інженера-землевпорядника ТОВ «Експертне Агентство Укрконсалт» навмисно з метою особистого збагачення повідомила ОСОБА_1 завідомо неправдиву інформацію про те, що має повноваження від імені товариства укладати договори, приймати документи та грошові кошти за виконання землевпорядних робіт, та в подальшому навмисно, повторно, самовільно уклала з потерпілою договір про виконання робіт, пов'язаних з розробкою проекту землеустрою по відведенню земельної ділянки за місцем проживання потерпілої. Крім того, ОСОБА_3 пообіцяла надати необхідну інформаційно-технічну консультацію відносно процедури, порядку узгодження землевпорядної документації з органами виконавчої влади місцевого самоврядування, земельними ресурсами та іншими органами та вказала завищену договірну вартість робіт у розмірі 6000 грн, виготовивши додатки до договору, акт прийому-здачі, в яких проставила підпис за директора товариства, завіривши складені документи печаткою товариства [31].

Для визначення сучасної структури шахрайств, що вчиняються жінками, пропонуємо взяти за основу розподіл способів вчинення шахрайства, що представлений у більшості кримінологічних джерел, а саме, залежно від спрямованості шахрайського посягання. Відповідно до даного критерію розрізняють вчинення шахрайських дій:

- з метою заволодіння державним або колективним майном;
- з метою заволодіння індивідуальним майном громадян.

У межах першої групи шахрайств жінками найчастіше вчиняється заволодіння грошовими коштами шляхом неправомірного отримання різного роду соціальних грошових виплат (29,3 %) (Додаток Г): субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, допомоги по безробіттю, державної допомоги на дітей одинокій матері,

адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання (в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг) або інших виплат від органів соціального захисту за допомогою підроблених документів або внесення недостовірних даних до декларації про доходи, повідомлення неправдивих відомостей під час надання заяв на відповідні виплати в Управліннях праці та соціального захисту населення. Необхідно зауважити, що аналіз судових вироків про шахрайство, вчинене жінками, засвідчив про суттєве зростання кількості таких злочинців протягом останніх років. Так, якщо протягом 2015-2016 рр. питома вага злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням соціальних виплат становила близько 17,8 % від загальної кількості вчинюваних жінками шахрайств, то у 2017-2018 рр. цей показник зріс до 29,3 %. Ми пов'язуємо таку динаміку передусім зі стрімким зростанням цін на комунальні послуги та збільшенням у зв'язку з цим кількості осіб, які претендують на різного роду соціальні пільги (субсидії). Крім того, нами було з'ясовано, що суб'єктами таких злочинів часто стають внутрішньо переміщені з окупованих територій особи.

Приклад. Обвинувачена ОСОБА_1 у листопаді 2014 р. прибула з тимчасово окупованої території України до м. Лебедин Сумської області, де проживала у квартирі, розташованій за адресою: АДРЕСА_1, яка належала їй на правах приватної власності.

20.11.2014 р. ОСОБА_1 звернулася до Управління праці та соціального захисту населення виконкому Лебединської міської ради з метою взяття її на облік як особи, яка переміщена з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції та призначення грошової допомоги для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг. При цьому ОСОБА_1, діючи умисно, незаконно, шляхом обману, достовірно знаючи про те, що однією з підстав, які впливають на призначення такої грошової допомоги, є наявність у власності житла, не повідомила про це.

За заявою ОСОБА_1 їй була призначена грошова допомога як непрацездатній особі, яку вона отримувала з листопада 2014 р. по листопад 2016 р., протиправно заволодівши грошовими коштами Управління на загальну суму 17800 грн [34].

До групи шахрайств, що вчиняються жінками з метою заволодіння державним або колективним майном належать і злочини у сфері кредитування (4,5 %) (Додаток Г). Вивчення емпіричної бази, а також результатів попередніх наукових досліджень дозволило виокремити наступні способи вчинення таких шахрайств особами жіночої статі:

- отримання кредиту та (або) пільгових умов кредитування за підробленими (фіктивними) банківськими документами. Кредитором у такому випадку може бути як фізична, так і юридична особа. Іноді з метою отримання позитивної кредитної історії шахрайки попередньо беруть кредит на нетривалий період і сумлінно його виплачують, а потім наступні кредити не повертають;

- отримання коштів вкладників та інвесторів під зобов'язання виплатити високі відсотки, дивіденди чи виконати інші обіцянки. При цьому для залучення більшої кількості інвесторів шахрайкиноді навіть розпочинають здійснювати відповідні виплати, але раптово їх припиняють та привласнюють отримані на той момент фінансові кошти (гроші, валюту, цінні папери);

- використання підставної особи для отримання кредиту. Як правило, такими людьми є асоціальні особи, які за невелику винагороду готові виконувати покладені на них завдання;

- отримання кредитів за чужими паспортами та документами. Зазвичай такі документи є викраденими або отриманими обманним шляхом. За твердженням К. О. Галустьяна самим популярним обманним приводом для отримання на нетривалий час чужого паспорта є намір оформити по ньому реєстрацію або влаштувати на роботу [48, с. 89];

- отримання кредиту справжнім власником паспорта і у подальшому відмова від цієї події під приводом, що документ був викрадений та використаний іншою особою;
- придбання товарів у кредит за підробленими документами і ухилення від сплати решти суми вартості.

Приклад. Підсудна, достовірно знаючи про те, що володіє підробленою довідкою про доходи, маючи умисел на заволодіння чужим майном, з корисливих мотивів, шляхом обману, з метою отримання кредиту, подала її до відділення ВАТ КБ «Надра». В результаті цього між ОСОБА_1 та ВАТ КБ «Надра» було укладено кредитний договір, згідно якого банк зобов'язався надати ОСОБА_1 у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості та платності грошові кошти у сумі 13000 доларів США. Згідно меморіального валютного ордеру, ОСОБА_1 отримала від ВАТ КБ «Надра» зазначену суму. Через деякий час, використовуючи підроблену довідку, дана особа повторно уклала нікчемну угоду із зазначеною банківською установою та незаконно отримала грошові кошти. Вказаними діями ОСОБА_1 спричинила ВАТ КБ «Надра» значної матеріальної шкоди [30].

Як бачимо, вчинення шахрайських дій, що розглядаються, зазвичай поєднується із підробленням різного роду документів: частковим, коли в існуючий документ вносяться різного роду правлення, або повним, коли виготовляється цілком новий документ. Зазначимо, що в юридичній літературі також розрізняють два види підроблення: матеріальний та інтелектуальний. При першому виді підроблення спотворенню піддається форма документа: підробляється підпис, печатка, здійснюється дописування або виправлення записів тощо. Під час інтелектуального підроблення до офіційного документа, форма якого змін не зазнає (бланк, підписи, печатки є дійсними), вносяться неправдиві або неповні відомості [184, с. 266]. Жінки, вчиняючи шахрайські дії, також часто вдаються до такого роду підроблень, про що свідчить наступний приклад з практики.

Приклад. ОСОБА_2 обвинувачується у тому, що вона, у квітні 2015 року шляхом підкупу та за допомогою невстановленої досудовим розслідуванням особи, яка за 3 500 грн. підробила довідку про доходи її чоловіка та внесла у його трудову книжку неправдиві відомості про те, що її чоловік працює водієм автотранспортних засобів у ТОВ «Відеотон Україна», де відповідно й отримує заробітну плату. Після цього з метою незаконного збагачення та заволодіння чужим майном шляхом обману, за попередньою змовою та за допомогою вищевказаної особи подала вказані документи до Управління соціального захисту населення, внаслідок чого у період з 01 квітня по 31 серпня 2015 року незаконно отримувала державну соціальну допомогу малозабезпеченій сім'ї, чим спричинила державі матеріальні збитки на загальну суму 8716,85 грн., за що передбачена кримінальна відповідальність за ч. 4 ст. 27, ч. 1 ст. 358, ч. 4 ст. 358 та ч. 2 ст. 190 КК України [41].

Далі пропонуємо розглянути шахрайські дії з метою заволодіння індивідуальним майном громадян, які найчастіше вчиняються особами жіночої статі.

Перше місце за питомою вагою жіноцтва серед цієї групи злочинів, безперечно, належить проведенню ворожіння як форми обману. Незважаючи на те, що у ЗМІ не вщухають повідомлення та застереження про ворожок-шахрайок, такі злочини є доволі розповсюдженими і відсоток їх розкриття залишається вкрай низьким перш за все через те, що вони є, зазвичай, латентними, адже потерпілі часто вважають винними самих себе, соромляться жартів і глузувань на свою адресу з приводу їх власної необачності та довірливості і прагнуть якомога скоріше забути про ці прикрі випадки. Втім, цей факт не зменшує суспільної небезпечності таких злочинів, адже в результаті їх вчинення велика кількість людей може зазнати значних матеріальних збитків. Наприклад, сумнозвісну ворожку Габріелу з Молдови було оголошено у всеукраїнський розшук через те, що в результаті її шахрайських дій потерпілі були ошукані на суму, що перевищувала 1 млн гривень. Шахрайка обрала дуже хитрий метод обману. Зі своїх клієнтів грошей

вона не брала, утім, попереджала про те, що необхідно терміново принести їй всі коштовності та заощадження, адже на них нібито накладене прокляття.

Деякі ворожки-шахрайки продовжують свою злочинну діяльність роками. Так, молода львів'янка протягом кількох років відвідувала сеанси гадалки, яка начебто знімала з родини потерпілої прокляття [257].

Необхідно відмітити, що для вчинення такого роду шахрайських дій злочинниці часто використовують такий особливий спосіб впливу на потенційну жертву, як вуличний гіпноз. Специфіка такого психологічного впливу полягає у тому, що злочинниця вводить особу на нетривалий час у стан керованого управління і людина втрачає здатність адекватно сприймати ситуацію, що склалася. Зазвичай до такого методу вдаються у людних місцях, коли жертва втрачає пильність. Відмітимо, що такий гіпнотичний вплив застосовується шахрайками зазвичай одноособово.

Спорідненими до вище розглядуваних шахрайств та такими, суб'єктами яких частіше виступають жінки, ми визнаємо у тому числі удаване жебрацтво, а також представництво різних благодійних організацій, релігійних течій, конфесій, сект тощо. Характерною рисою таких шахрайських проявів є високий ступінь їх латентності. Так, у процесі аналізу судових вироків за ст. 190 КК України, за якими до кримінальної відповідальності притягувались жінки у період з 2015 року, нами не було виявлено жодного вироку за вчинення подібних дій, водночас результати анкетування працівників практичних підрозділів засвідчили, що такий показник сягає 4,4 % (Додаток Г).

Наступним видом шахрайства у межах зазначеної групи, суб'єктами якого часто виступають жінки, є запозичення грошових коштів або речей без наміру їх у подальшому повернути власнику (24,6 %) (Додаток Г). Результати аналізу судової практики надали можливість встановити, що найчастіше жінки притягалися до кримінальної відповідальності у межах ч. 1 ст. 190 КК України за незаконне привласнення майна шляхом зловживання довірою, при цьому об'єктом такого привласнення найчастіше виступав мобільний телефон.

Приклад. 06.01.2015 р. приблизно о 18:00 год. ОСОБА_1, маючи умисел на заволодіння чужим майном шляхом обману та зловживання довірою, з корисливих мотивів, знаходячись у приміщенні квартири АДРЕСА_3, попросила у ОСОБА_2 його мобільний телефон моделі «Nokia J206» з метою здійснення телефонного дзвінка, після чого з місця події зникла, розпорядившись незаконно здобутим майном на власний розсуд та тим самим спричинивши ОСОБА_2 матеріальний збиток [40].

Значний відсоток залучення жінок у сферу ріелторської діяльності зумовлює той факт, що часто шахрайські дії у даному секторі вчиняються саме особами жіночої статі. Подібні злочини, за результатами нашого дослідження складають 6,8 % від загальної кількості жіночих шахрайств (Додаток Г). Йдеться, зокрема, про здійснення операцій, пов'язаних з орендою житлових приміщень. Аналіз наукових джерел та слідчо-судової практики засвідчив, що найбільш поширеною на сьогодні шахрайською схемою є наступна. Зловмисниця винаймає квартиру на нетривалий термін. Потім, видаючи себе за агента з нерухомості, приводить у цю квартиру потенційних орендарів, а її повноваження підтверджує співучасник, що виступає в ролі власника цього житла. Кожен з тих, хто погоджується винаймати дану нерухомість сплачує у потрібному розмірі: за послуги ріелтора, завдаток і ціну за місяць проживання. Після такої театральної вистави шахраї зникають, а обдурені орендарі починають один за іншим стягуватися до дверей нещасливої квартири, в яку потрапити вони не можуть, адже всім на руки були видані ключі від абсолютно інших замків [168, с. 130-131]. Проте, на практиці зустрічаються випадки, коли шахрайки неправомірно отримують кошти за оренду навіть неіснуючого житла, про що свідчить наступний приклад.

Приклад. 09.11.2017 р. ОСОБА_3, діючи умисно, з корисливих мотивів особистого збагачення, з метою заволодіння чужим майном, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер свого діяння, передбачаючи настання суспільно-небезпечних наслідків і бажаючи їх настання, шляхом обману та зловживання довірою ОСОБА_4, під приводом здачі неіснуючої квартири в

оренду в м. Полтава, через мережу «Інтернет», а саме інтернет сайт «OLX», заволоділа грошовими коштами, як плату за оренду у розмірі 1300 грн, спричинивши матеріальні збитки потерпілій на вказану суму [39].

Взагалі, необхідно відмітити, що жінки досить активно використовують можливості мережі «Інтернет» для вчинення різного роду шахрайських діянь з метою незаконного заволодіння грошовими коштами окремих громадян. Найбільш поширеним подібним злочином, виходячи з аналізу слідчо-судової практики (13,3 %) (Додаток Г), є реалізація через загальновідомі інтернет-сайти («OLX», «Kloomba» та ін.) неіснуючих товарів з перерахуванням певної частини грошових коштів (передоплати) або всієї суми за цей товар на платіжну картку зловмисниці за банківськими реквізитами. Зауважимо, що подібні злочини є, як правило, довготривалими та багатоепізодними, адже розміщені у мережі оголошення можуть зацікавити значне коло осіб з огляду на те, що шахрайки навмисно занижують ціни на товари для привертання уваги більшої кількості потенційних покупців. У свою чергу, ошукані у такий спосіб особи не звертаються одразу до правоохоронних органів не здогадуючись про те, що вони обмануті. Крім того, шахрайки навмисно якийсь час підтримують зв'язок із жертвами, пояснюючи ненадходження товарів різними причинами аби не викликати підозри і затягнути час. Наведемо приклад з практики.

Приклад. ОСОБА_2, будучи зареєстрованою на сайті «Kloomba» з метою заволодіння коштами користувачів сайту шляхом обману у період з 08.04.2016 р. по 11.04.2016 р. виставляла на аукціон лоти з продажу товарів, яких насправді не мала. Переможцями аукціону (всього 13 осіб) на картку «Приватбанк» № НОМЕР_1, оформлену на ОСОБА_2, були перераховані кошти за придбані товари на загальну суму 5235 грн [29].

Значним є також відсоток жінок, які вчиняють шахрайські дії, використовуючи сайти знайомств та соціальні мережі. Типовою схемою є розміщення хибного оголошення, до якого додаються гарні фотознімки (як правило, зовсім іншої особи). Після знайомства, під час спілкування у мережі (яке іноді продовжується досить тривалий час), жертву переконують у тому, що

саме він є ідеальним партнером, зав'язуються дружні стосунки, будуються плани на майбутнє. Потім, використовуючи різні приводи (тяжка хвороба самої жінки чи когось з її близьких родичів, трагічні непередбачувані життєві події, відсутність коштів для поїздки або бронювання готелю тощо), жертву переконують здійснити грошовий переказ за банківськими реквізитами. Звісно, після отримання коштів, шахрайка зникає разом зі своєю сторінкою у мережі.

Можливий і інший варіант: спілкуючись у мережі, шахрайки випитують у своїх потенційних жертв подробиці особистого життя, і якщо згодом виявляється, що чоловік одружений, починають шантажувати тавимагати гроші за своє мовчання.

Необхідно зазначити, що показник латентності таких злочинів є вкрай високим, адже зазвичай потерпілі не звертаються до правоохоронних органів через сором та небажання надавати розголосу таким подіям у своєму житті і звинувачують самі себе у необачності. Так вивчення емпіричної бази засвідчило, що відсоток виявлених злочинів, вчинених у таких спосіб, є вкрай низьким (2,8 %) (Додаток Г).

Відмітимо, що під час вчинення вищезазначених шахрайських дій комп'ютер використовується як інструмент, а інформаційно-телекомунікаційні мережі виступають в якості засобів злочинної діяльності. При цьому вчинене має кваліфікуватися за ч. 3 ст. 190 КК України і додаткової кваліфікації за статтями розділу XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» Особливої частини КК не потребує [167, с. 442].

Наступна сфера, де жінки обіймають лідерські позиції серед суб'єктів шахрайства є туристичний бізнес [199]. За результатами аналізу, проведеного **А. В. Андрушко та І. А. Нестеровою** серед осіб, які вчинили злочини у даній сфері, кількість жінок становить близько 84%. Відтак, можна стверджувати, що злочинність у сфері туристичного бізнесу має «жіночий» характер. Цей висновок є особливо цікавим з огляду на те, що в кримінологічній літературі відзначається, що шахрайство, тобто те діяння, яке є «ядром» (становить понад

90% усіх злочинів, що вчиняються у розглядуваній сфері) злочинності у сфері надання туристичних послуг, скоюють переважно чоловіки. На думку **вчених**, пояснити відповідні відмінності можна насамперед більшою зайнятістю жінок у сфері туристичного бізнесу, адже близько 90% зайнятих у даній сфері становлять саме особи жіночої статі [6, с. 96].

Як свідчать результати вивчення кримінальних проваджень, а також слідчо-судової практики, найбільш типовим способом вчинення шахрайств у досліджуваній сфері є незаконне отримання від осіб грошових коштів шляхом зловживання довірою з метою організації туристичних подорожей без наміру у подальшому виконувати взяті на себе зобов'язання.

Приклад. На початку липня 2010 р., діючи умисно, повторно, відповідно до розробленого раніше плану, з метою заволодіння чужим майном, шляхом обману та зловживання довірою, під вигаданим приводом – для оформлення туристичних путівок до Туреччини, ОСОБА_3 отримала від ОСОБА_5 грошові кошти у сумі 7000 доларів США та від ОСОБА_15 грошові кошти у сумі 3500 доларів США. При цьому, не маючи наміру повертати дані кошти потерпілим, ОСОБА_3 заволоділа ними, а взятих зобов'язань не виконала, спричинивши тим самим матеріальну шкоду зазначеним особам [35].

Під час аналізу структури жіночих шахрайств, які вчиняються в сучасних умовах нами були виявлені і такі злочини, об'єктом посягання у яких може виступати як державне (колективне), так і приватне майно громадян. Відтак, варто визнати, що розподіл шахрайств залежно від форми власності об'єкта іноді є доволі умовним. До таких шахрайств належать у тому числі злочини, пов'язані із здійсненням незаконних валютних операцій. Виходячи з аналізу судових вироків про шахрайство відносно жінок такі шахрайства не є численними (3,7 %) (Додаток Г). Проте, виходячи з інших джерел емпіричної інформації, можемо зробити висновок про те, що подібні шахрайства вчиняються жінками на сьогодні все частіше. Подібну невідповідність, на наш погляд, можна пояснити високим ступенем латентності таких злочинів, а також низьким рівнем їх розкриття. Як зазначалося, жертвами подібних злочинів

можуть стати як працівники банківських установ (обмінних пунктів), так і звичайні громадяни.

Приклад. У Тернополі до одного з пунктів обміну валют підійшла клієнтка. Вона майже не розмовляла українською, тож касирка прийняла її за іноземку. Після декількох хвилин спілкування, незнайомка простягнула касиру тисячу доларів. Жінка вирішила, що та хоче обміняти їх на гривні. Відрахувала відповідну суму і простягнула клієнтці. Та взяла до рук гроші, роздивилася їх та, обурюючись, повернула, жестами пояснюючи, щоб їй повернули долари. Працівниця обмінника віддала готівку, і клієнтка пішла. Коли ж касирка перерахувала повернуті гривні, виявила нестачу половини суми. Спритна шахрайка зуміла швидко й непомітно викрасти готівку, а решту гривень заламала так, щоб зімітувати більшу кількість купюр. Потерпіла зателефонувала до поліції. Злочійку розшукують [108].

Іноді для здійснення незаконних валютних операцій у великих розмірах шахрайки виробляють цілу стратегію, ретельно готуючись до злочину: розробляють відповідний план, підбирають співучасників тощо. Такі дії злочинниць, безумовно, характеризуються підвищеним ступенем суспільної небезпеки.

Приклад. ОСОБА_4, керуючись корисливими мотивами та прагненням до незаконного збагачення розробила злочинний план по вчиненню корисливих злочинів проти власності, пов'язаних із шахрайським заволодінням чужим майном в особливо великих розмірах.

Згідно розробленого плану ОСОБА_4 підшукувала людей, яким необхідно було придбати долари США за українську гривню у великих розмірах, зустрічалась із вказаними людьми та вводячи їх в оману, наполегливо переконувала у тому, що зможе придбати долари на вигідних умовах. Для цього їй клієнтам необхідно було передати їй зумовлену суму грошей у гривні, за яку протягом доби ОСОБА_4 по домовленому вигідному курсу (нижче ринкового) обіцяла повернути долари США, або за певну суму доларів США, які клієнти передавали ОСОБА_4, остання обіцяла обміняти їх спочатку у гривні, а потім

конвертувати у валюту за вигідним курсом. При цьому, діючи згідно заздалегідь розробленого плану, ОСОБА_4 вводила в оману своїх клієнтів, оскільки отримані для обміну гроші повертати не збиралася, використовуючи їх при цьому на власні потреби.

Неодноразово реалізуючи свій злочинний план, ОСОБА_4 шахрайським шляхом заволоділа грошовими коштами на загальну суму 35 876 877 грн [42].

Крім вищезгаданого розподілу способів шахрайства залежно від спрямування злочинних діянь, вивчення практики розслідування означених злочинів дозволило виділити й інші критерії їх розподілу. Так, способи шахрайства можуть бути розподілені на види залежно від сфери соціально-економічної діяльності, де вони вчиняються: неправомірні соціальні виплати; туристичні афери; незаконне кредитування; укладання нікчемних угод про оренду нерухомості тощо [118].

Залежно від повторюваності злочинних дій можна виділити такі способи шахрайства:

- 1) одноактні (отримання товару в кредит без наміру наступної виплати грошей);
- 2) повторювані (незаконне отримання пенсії або грошової допомоги неодноразово протягом тривалого періоду) [118].

Варто наголосити, що саме протяжність у часі обману жертви часто є однією з причин високої латентності шахрайств та тривалого періоду їх розслідування. Зазвичай, навіть після того, як шахрай вже обернув чуже майно на свою користь, він може ще тривалий час обманювати свою жертву щоб та не здогадувалась про те, що постраждала від чийхось злочинних дій. Наприклад, отримавши позику від особи без наміру повертати кошти або аванс за якусь роботу без наміру її виконати, шахрай підтримує зв'язок з жертвою, відповідає на телефонні дзвінки, переносить дату виконання зобов'язань тощо. Якщо ж постраждалий не усвідомлює своєчасно, що став жертвою злочину, він і не звертається до правоохоронних органів, але факт шахрайства вже наявний і

немає ніяких гарантій у тому, що обман буде викрито і злочин розкрито. На практиці часто особа, яка потерпіла від дій шахрая, не звертається до правоохоронних органів оскільки навіть не здогадується про те, що стала жертвою злочину.

Приклад. ОСОБА_2, діючи умисно, маючи намір на незаконне заволодіння чужим майном, з корисливих спонукань, переслідуючи мету наживи, шляхом обмануздійснила 15 епізодів незаконного заволодіння грошовими коштами мешканців м. Кіровограда, які є особами похилого віку. При цьому вона, представляючись співробітником ПАТ «Кіровоградгаз» або співробітником ПАТ «Кіровоградобленерго», повідомляючи літнім особам неправдиву інформацію про можливість встановлення безоплатного автономного опалення, отримання грошової компенсації або отримання соціальної допомоги на оплату опалення, отримувала від них грошові кошти у різних сумах, які згодом не повертала [33].

Отже, потерпілі часто звертаються до правоохоронних органів з фактом вчинення шахрайства вже тоді, коли встановити особу злочинця просто неможливо оскільки пройшло надто багато часу, протягом якого жертва не знала, що її довірою зловживали. В результаті такі повідомлення про шахрайство не потрапляють до статистичних даних і багато шахрайок залишаються непокараними, адже факти злочинів залишаються поза увагою правоохоронців.

У зв'язку з цим доцільно запропонувати класифікацію причин низького рівня виявлення та відповідно, високого рівня латентності шахрайств, вчинених жінками: а) суб'єктивні причини (винахідливість шахрайок та ретельне маскування злочинів; небажання жертв афішувати прикрі події у своєму житті, сором за власну необачність та довірливість; впевненість у неспроможності правоохоронних органів розкрити цей злочин, знайти злочинців і повернути втрачені кошти, намагання власноруч «розібратися з кривдниками» тому що часто укладені угоди є незаконними); б) об'єктивні причини (недоліки у роботі правоохоронних органів, пов'язані з низьким рівнем реагування на подібні

звернення громадян); в) суб'єктивно-об'єктивні причини (значний проміжок часу між моментом вчинення злочину та моментом виявлення шахрайства).

Залежно від характеру поширення шахрайських дій можуть бути виокремлені наступні способи:

1) спрямовані на одну або обмежене коло жертв (позика речі у конкретної особи без наміру її повернення у подальшому);

2) спрямовані на охоплення широкого кола осіб (реалізація неіснуючих товарів у мережі «Інтернет»).

Таким чином, питома вага жінок у загальній кількості шахраїв виявляє тенденцію до стабільного зростання: від 16 % у 2015 р. до 29 % у 2018 р. Для реалізації злочинних намірів жінки найчастіше використовують різні види обману і рідше – зловживання довірою. Звертає на себе увагу високий показник латентності жіночого шахрайства як з суб'єктивних, так і об'єктивних причин. Найбільш розповсюдженими способами шахрайств, що вчиняються жінками в умовах сьогодення є: неправомірне отримання різного роду соціальних виплат; незаконне отримання грошових коштів для виконання певних послуг, завідомо не маючи наміру на виконання даного зобов'язання; реалізація неіснуючих товарів у мережі «Інтернет»; заволодіння майном шляхом обману без наміру його повернення; незаконне отримання кредитів у банківських установах; афери на ринку нерухомості; туристичні афери.

2.2. Детермінанти, які впливають на вчинення жінками шахрайств в Україні

Наукові дослідження злочинності у цілому або окремих її видів не мали б вагомого практичного значення, якби осторонь залишалися питання, пов'язані із виявленням та аналізом факторів, які зумовлюють, визначають та пояснюють причини злочинних діянь.

Необхідно зазначити, що жіноча злочинність, будучи частиною злочинності у цілому, функціонує під впливом тих самих чинників. Відтак, при вивченні детермінант, що впливають на вчинення шахрайств жінками,

необхідно оперувати загальнокримінологічними характеристиками, показниками та категоріями. Водночас такий аналіз має бути спрямованим на виявлення факторів та обставин, що мають значення саме для досліджуваного виду злочинних проявів, що дозволить з'ясувати їх специфіку та здійснити необхідні міри профілактичного впливу.

Варто визнати, що виявлення та наукове обґрунтування детермінант, що впливають як на злочинність у загальному, так і на окремі її види належить до найбільш складної проблематики кримінології. У деякій мірі це можна пояснити наявністю багаточисленних теорій про природу та генезис злочинності, розроблених ученими, а також деякими відмінностями у тлумаченні відповідних термінів.

Так, для позначення причин якого-небудь явища у кримінології використовують декілька понять. Наприклад, термін «фактор» є доволі розповсюдженим у наукових джерелах та позначає умову, рушійну силу будь-якого процесу, явища; чинник [27, с. 1315]. Часто вживаними у кримінології є також поняття причини, фонові явища, витоки, умови, джерела, передумови тощо. Відмітимо, що ряд авторів розділяють поняття «умови» та «причини», зумовлюючи це тим, що вчинення певного злочину може бути викликане не лише конкретною причиною, а й настанням певної умови [132, с. 140; 114, с. 61]. Так, В. Лагоцька характеризує детермінанти жіночої рецидивної злочинності з огляду на те, що причина – це явище та (або) процес, які породжують інше явище (чи їх сукупність) як свій наслідок та визначають його (наслідків) природу. Надзвичайно важливо, стверджує вчена, що саме причина визначає сутнісний бік наслідку, що дає змогу (особливо в соціальному житті) відрізнити причину від умови [136, с. 115].

На нашу думку, найбільш повно різні аспекти причинно-наслідкових зв'язків між явищами та процесами охоплюються терміном детермінація, що тлумачиться у довідкових джерелах як «встановлення причини виникнення чого-небудь», а детермінанта являє собою ніщо інше, як причину, що визначає виникнення явища [27, с. 217]. Більшістю кримінологів поняття детермінант

злочинності розуміється як явища криміногенного характеру, які породжують злочини, що підвищують ймовірність масової кримінальної поведінки та створюють сприятливі умови для реалізації злочинних намірів. Відтак, характерні риси детермінант злочинності полягають у тому, що ці явища:

- носять криміногенний характер, тобто, такі що здатні призвести до виникнення злочину;
- породжують як окремі злочини, так і злочинність взагалі;
- тягнуть за собою кримінальну поведінку особи, при цьому вона носить масовий характер;
- створюють підґрунтя для реалізації злочинних намірів особи злочинця [233, с. 104].

Відмітимо, що у цьому сенсі поняття детермінації ширше за поняття причинного зв'язку. Однак, оскільки відмінності між вищезазначеними термінами нам виявляються достатньо умовними, під час подальшого дослідження ми дозволимо собі використовувати їх як синонімічні поняття.

Вважаємо, що одним з важливих напрямків у дослідженні кримінального детермінізму у цілому є аналіз саме жіночої злочинності. Це, по-перше, дозволяє зрозуміти, яким чином впливають окремі чинники, задатки (зокрема, стать людини) на схильність до злочинної поведінки. По-друге, не варто забувати, що саме жінки відіграють провідну роль у вихованні та формуванні світогляду наступного покоління. Відтак, криміналізація жіноцтва неминуче відображається на всіх сферах суспільного буття. Відповідно профілактика злочинності серед жінок має не лише велике гуманітарне (захист від ураження криміналом), але й загальнолюдське значення.

Перш ніж перейти до безпосереднього вивчення причин вчинення шахрайства жінками в умовах сьогодення, пропонуємо здійснити короткий огляд наукових теорій щодо обґрунтування виникнення жіночої злочинності взагалі. В історичному плані ці теорії у цілому можна розподілити на три основні течії: моралістичні, антропологічні (біологічні) і соціологічні [135]. Відмітимо, що дві перші домінували у минулі століття, а зараз найбільшого

поширення набула остання.

Моралістична теорія поширилась ще за епохи середньовіччя і походила з того, що жінка ще з часів Єви є істотою за своєю суттю порочною і здатною на будь-який злочин. Витоки цього стереотипу можна віднайти у народних епосах та релігійних джерелах. Серед учених дана теорія найбільш чітко була сформульована наприкінці XIX ст. Ч. Ломброзо у творі «Жінка злодійка і повія». У своїй праці італійський вчений стверджував, що частка морального збочення властива будь-якій жінці, та за звичних умов знаходиться у прихованому стані. Злочинниці ж виявляють свою істинну сутність під впливом певних життєвих умов [143, с. 178].

Прихильники антропологічної (біологічної) теорії аргументують причини виникнення злочинних проявів у жінок біологічними особливостями. Зокрема, серед біологічних чинників, які впливають на рівень агресії у поведінці жінки виокремлюють періоди функціонування жіночого організму, пов'язані з різкою зміною гормонального фону (певні фази менструального циклу, період вагітності, післяпологовий період або період клімаксу).

Окремі закордонні дослідники вбачали причини злочинності серед жінок у хромосомних аномаліях чи специфіці функціонування ендокринних залоз, яка полягала у підвищеному виробленні речовин, які викликають нервозність та агресію [82].

Теорії ці, безсумнівно, цікаві, проте до сьогодення часу не знайдено переконливих підтверджень їх достовірності. Зокрема, результати зарубіжних та вітчизняних досліджень спростовують гіпотези, висунуті у галузі хімічної та генетичної кримінології. Так, частка осіб з хромосомними аномаліями серед злочинців виявилась приблизно такою ж, як і серед тих, хто ніколи не вчиняв злочинів. У цьому контексті переконливим видається висновок авторів книги «Генетика. Поведінка. Відповідальність», які доводять, що генетичні задатки людини змінюються дуже повільно (цей процес може розтягуватися на століття), водночас злочинність може достатньо радикально змінювати свій характер під впливом інших чинників протягом декількох років [82].

Відтак, нам імponує ідея М. П. Дубініна, І. І. Карпеця та В. М. Кудрявцева, сутність якої полягає у тому, що біологічні задатки, безумовно, не можна повністю ігнорувати в якості чинників, що впливають на жіночу злочинність, але такий вплив не є прямим та визначальним. Особливості біологічної природи жінок у більшій мірі зумовлюють специфіку їх соціальних ролей, які у свою чергу і здійснюють істотний вплив на поведінку жінки, у тому числі і злочинну [67, с. 245; 82].

Безумовно, найбільш обґрунтованою з точки зору наукової аргументації є соціалістична теорія, що визнає перевагу соціальних факторів у детермінації злочинності, у тому числі жіночої. Більше того, саме соціальні фактори, передусім, визначають відмінності між жіночою і чоловічою злочинністю. І йдеться тут не про поширений стереотип про перевагу «жіночої духовності», а про різницю, що історично склалася у соціальних ролях представників різних статей [82].

Відмітимо, що соціальна роль – це, з одного боку, певний набір вимог, дотримання яких забезпечує позитивне сприйняття особи оточуючими, а з іншого – типові очікування оточуючих щодо поведінки особи, яка виконує ту чи іншу роль у суспільстві. Наприклад, соціальна роль продавця – дуже складний феномен. Опинившись у цій ролі, людина потрапляє у потужне поле соціального та психічного напруження. Зокрема, на її поведінку впливають наступні чинники: напружена праця та невелика зарплатня неминуче породжують бажання компенсації нервової перенапруги додатковим джерелом доходів; сталі традиції та відпрацьовані технології обману покупців; необхідність компенсувати можливі похибки, що спричиняють нестачу; соціальний стереотип негативного ставлення до продавців, очікування обману з їх сторони породжує зустрічну неприязнь до покупців, обман яких сам по собі починає приносити певне задоволення. Цей нескладний аналіз демонструє, чому настільки високим є рівень злочинності, зокрема, у торгівлі, яка є основною сферою жіночої праці [82].

Як справедливо підкреслюють кримінологи, фактори, які детермінують злочинність, являють собою складну багаторівневу систему, складові якої потребують диференційованого вивчення та дослідження. Це зумовлює необхідність їх упорядкування шляхом чіткої класифікації, яка крім наукового, має істотне практичне значення з точки зору можливостей вироблення відповідних напрямків її попередження. У працях науковців-кримінологів досить активно обговорюється питання про те, які саме чинники виступають домінантними у формуванні системі детермінант злочинної поведінки особи. Так, І. М. Даньшин наголошує, що варто виходити з тієї безперечної обставини, що злочинність об'єктивно пов'язана з багатьма економічними, соціальними, суспільно-психологічними, організаційно-управлінськими, демографічними та іншими явищами і процесами, які певним чином (одні – більшою мірою, інші – меншою) детермінують її [124, с. 56]. Водночас А. В. Андрушко наполягає на тому, що у кожному конкретному випадку детермінанти відіграють різну роль [4, с. 140–141].

У кримінології існує велика кількість класифікаційних критеріїв для побудови систем причинної зумовленості злочинності, у тому числі жіночої. Це цілком очевидно, адже існує незчисленна кількість процесів та явищ, здатних прямо чи опосередковано відігравати незначну або суттєву криміногенну роль. Більше того, вони виявляються практично у всіх без винятку сферах життєдіяльності суспільства у цілому, включаючи окремі інститути, соціальні групи та окремих осіб. Проте, більшість учених-кримінологів все ж пропонують розподіл детермінант жіночого шахрайства залежно від сфери їх виявлення. Так, до таких факторів О. В. Швець відносить соціально-економічні, морально-психологічні та віктимологічні [252, с. 50]; В. Лагоцька виділяє в їх якості недоліки в економічній, моральній, правовій та соціально-побутовій сферах [136, с. 114]; О. О. Філіпова виокремлює крім інших фактори, пов'язані із соціально-політичною ситуацією, сімейно-побутовою сферою та особливостями трудової діяльності, а також негативними тенденціями у культурному розвитку суспільства [232, с. 124, 123]; В. В. Голіна та

Б. М. Головкін прилічують до чинників, що розглядаються, зростання напруженості у суспільстві, конфліктності і ворожнечі між людьми, істотне послаблення основних соціальних інститутів і у першу чергу сім'ї, більш інтенсивну участь жінок у суспільному виробництві тощо [128, с. 434]; В. В. Федусик до провідних криміногенних факторів жіночої злочинності відносить зростання бідності, убогості, інфляції, безробіття, особливо жіночого, та інші негативні соціальні, економічні, духовні наслідки ринкових реформ, а також соціально-психологічну дезадаптацію та аномію [230].

У рамках дисертаційного дослідження нам уявляється можливим зосередити свою увагу лише на основних групах факторів, підвищений криміногенний вплив яких на шахрайство, що вчиняється жінками, доведений численними науковими дослідженнями та підтверджується результатами аналізу кримінальних проваджень. До їх числа ми віднесли: соціально-економічні та морально-психологічні. Вважаємо, що численні фактори, раніше запропоновані шановними науковцями можуть бути розглянуті у межах однієї з означених груп.

З огляду на корисливий характер шахрайства як злочину, серед причин його вчинення, у тому числі і жінками, домінує спрямованість злочинних дій на незаконне отримання певних матеріальних цінностей. Першопричина таких злочинів полягає, насамперед, у розбіжностях між певними матеріальними прагненнями (цілями) та можливостями їх реалізації. Відтак у жінки з'являється корислива мотивація поведінки, за якої вона переконана у неможливості задовольнити певні матеріальні потреби правомірним шляхом. Факторами, що детермінують подібну поведінку жінок виступають різноманітні негативні тенденції в економічній сфері. Йдеться, зокрема, про такі чинники, як безробіття, високий рівень інфляції, стрімке зростання цін на фоні низького рівня грошового забезпечення та як наслідок – падіння рівня життя та збідніння значної частини населення.

Із вищезазначених чинників пропонуємо зупинитися на тих, які, на наше переконання, у більшій мірі впливають на виникнення девіантних проявів у поведінці жінок, зокрема, штовхають їх на вчинення шахрайства.

Суттєвий вплив на виникнення негативних явищ в економіці останнім часом здійснює зростання рівня безробіття у нашій державі. Виконуючи роль показника негативних змін у соціальній структурі суспільства, безробіття тягне за собою такі негативні наслідки, як зниження мотивації праці та поширення різних проявів аморальної та протиправної поведінки. Наукові дослідження злочинності серед безробітних дозволили встановити прямий кореляційний зв'язкою між зростанням рівня безробіття та підвищенням рівня злочинності [216]. Так, І. О. Неупокоева стверджує, що безробіття слугує однією з причин злочинності у сучасному суспільстві та завжди кримінологічно пов'язане зі злочинністю, яка перестала бути її фоновим явищем [170, с. 4].

В. А. Плешаков до криміногенних чинників безробіття, які впливають на негативну динаміку злочинності відносить наступні:

а) різке погіршення психологічного клімату у родинах безробітних, відсторонення батьків від обов'язків по вихованню дітей, пошук забуття у пияцтві, стресовий стан, розрядкою якого нерідко слугують прояви конфліктності та жорстокість (у тоум числі і у відношенні власних дітей, які в результаті вчиняють втечі з дому та самі стають на злочинний шлях) і т.ін.;

б) вимушений пошук неповнолітніми власних джерел прибутку (нерідко не лише для задоволення власних елементарних потреб, а й для утримання батьків), у тому числі пов'язаних з потраплянням до напівкримінального чи кримінального середовища;

в) формування постійного страху у працюючих втратити своє робоче місце, що визначає їх готовність виконувати будь-які доручення роботодавця, включаючи пособництво у незаконних на безпосередньо злочинних діяннях;

г) втрата у разі тривалого періоду безробіття професійних навичок та бажання працевлаштовуватись, люмпенізація та маргіналізація [188, с. 20].

Аналогічну позицію висловлюють і О. Ю. Цебинога та Т. А. Шевчук, які стверджують, що соціальні наслідки безробіття носять руйнівний характер. Вони стосуються не тільки осіб, що не мають роботи, а і працюючого населення, яке постійно відчуває потенційну загрозу втратити роботу. Соціально-психологічні дослідження впливу безробіття на злочинність показують, що між рівнем безробіття і показниками злочинності існує тісний взаємозв'язок. Безробіття серед основної працездатної частини населення неминуче тягне за собою неможливість громадян чесно працювати, згубно впливає на інститут сім'ї, виховання дітей. Безробітні легко втягуються в кримінальну середу різної спрямованості. Безумовно, на першому місці серед вчинюваних ними злочинів є крадіжки, грабежі, розбої та шахрайства [136, с. 112].

Відмітимо, що враховуючи більш вразливу, ніж у чоловіків психіку, а також підвищене почуття відповідальності по відношенню до дітей та сім'ї, вплив зазначених негативних факторів на формування мотиваційних тенденцій (у тому числі злочинних) у поведінці жінки є доволі суттєвим.

Крім того, кількість безробітного населення жіночої статі більша, ніж кількість безробітних чоловіків, і така тенденція зберігається на ринку праці України вже тривалий час [147, с. 124]. За даними Державної служби зайнятості, кількість зареєстрованих безробітних жінок за 10 місяців 2018 р. становить 165,7 тис. осіб, тоді як чоловіків – 105,7 тис. осіб [64]. Додамо, що аналіз судово-слідчої практики показав, що 74,3 % жінок, які вчинили шахрайство, не були офіційно працевлаштовані (Додаток Г).

Відтак, виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок про те, що жінка найбільш активного, з точки зору працездатності, віку не має можливості задовольнити свої матеріальні потреби через відсутність роботи, а отже – і легального доходу. Це однозначно негативно впливає на її свідомість, викликає почуття нереалізованості та непотрібності в якості повноцінного члена суспільства, руйнує віру у можливість отримання доходу у законний спосіб.

Таким чином, безробіття виступає однією з причин жіночої злочинності у цілому та вчинення шахрайства жінками зокрема.

В якості іншої проблеми у межах означеного напрямку варто також озвучити наявність дискримінаційних проявів під час прийняття жінок на роботу. Як свідчать статистичні дослідження, період пошуків роботи жінками є значно довшим, ніж у чоловіків, що пояснюється небажанням роботодавців винаймати працівницю, яка може в перспективі піти у декретну відпустку [221, с. 748]. Щодо цієї проблеми Є. Р. Чернишева цілком справедливо акцентує на тому, що жінки часто стикаються з необґрунтованими відмовами під час прийому на роботу; звільненнями через вагітність; істотним зниженням зарплатні порівняно з чоловіками. До того ж працевлаштування жінок не забезпечує навіть наявність вищої чи середньої спеціальної освіти. Небажання приймати на роботу жінку після 35-45 років, зазначає вчена, – це загальна тенденція роботодавців [241, с. 15].

Ситуація посилюється внаслідок неналежного нормативно-правового урегулювання даної проблеми. Так, фахівці зазначають, що найяскравішим проявом недосконалості та незавершеності формування нормативної бази регулювання зайнятості жінок в Україні є повна відсутність антидискримінаційного блоку у законодавчому регулюванні зайнятості. У результаті рівність можливостей для всіх суб'єктів ринку праці незалежно від статті, що декларується у ряді документів, залишається гаслом, не підкріпленим конкретним механізмом реалізації [219].

Подібні порушення трудового законодавства з боку роботодавців викликані перш за все фінансово-економічними ускладненнями та кризою, які характеризують сучасний стан економічних відносин у нашій країні. Масові звільнення працівників, у більшості жіночої статі, встановлення неповного робочого дня, зниження заробітної плати – це, нажаль, типові тенденції сучасних трудових відносин. Вплив зазначених чинників посилюється недостатньою соціальною підтримкою жінок, які працюють. Йдеться про неналежну охорону праці, відсутність турботи про дітей працюючої жінки,

зокрема, обмеженість додаткових пільг, які б дозволили згладити протиріччя між жінкою-працівником та жінкою-матір'ю.

Наступна група факторів у межах соціально-економічних детермінант, що зумовлюють вчинення жінками шахрайств пов'язана з особливостями трудової діяльності жінок в умовах сьогодення. Зокрема, М. М. Чаплик стверджує, що сфери, де жінка виконує професійні функції, передусім, пов'язані із можливістю вільного доступу до матеріальних цінностей (наприклад, торгівля, громадське харчування, бухгалтерія) або до корупційних схем (медицина, освітатощо). В основному жінки працюють у такій криміналізованій сфері як торгівля, тому не випадково, що вони переважають у корисливих злочинах [238].

Необхідно також відмітити, що до тепер залишається досить низьким рівень заробітної плати працівників галузі охорони здоров'я, освіти, культури та інших державних організацій. Водночас варто пам'ятати про суттєву концентрацію жінок саме у цих сферах зайнятості. У цьому контексті доцільно також додати про часто досить суттєві гендерні відмінності у оплаті праці жінок та чоловіків.

Відтак, низький рівень заробітної плати та як наслідок, недостатнє матеріальне забезпечення не дозволяють жінці скористатися численними життєвими благами. А враховуючи той факт, що для жінок характерним є прагнення до прикрашання, негативна ситуація, що склалася, змушує жінку шукати додаткові прибутки, у тому числі шляхом вчинення шахрайств.

На нашу думку, суттєвим чинником, що провокує жінок на вчинення корисливих злочинів, у тому числі шахрайства, у межах соціально-економічних чинників є суттєва поляризація населення за рівнем прибутків та розмірами статків. Цей процес у економічній сфері викликає такі негативні наслідки у суспільстві, як високий рівень соціальної напруги між різними прошарками населення, а також відторгнення незадоволеною частиною громадян будь-яких спроб держави закріпити економічні правила, що фіксують подібний стан речей. Відтак, така соціальна несправедливість ініціює високий ступінь

готовності виправити свій матеріально-фінансовий стан шляхом вчинення різного роду протиправних діянь.

Коефіцієнт впливу зазначеного фактору збільшується в рази у відношенні представниць слабкої статі. Це зумовлено тим, що в силу специфіки жіночої психіки вони більш емоційні, вразливі та гостріше відчують труднощі, зумовлені соціальною несправедливістю [252, с. 58]. Крім того, жінкам у більшій мірі притаманні такі риси як заздрість та зацікавленість подробицями життя інших. Підсилюється дія цього фактору також негативним впливом на жіночу психіку агресивної рекламних та кошовних прикрас, одягу та інших атрибутів «багатого» життя, що в умовах низького рівня матеріального забезпечення трансформує цілком природне прагнення жінки гарно виглядати у мотивацію корисливих злочинів. При вчиненні посягань на власність жінки здебільшого виправдовуються тим, що «всі так роблять», і «жити хочеться не гірше, ніж інші». В результаті, жінки обирають неправомірні шляхи для виходу із ситуації, що склалася, зокрема, шахрайство.

Безумовно негативний вплив на економічні процеси мають і військово-політичні конфлікти, що тривають в нашій державі, у тому числі окупація значної частини її території. В результаті цих подій в Україні виникла нова категорія населення – внутрішньо переміщені особи. Очевидно, що такі особи дуже гостро відчують нестачу належного матеріального забезпечення своїх життєвих потреб, незважаючи на намагання держави підтримати їх шляхом надання певної грошової допомоги. Аналіз кримінальних проваджень про шахрайства, вчинені жінками, засвідчив про суттєве зростання у структурі цих злочинів діянь, пов'язаних із неправомірним отриманням такого роду соціальних виплат, протягом останніх трьох років.

Приклад. 29 січня 2016 р. ОСОБА_1, перебуваючи в Управлінні праці та соціального захисту населення Новомосковського району, знаючи, що у неї у власності є житлова квартира (що відповідно до п. 6 Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, є

перепорою для призначення такого виду допомоги) та усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер свого діяння, діючи умисно, з корисливих мотивів, з метою шахрайського заволодіння державними коштами, призначеними для виплати щомісячної адресної допомоги, шляхом обману, що виразився у приховуванні певних відомостей, власноруч заповнила заяву для призначення їй такої допомоги, до якої внесла недостовірні дані щодо відсутності у неї та у будь-якого з членів її сім'ї у власності житлового приміщення, розташованого в регіонах, інших ніж тимчасово окупована територія України, районах проведення антитерористичної операції та населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення [38].

Очевидно, що крім суто економічних, міжнаціональні конфлікти часто набувають статусу гуманітарних катастроф, що особливо гостро відображаються саме на жінках. Багато з них втрачають рідних і близьких людей, місце проживання та роботи, звичне культурне середовище, що відіграє значну криміногенну роль. Ця трагедія, зазвичай, призводить до моральної деградації та прийняття кримінальних стереотипів мислення.

У цьому контексті хотілося б зауважити, що досліджувані фактори, які впливають на вчинення корисливих злочинів жінками, не існують окремо, ізольовано один від іншого, а виявляють взаємозумовленість та взаємозалежність. Зокрема, сфера діяльності жінки сама по собі не є причиною вчинення нею злочину (на кшталт шахрайства), а спрацьовує як умова на фоні економічних негараздів у країні загалом, а також низького рівня матеріального забезпечення або раптових фінансових ускладнень у родині, що у сукупності з психічними особливостями жіночого світосприйняття штовхає її на вчинення злочину. З іншого боку бідність, злиденність, відсутність працевлаштування та як наслідок – постійного джерела прибутку спричиняє виникнення цілого ряду соціальних та психологічних наслідків, зокрема, виникнення страху та почуття незахищеності, невпевненості у завтрашньому дні, а також недовіри та неповаги до існуючого державного ладу та законів.

Наступною групою детермінант, що зумовлюють виникнення жіночої злочинності взагалі та жіночого шахрайства зокрема, є морально-психологічні чинники. До цієї групи ми, крім інших, відносимо фактори, пов'язані зі змінами та негативними тенденціями у культурі суспільства у цілому.

Так, поряд із заниженою оцінкою у суспільній свідомості значення суто жіночих функцій (народження та виховання дітей, турбота про родину, підтримання домашнього затишку тощо), суттєвий вплив на формування соціального статусу жінки на сьогодні справила емансипація, якакрім позитивних, мала і негативні наслідки. Сучасний стиль життя, що примушує жінок часто брати на себе чоловічі обов'язки та виконувати непритаманні їм функції, спонукає їх до переймання чоловічого стереотипу мислення і взагалі до прийняття багатьох елементів чоловічої культури. З одного боку, це дозволяє жінкам успішно самостверджуватись, підвищує їх соціальну активність та забезпечує певний матеріальний достаток, але з іншого – поява суто чоловічих рис у характері жінок сприяє соціально-психологічній деградації їх особи і як наслідок, становлення на шлях злочинності, зокрема, збільшує їх частку у посадових, господарських та майнових злочинах. При цьому, їх, як правило, не полишає почуття вини та глибокого незадоволення, адже жінка часто змушена відмовлятися від виконання функцій, покладених на неї природою [135].

Необхідно також відмітити, що такі тенденції часто є причиною виникнення конфліктів у родині, які також у свою чергу виступають суттєвими криміногенними чинниками. Взагалі, історично склалося, що у житті жінки домінують інтереси родини, а характер сімейних відносин та матеріальний достаток сім'ї є показниками ступеня її життєвого благополуччя. Саме вони у більшій мірі визначають мотивацію поведінки жінок. Часто навіть їх протиправна діяльність спрямована перш за все не на задоволення своїх власних потреб, а на покращення становища членів родини, особливо якщо жінка є єдиним добувачем засобів для існування у родині.

Приклад. Суд кваліфікує дії обвинуваченої ОСОБА_4 за ч. 1 ст. 190 КК України, за кваліфікуючими ознаками: заволодіння чужим майном шляхом зловживання довірою (шахрайство) та за ч. 2 ст. 190 КК України, за кваліфікуючими ознаками: заволодіння чужим майном шляхом зловживання довірою (шахрайство), вчинене повторно.

Надаючи оцінку особистості обвинуваченої, судом встановлено, що ОСОБА_4 в теперішній час мешкає разом з чоловіком, який потребує додаткового догляду та уваги. Раніше до кримінальної відповідальності не притягувалась. Працює неофіційно покоївкою в готелі м. Одеси. В теперішній час намагається постійно працювати для задоволення своїх життєвих потреб та чоловіка, який є інвалідом II-ї групи. Таким чином бідність, відсутність належної освіти і належного виховання, а також обов'язок по забезпеченню чоловіка, який потребує грошових коштів на лікування та додатковий догляд, на думку суду привели обвинувачену до скоєння вказаного злочину [36].

У визначенні мотивації поведінки жінки, особливо злочинної, суттєвим є також негативний вплив оточення. Даний факт зумовлений тим, що вольові якості пересічної жінки м'якші, ніж у чоловіка, вона скоріше піддається навіюванню, що часто дозволяє чоловікам-злочинцям з її оточення залучати жінку до вчинення злочинів, особливо, якщо це стосується інтересів близької людини.

До інших факторів, які ми розглянемо у межах означеної групи, ми віднесемо віктимологічні. Відмітимо, що деякі вчені виносять їх у окрему групу детермінант, що впливають на вчинення жінками шахрайств [252, с. 64–66]. На наше переконання, рівень віктимності особи залежить передусім від її суб'єктивних морально-психологічних якостей, саме тому ми пропонуємо включити дані чинники до детермінант досліджуваної групи.

Зауважимо, що дані про особу та поведінку жертви злочину не у повній мірі використовуються через майже цілковиту відсутність обліку та аналізу такого роду інформації відповідними підрозділами правоохоронних органів. На науковому рівні також не на достатньому рівні досліджено вплив

віктимологічних факторів злочинності в якості детермінант конкретних злочинів. Водночас, вивчення таких факторів, на нашу думку, є необхідним для формування ефективної попереджувальної протидії злочинам.

На високий рівень віктимності жертв шахрайств вказали 81,1 % опитуваних слідчих (Додаток В). Ми також можемо підтвердити цю тезу, виходячи з аналізу кримінальних проваджень про шахрайства, вчинені жінками, та відповідних судових вироків.

Приклад. ОСОБА_1 29.08.2018 р., близько 12.00 години, перебуваючи біля приміщення магазину за адресою проспект Перемоги, 18 м. Нова Каховка Херсонської області, запропонувала ОСОБА_4 поворожити, на що та погодилась. Керуючись корисливим мотивом та метою заволодіння чужим майном шляхом зловживання довірою, ОСОБА_1 повідомила ОСОБА_4 про необхідність надання золотих виробів для проведення ритуалу ворожіння та переконала передати їй золотий кулон, а наступного дня – сережки із білого золота. Повертати ці золоті речі потерпілій обвинувачена не збиралась, здала їх ломбарду, а отримані кошти витратила на власні потреби [37].

Отже, охарактеризуємо ключові чинники, що впливають на віктимність жертв шахрайств, у тому числі, вчинених жінками.

По-перше, жертви шахрайств часто самі характеризуються значним користолюбством, що проявляється у намаганні отримати певні вигоди чи товари за меншою ціною, без значних зусиль чи в обхід легальних шляхів. Наприклад, влаштуватися на роботу «через знайомих» або придбати речі в інтернет-магазині зі знижками і т.ін. Крім того, потерпілі від подібних злочинів часто не володіють необхідним мінімумом правових знань: не розбираються в офіційних документах, не вміють відрізнити підроблені документи від справжніх тощо. Ще однією характерною рисою жертв шахрайств є їхня надмірна та часом зовсім невинуватна довірливість та необачність, часом – неуважність та незібраність, чим вони завжди привертають увагу шахраїв.

Значною мірою зростанню злочинності серед жінок сприяють процеси загальної деморалізації суспільства у цілому, зокрема втілення моралі

збагачення всіма можливими засобами, посилення правового нігілізму та зневажливе ставлення до законів. Так, Ю. М. Антонян відмічає, що рівень та якість життя, що досягаються за допомогою вчинення злочинів або інших антисуспільних вчинків викликають схвалення та навіть захоплення у оточуючих. Головним стає не те, яким чином здобуте багатство, а те, що воно є, і це витісняє всі міркування морального порядку [110, с. 363]. Даний фактор підсилюється ще й тим, що, як відомо, для більшості жінок надзвичайно важливими є оцінки інших людей і враження, яке вони справляють. І шахрайки не є виключенням.

У межах питання, що розглядається, цікавою уявляється позиція В. Лагоцької. Так, вчена, розглядаючи вплив правового нігілізму на формування злочинної мотивації у жінок застосовує поняття «дефектність правової психології» та розтлумачує його як деформацію сучасної правосвідомості жінки, що проявляється у правовому нігілізмі, негативному ставленні до права, правовій неграмотності, втраті орієнтирів правомірної поведінки, переконанні у відсутності рівності громадян перед законом, недовірі до системи правоохоронних та судових органів, тривожності щодо власної безпеки і впевненості у безкарності злочинців та їх готовності до вчинення злочинів [136, с. 116]. Зауважимо лишень, що науковець виокремлює дану детермінанту в якості окремого чинника, ми ж розглядаємо його у межах групи морально-психологічних факторів, що впливають на вчинення жінками шахрайств.

Одним з проявів загальної деморалізації суспільства є у тому числі руйнація багатьох інститутів виховання (зокрема, системи правової освіти, деградація шкільної системи) та системи соціального контролю. Все це призводить до суттєвого зниження рівня загальної культури та моральної деградації значної частини населення, що у сукупності з проблемами матеріального характеру являє собою впливовий криміногенний фактор. Більше того, природа щедро наділила представниць жіночої статі сукупністю саме тих якостей, які необхідні для вчинення шахрайств, зокрема вміння привернути до

себе людей, переконати їх, артистизм, привабливість, винахідливість, здатність проникати у психологію жертви, нестандартність мислення і т.ін. [109].

Спираючись на останні наукові дослідження у галузі психології та суспільствознавства, ми виокремили основні моральні та психологічні негаразди у житті суспільства, які, на нашу думку, виявляють найбільш тісний зв'язок зі злочинною діяльністю жінок, які вчиняють шахрайства:

- розповсюджене серед значної кількості населення відчуття невпевненості у своїй фінансовій чи майновій безпеці, у прогнозованому та успішному майбутньому для себе та своїх близьких;

- недовіра до державних структур щодо їх здатності та бажання реалізувати усі необхідні політичні, соціальні та економічні перетворення для покращення життєвого рівня народу;

- роздратованість, активована втомленістю від нових, ще більш гострих проблем, які постійно виникають на фоні різкого дисбалансу між рівнями прибутків різних прошарків суспільства;

- втрата багатьох моральних принципів, зміна ціннісних орієнтацій, які дозволяють оцінювати поведінку людей як прийнятну чи неприйнятну. У результаті чого злочин перестає бути аморальним вчинком, а успішний підприємець, здатний ефективно порушити та обійти закон, викликає загальне схвалення та навіть заздрість;

- страх неправомірного втручання у приватне життя з одного боку з боку злочинних елементів, з іншого – з боку державних структур [252, с. 60, 61].

Аналіз приведених вище факторів дозволяє зробити висновок про те, що всі вони являють собою ніщо інше, як реакцію на негативні процеси передусім у соціально-економічній сфері. У цьому контексті доцільно відмітити, що рівень рефлексії жінок є значно вищим, ніж у представників сильної статі, а отже і їхній вплив на формування злочинної мотивації поведінки жінок є значно сильнішим. Крім того, даний висновок вкотре підтверджує тезу про те, що всі вище розглянуті детермінанти утворюють певний нероздільний

комплекс, елементи якого існують у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності.

Таким чином, нами були виокремлені дві основні групи детермінант, які прямо чи опосередковано впливають на вчинення шахрайств жінками:

1) соціально-економічні: зростаючий рівень жіночого безробіття; значна поляризація населення за рівнем прибутків; дискримінація та порушення прав жінок у трудових відносинах; домінування жінок у певних сферах народного господарства; негативні наслідки військово-політичних конфліктів; загальне зниження рівня життя.

2) морально-психологічні: зміни та негативні тенденції у культурі суспільства; негативний вплив оточення; конфлікти у родині; загальна деморалізація суспільства та правовий нігілізм; особливості жіночої психіки та світосприйняття.

Вищеперераховані детермінанти, діючи у сукупності та виявляючи тісні кореляційні зв'язки, чинять деструктивний вплив на всіх членів суспільства. Але враховуючи особливі соціальні ролі і функції жінок, їхні психологічні особливості, які виявляються головним чином як реакції на негативні зміни у житті, уявляється доцільним зробити висновок про більш інтенсивну їх роль в якості факторів, що спричиняють вчинення жінками корисливих злочинів, у тому числі шахрайства [24].

2.3. Характеристика особи жінки-шахрая

Проблема особи злочинця цікавила учених у всі часи. Перш за все, такий підвищений інтерес зумовлений тим, що вивчення даної категорії дозволяє виявити та зрозуміти причини, умови і мотивацію його поведінки. І це цілком очевидно, адже злочин, як акт свідомої людської діяльності, у значній мірі зумовлений індивідуальними особливостями людини, яка обирає саме такий спосіб поведінки. Крім того, комплексне вивчення особи злочинця дозволяє, з урахуванням її характеристик та якостей, правильно вирішувати проблеми індивідуальної відповідальності та покарання, а також виробити ефективні напрямки протидії відповідним злочинам.

Саме тому, цілком справедливою нам уявляється думка про те, що успішне оперування знаннями про злочинців дозволяє прогнозувати їх поведінку, сприяє встановленню злочинних зв'язків між намірами та діями особи злочинця. До того ж, дана теорія дозволяє розробляти рекомендації та надавати пропозиції під час здійснення профілактики, попередженні злочинності та перевиховання злочинців [7, с. 20].

Особа злочинця у різні періоди ставала предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних учених-кримінологів, зокрема: Ю. М. Антоняна, Я. І. Гілінського, В. В. Голіни, П. С. Дагеля, І. М. Даньшина, А. І. Долгової, О. М. Джужі, В. М. Дрьоміна, О. О. Дудорова, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, К. Є. Ігошева, І. І. Карпеця, О. М. Костенка, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецової, О. Г. Кулика, Н. С. Лейкіної, Г. М. Міньковського, Ч. Лоброзо, В. В. Лунєєва, І. С. Ноя, О. Б. Сахарова, В. О. Тулякова, С. С. Чернявського, О. М. Яковлева та інших. Водночас деякі суттєві аспекти окресленої проблеми вивчені недостатньо, оскільки немає єдності щодо їх трактування. Зокрема це стосується поняття особи злочинця [243, с. 147].

Так, у кримінологічних джерелах пропонується велика кількість трактувань даного поняття: від центральної категорії у кримінології до носія причин учиненого злочину. Необхідно звернути також увагу на те, що при співвідношенні понять «злочинець» та «особа злочинця», кримінологи у своїх працях оперують саме останнім поняттям, оскільки воно значно ширше та включає у себе різні аспекти.

Деякі науковці визначають злочинця як особу, що вчинила суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом. Окремі вчені акцентують на якісній відмінності особи злочинця від особи, яка не є злочинцем [79]. Інші розглядають її як особу, яка вчинила злочин внаслідок притаманних їй психологічних особливостей, антисуспільних поглядів, негативного ставлення до моральних цінностей та вибору суспільно небезпечного шляху для задоволення своїх потреб [7, с. 153].

А. Ф. Зелінський пропонує наступне визначення особистості злочинця: це сукупність соціально-демографічних, психологічних і моральних характеристик, які в тій чи іншій мірі типово притаманні людям, що винні у злочинній діяльності певного типу [80, с. 117–126]. Зауважимо, що позиція автора не співпадає з поширеною у сучасній юридичній науці тезою про те, що особистість злочинця – це передусім результат дефекту її соціалізації та цілковитий пріоритет соціальної складової у особі злочинця, яка набувається у процесі суспільної діяльності та спілкування в соціокультурному середовищі [258, с. 522]. А. Ф. Зелінський на це зауважує, що «Особистість – не тільки продукт того соціального середовища, в якій вона формувалася. Є в людині щось таке, що дозволяє їй протистояти самим несприятливим зовнішнім впливам» [80, с. 119].

Різняться думки учених і щодо сталості особи злочинця як системи. Так, С. Ф. Мілюков наполягає, що особа злочинця – це система, яка є цілісною та відносно сталою. У ній представлені різні риси та якості особистості, які можуть формуватися під впливом несприятливих факторів, від яких особа не здатна захиститись, або які на неї постійно впливають [157, с. 13]. Іншої думки дотримується Є. Б. Кургузкіна, яка відмічає, що у кримінології під особою злочинця варто розуміти особливий динамічний стан особи, який супроводжується низкою невід’ємних факторів та якостей. У подальшому, створена особистість являє собою особливу, ідеальну у даній ситуації модель, яка відрізняється від інших індивідуумів певними зв’язками, рисами, поведінкою [134, с. 114]. В. Д. Філімонов також вважає, що особа злочинця – це поняття, що виражає стан особи, обмежений учасі. Початковий момент її існування збігається за часом з вчиненням злочину. Відтак, до моменту вчинення злочину не існує й особи злочинця. За умови завершення наявності суспільної небезпеки, спричиненої злочинцем, тобто після факту юридичного закріплення в акті звільнення від покарання зазначене поняття припиняє своє існування [231, с. 28–29].

З аналізу представлених та інших визначень беззаперечним та таким, що підтримується більшістю науковців є той факт, що особа злочинця має комплексний характер та являє собою сукупність соціальних та біологічних факторів, а також характеризується як цілісний процес, який спрямований на трансформацію зовнішніх відносин у внутрішню структуру окремої особи. Тобто, соціальна сторона особи злочинця розкриває її наміри, характеризує поведінку, відбиває інтереси та погляди, розкриває цілі [104, с. 114].

На нашу думку, біологічні та соціальні аспекти виявляють тісний взаємозв'язок і зовнішні соціальні фактори здатні стати причиною реалізації біологічного змісту особи злочинця. Відбувається суміщення умов, у результаті якого мають місце вчинки різної спрямованості. З іншого боку, злочин являє собою форму втілення індивідуальності. Під час його вчинення особа здатна проявити себе як особистість, виразити свої якості, проявити уміння та навички. Саме тому доцільно розглядати і вивчати особу злочинця лише у сукупності з її протиправною поведінкою. Адже ще І. І. Карпець у свій час зазначав, що вивчення і узагальнення певної кількості схожих за характером злочинів (як актів протиправної поведінки), вчинених приблизно за однакових умов, одночасно дозволяє зробити висновки про осіб, які вчинили ці злочини [91, с. 104].

Саме у суспільних відносинах особа здатна проявити себе. Так, якщо інтереси особи і суспільства збігаються, порушення чи злочини не відбуваються. Якщо ж трапляється, що ці інтереси кардинально різняться, це у подальшому може стати причиною вчинення злочину, адже виникає конфліктна ситуація. Злочинець, вчиняючи незаконне діяння, створює умови, небезпечні для низки громадян, тобто вступаючи у протиріччя з суспільством та законослухняними людьми, він посягає на їхні права та свободи, які так активно гарантуються та захищаються державою. Суспільство зобов'язане адекватно та своєчасно відреагувати на таку ситуацію, застосовуючи при цьому різні методи впливу, зокрема, державний примус, кримінально-правове перевиховання у місцях позбавлення свободи [252, с. 69].

У цьому контексті необхідно також відмітити, що антисуспільна спрямованість особи виявляється в тому числі її аморальних учинках, дисциплінарних, адміністративних та інших правопорушеннях, які ще не мають злочинного характеру, проте в разі повторення набувають кримінальних рис і свідчать про реальну можливість учинення цією особою злочину. Відтак, об'єктом кримінологічного вивчення є, по-перше, особи, які вчинили злочин незалежно від фіксації факту злочину правоохоронними органами; по-друге, всі ті особи, чия антисуспільна поведінка свідчить про можливість вчинення злочину [214, с. 2039].

Отже, виходячи із системного характеру особи злочинця, вивчити її різноманітні характеристики і властивості видається можливим лише шляхом їх науково обґрунтованої систематизації, яка втілюється у певній структурі. Під структурою особи злочинця розуміється умовний поділ властивостей і відносин, що характеризують абстрактного порушника кримінального закону на групи, що виділяються в залежності від різних кримінологічно важливих ознак [211, с. 261].

Аналіз кримінологічних джерел дозволяє виявити різні підходи науковців до складових елементів, що визначають структуру особи злочинця. Так, зазначені характеристики поділяють на об'єктивні (соціальні позиції та ролі, включаючи соціально-демографічні, кримінально-правові характеристики) та суб'єктивні (мотиваційна сфера, ціннісні та нормативні характеристики свідомості) [214, с. 2039].

Доволі розгалужена систематизація елементів структури особи злочинця запропонована А. І. Алексєєвим. Учений, зокрема, виділяє наступні групи ознак:

- соціально-демографічні: стать, вік, соціальне, сімейне та посадове становище, професійна приналежність, рівень матеріальної забезпеченості, наявність або відсутність постійного місця проживання тощо;

- кримінально-правові (притаманні тільки злочинцям): дані про вид вчиненого злочину, його мотивацію, форми провини, одноособовий чи груповий характер злочинної діяльності, кримінальне минуле і т.д.;
- моральні властивості і психологічні особливості: потреби і потяги, інтереси, мотиви, погляди, переконання, ціннісні орієнтації тощо;
- соціально-значущі фізіологічні ознаки: стан здоров'я, захворювання (у тому числі спадкові), особливості фізичної конституції [3, с. 111–112].

С. Ф. Мілюков, навпаки, вважає, що структура особи злочинця дозволяє розрізняти лише ті ознаки, які були набуті людиною в результаті її тісної та регулярної взаємодії з суспільством. Тобто, такі критерії повинні відображати лише істотні особливості злочинців, зокрема: спрямованість особистості; досвід, зумовлений соціальними процесами і усвідомленням; психологічні процеси, які дозволяють здійснювати усвідомлення [157, с. 12].

М. В. Кара, надаючи характеристику особам, які вчиняють шахрайство, додає, що зважаючи на специфіку злочину, доцільно також враховувати такі чинники, як: фізичні недоліки, закладену і сформовану під впливом референтної групи рольову гру, сукупність умов жорсткої конкуренції в колективі та інші умови об'єктивної обстановки [87, с. 166]. У цьому контексті ми підтримуємо думку О. Г. Кальмана, який, вивчаючи особу економічного злочинця зауважив, що попри наявність типових ознак особистості економічного злочинця, їхні соціально-демографічні, морально-психологічні, кримінально-правові та інші якості та властивості корелюють з видом вчиненого економічного злочину [86, с. 87]. Дана позиція є цілком прийнятною і для вивчення особи жінки-шахрая, зважаючи на різноманіття видів шахрайств, що вчиняються.

Примітно, що переважна більшість авторів у кримінологічних дослідженнях спираються на трирівневу структуру особи злочинця, відповідно до якої виділяють соціально-демографічні, кримінально-правові та морально-психологічні характеристики [83, с. 113; 85, с. 133; 56, с. 119–120]. У нашому дослідженні під час аналізу особи жінки-шахрая ми також візьмемо за основу

саме дану структуру, у тому числі будемо корелювати отримані узагальненні дані із видами шахрайств.

Соціально-демографічна характеристика особи злочинця дозволяє розкрити особливості її формування. Найбільш значущими соціально-демографічними ознаками, що підлягають вивченню є стать, вік, освіта, сімейний стан, професійна приналежність, місце проживання, рівень матеріальної забезпеченості тощо. Як цілком справедливо зазначає О. М. Джу́жа, ці ознаки притаманні будь-якій особі й відокремлено не мають кримінологічного значення. Проте у статистичній звітності стосовно осіб, які вчинили злочини, соціально-демографічні ознаки являють собою важливу інформацію, без якої неможливо здійснити повну кримінологічну характеристику особи злочинця [65, с. 136].

Пропонуємо розпочати вивчення соціально-демографічних знак жінки-шахрая з вікових показників. За свідченнями кримінологів, вік людини безумовно впливає на мотивацію поведінки людей, формування їхніх життєвих потреб та установок. Під впливом соціального середовища у процесі життєдіяльності людина змінюється, набуває певного досвіду та навичок, виробляє характер. Відтак, вік людини, багато у чому визначаючи потреби, коло інтересів, життєві цілі людей та спосіб їхнього життя, закономірно відбивається і на протиправній поведінці [4, с. 70; 8, с. 21]. За віковими характеристиками шахрайства вчиняються у переважній більшості жінками найбільш активного віку – від 30 до 45 років (65,8 %) (Додаток Г). Даний вік є достатньо зрілим, отже можна стверджувати, що жінки даної вікової групи свідомо йдуть на вчинення шахрайств, їхні дії продумані та підготовлені і вони у повній мірі усвідомлюють всю небезпеку своєї протиправної діяльності та її наслідків. Крім того, жінка такого віку має більший життєвий досвід, що дозволяє їй легше встановлювати та налагоджувати контакт з жертвами, входити до них у довіру, використовуючи наявні зв'язки, навички та уміння.

Однією з причин таких показників ми вважаємо також особливості потреб ринку праці. Зазвичай, легше знайти роботу молодій жінці у віці від 20

до 30 років з вищою освітою, комунікабельній та з достатньо привабливою зовнішністю. Відтак, решта жінок умовно вже не підпадає під ці критерії затребуваного співробітника, а матеріальні потреби з набуттям сімейного статусу лише зростають. Отже, нестача коштів та фінансової підтримки змушує жінок, старших 35 років вдаватися до пошуків додаткових джерел фінансування.

Більше того, вивчення кримінальних проваджень про шахрайства, вчинені жінками, надало можливість констатувати, що останнім часом все частіше трапляються випадки вчинення шахрайств особами пенсійного віку (6,7 %) (Додаток Г). Особливо це стосується вчинення таких злочинів шляхом внесення неправдивих відомостей до документів з метою отримання різного роду соціальних виплат та пільг. Вважаємо, що така тенденція зумовлена, зокрема, стрімким зростанням цін на комунальні послуги, та їх різною невідповідністю розмірам грошового забезпечення осіб пенсійного віку.

Щодо показників, які характеризують участь неповнолітніх у вчиненні шахрайств, можна стверджувати, що вони досить низькі (2,3 %). Можливо пояснити це тим, що таким особам, зважаючи на відсутність життєвого досвіду та навичок, досить важко увійти в довіру до потенційної жертви, що не дозволяє їм у багатьох випадках довести свою злочинну мету до кінця. Водночас, на сьогодні доволі поширеними є види шахрайств, які не передбачають особистого контакту злочинця та жертви. Йдеться, зокрема, про вчинення злочинів з використанням можливостей мережі «Інтернет». А зважаючи на притаманну неповнолітнім високу активність у різного роду соціальних мережах, можна констатувати наявність тенденції до зростання кількості злочинів, у тому числі шахрайств, вчинених неповнолітніми у такий спосіб.

Приклад. На початку лютого 2016 р. неповнолітня ОСОБА_2 за попередньою змовою з неповнолітньою ОСОБА_1, вирішили вчинити корисливий злочин у сфері власності. Реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з

використанням електронно-обчислювальної техніки та підключення до всесвітньої мережі «Інтернет», на сайті оголошень «www.olx.ua» створили обліковий запис та розмістили оголошення про продаж кросівок. 01.03.2016 р. під час листування сторінці сайту «www.olx.ua» з потерпілою ОСОБА_9 обговорили умови продажу вищевказаного товару та повідомили про необхідність перерахувати 50 % від вартості кросівок в якості завдатку на картку ПАТ КБ «Приватбанку». Після сплати відповідної суми, ОСОБА_2 та ОСОБА_1 кросівки не надіслали, як було раніше обумовлено, а отриманими в результаті шахрайства шляхом обману грошима розпорядилися на власний розсуд [203].

Загальновідомим є той факт, що рівень поширеності злочинних проявів у поведінці осіб, які мають сім'ю, є значно нижчим, ніж серед неодружених і самотніх. Так, Ю.М. Антонян зауважує, що коефіцієнт злочинності серед осіб, які не перебувають у шлюбі, майже вдвічі вищий, ніж серед одружених [8, с. 22]. Отримані нами під час аналізу емпіричної бази дані свідчать про те, що переважна більшість (67,8 %) жінок, які вчинили шахрайства, незаміжні та 64,7 % з них мають на утриманні неповнолітніх дітей. На нашу думку, такі показники цілком корелюють з віковими характеристиками шахрайок, адже як свідчить статистика, саме на вік після 35 років припадає найбільшакількість розлучень. Відтак, жінка, залишившись сама з дитиною змушена відшукувати додаткові джерела фінансування, які не завжди виявляються законними. Дійсно, зазвичай сім'я продукує позитивну поведінку особи, здійснюючи певний соціальний контроль. Проте це не є аксіомою. У попередньому підрозділі нашої роботи ми вже згадували про пріоритет інтересів сім'ї у житті жінки. Нагальна необхідність задоволення потреб когось із членів родини за умови відсутності необхідних фінансових ресурсів часто стає причиною вчинення шахрайств жінками.

Водночас, кримінологічні дослідження підтверджують, що шахрайки, які мають сім'ї або перебувають у певних сімейно-родинних зв'язках значно рідше повертаються до своєї протиправної діяльності вже після відбуття покарання, у

повній мірі відчувши втрату можливості спілкування з рідними та близькими людьми. Відтак, для них стримуючим та перевиховним фактором є саме родина, яка здатна стати для них певним поштовхом на шляху до виправлення [252, с. 89].

У кримінологічних джерелах відзначається, що характеристика освітнього рівня осіб, які вчинили злочини, має істотне значення, оскільки пов'язана з культурою особистості, її соціальним статусом, колом контактів, життєвими установками, а також планами та можливостями їх реалізації [116, с. 127; 115, с. 157]. Вивчення емпіричної бази дозволяє стверджувати, що освітній рівень жінок, які вчиняють шахрайства, корелює з видами злочинів, що ними вчиняються. Зокрема, особи, які вчиняють шахрайства у банківській сфері або сфері туристичного бізнесу мають вищий рівень освіти, ніж жінки, шахрайські дії яких обмежуються внесенням неправдивих відомостей до заяв та декларацій. Отримані дані підтверджуються проведеними раніше кримінологічними дослідженнями. Так, А. В. Андрушко та І. А. Нестерова зазначають, що серед осіб, котрі вчинили злочини у сфері туристичного бізнесу 77 % мають вищу освіту, 23 % - середню спеціальну чи загальну середню освіту (при цьому наявність вищої освіти в директорів турагентств, винних у вчиненні злочинів у розглядуваній сфері, майже стовідсоткова) [6, с. 97]. У свою чергу Р. А. Запорожець, аналізуючи освітньо-професійний рівень шахраїв у сфері іпотечного кредитування засвідчив, що серед них особи з вищою освітою складають 73,1 %; з середньою спеціальною освітою – 2,3 %; з повною загальною середньою освітою – 24,6 %. Учений додає, що учинення іпотечного шахрайства є «інтелектуальним» видом злочинів, порівняно з традиційними видами загально кримінального шахрайства. Власне характер протиправного отримання іпотечного кредиту передбачає наявність високого інтелектуального рівня, освіти та професійної підготовленості [79].

Однак, зважаючи на те, що переважну більшість досліджених нами проваджень про шахрайства, вчинені жінками, склали злочини, пов'язані з незаконним отриманням соціальних виплат та заволодінням майном шляхом

зловживання довірою (див. п. 2.1), результати вивчення освітнього рівня жінок-шахрайок характеризуються наступним чином: 69,8 % з них мали середню загальну чи спеціальну освіту, 19,7 % - вищу, 4,9 % - базову середню освіту, відомості щодо 5,6 % відсутні (Додаток Г).

У цьому контексті хотілося б відмітити, що основне питання щодо наявності зв'язку між невисоким освітнім цензом і протиправною поведінкою не знайшло однозначного вирішення серед кримінологів [211, с. 262]. Тому ми цілком підтримуємо думку А. Е. Багдасарової про те, що не завжди за рівнем освіти можна судити про злочинні нахили тої чи іншої особи. І великі сподівання на рівень освіти не варто покладати, адже не завжди наявність гарної освіти знімає з особи підозри у вчиненні злочину. Досить часто трапляється, що людина з чудовою освітою та професійною підготовкою стає суб'єктом злочину, до того ж її злочини відрізняються ретельністю та високим рівнем підготовки [11, с. 44].

Більше того, шахраї часто володіють знаннями, які можуть бути зовсім не пов'язані з їхньою освітою та професійною приналежністю. Так, В. Я. Гайдай цілком справедливо зазначає, що частина шахраїв володіють знаннями в сфері економічних наук, особливо фінансів, страхування, постачання та збуту матеріальних цінностей, а також у галузі торговельних операцій з нерухомістю. Часто-густо шахраї знають прізвища відповідальних працівників органів державної та місцевої влади і посилаються на них при вчиненні шахрайств. Слід зазначити, що такого роду знання не завжди пов'язані з високим освітнім рівнем шахраїв, частіше вони обумовлені спостережливістю та їхнім особистим досвідом. Шахраї, вчинюючи злочини та накопичують певний досвід, намагаються передбачити усі можливі випадки шляхом теоретичного вивчення деяких питань [47, с. 87].

Дана позиція цілком узгоджується з освітніми характеристиками суб'єктів досліджуваних злочинів. На нашу думку, для вчинення шахрайств жінка у більшій мірі має бути наділена такими якостями, як хитрість, винахідливість, комунікабельність, уміння увійти в довіру та пристосуватися до

різних обставин і навряд чи вища освіта може гарантувати наявність цих властивостей особи.

Приналежність до міського чи сільського населення також необхідно враховувати під час дослідження особи жінки-шахрайки. У цьому контексті М. В. Кара зазначає, що через свою специфіку шахрайства частіше здійснюються у великих містах і транзитних населених пунктах. Тут об'єктивно наявні багато чинників: зосередження значних фінансових коштів, висока швидкість міграції, а особам, які його вчиняють, в більшості випадків властивий «кримінальний професіоналізм», що створює додаткові труднощі під час виявлення і запобігання таким злочинам [87, с. 166]. Зауважимо, що дані, отримані нами в результаті аналізу емпіричних даних демонструють, що на сучасному етапі шахрайства, що вчиняються жінками, достатньо часто мають місце і у сільській місцевості (34,5 %). Ми здебільшого пов'язуємо це з тим, що саме серед сільського населення спостерігається значний відсоток безробітних, більшість з яких складають особи жіночої статі. Відмітимо, що найбільш поширеними у сільській місцевості є шахрайства, що вчиняються жінками з метою незаконного отримання соціальних виплат.

Характеризуючи рівень працевлаштування жінок, які вчиняють шахрайства, можна констатувати, що він є вкрай низьким. Так, вивчення судових вироків відносно таких жінок дозволяє стверджувати, що 67,9 % з них не мали постійного місця роботи, а 13,2 % працювали неофіційно (Додаток Г). Однак, варто відмітити, що жінки, володіючи деякими притаманними для шахраїв навичками та вміннями (комунікабельність, адаптивність, рішучість, стійкість тощо) іноді досягають значних успіхів у професійній сфері, стаючи хорошими управлінцями та організаторами, а також обіймаючи керівні посади. Це у тому числі дозволяє їм використовувати свої повноваження та статус для вчинення шахрайських дій.

Якщо розглядати таку ознаку як громадянство, то майже всі (98,2 %) аналізовані нами злочини були вчинені жінками, які постійно проживають та мають громадянство України (Додаток Г). Серед засуджених у окрему групу

можуть бути виокремлені жінки, які мають статус осіб, тимчасово переміщених з окупованих територій. Шахрайські дії, що вчиняються жінками у межах означеної групи, переважно пов'язані із незаконним отриманням грошових виплат у межах державних соціальних програм.

Що стосується представниць ромської національності, яких часто не безпідставно пов'язують з вчиненням різного роду шахрайств, то вивчення судових рішень надало можливість констатувати, що вони вкрай рідко притягуються до кримінальної відповідальності у межах ст. 190 КК України. Ми пов'язуємо це передусім з виском ступенем латентності таких злочинів через небажання самих потерпілих звертатися у подібних випадках до правоохоронних органів.

Кримінально-правова характеристика жінок, що вчиняють шахрайства, містить відомості про ступінь тяжкості та характер злочинної поведінки (у тому числі наявність обтяжливих обставин, групова ознака і т.д.), попередні судимості, вид призначеного покарання тощо. Необхідно відмітити, що дані ознаки, крім суто юридичного, мають ще й вагоме кримінологічне значення, у якому втілюється їхній більш глибокий соціальний зміст.

Аналіз матеріалів судово-слідчої практики дозволяє констатувати, що більшість (53,3 %) жінок-шахрайок притягались до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК України (заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою); 39,6 % - за ч. 2 ст. 190 КК України (шахрайство, вчинене повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому); 6,5 % - за ч. 3 ст. 190 КК України (шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використання); і лише 0,6 % - за ч. 4 ст. 190 КК України (шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах або організованою групою) (Додаток Г).

Про суспільну небезпеку та ступінь соціальної деградації особи засудженої шахрайки свідчить у тому числі кількість її попередніх судимостей.

Загалом, рецидив, будучи однією з найбільш небезпечних форм злочинної поведінки, виявляє небажання окремих категорій осіб виправлятися та дотримуватися прийнятих у суспільстві соціальних норм, а також домінантне прагнення вирішувати свої проблеми та розв'язувати соціальні конфлікти саме у злочинний спосіб.

Необхідно зазначити, що проведене нами дослідження свідчить про досить низький рівень прояву рецидивних тенденцій серед шахрайок (4,5 %). Отримані дані цілком узгоджуються з раніше проведеними кримінологічними дослідженнями. Так, розглядаючи кримінально-правову підструктуру особи шахраїв з точки зору судимості, М. В. Кара відмічає наступне: 93 % з них – раніше несудимі, судимі – 7 %. Дуже рідко має місце рецидив [87, с. 167]. Однак необхідно зауважити, що багатоепізодні злочини серед шахрайств, що вчиняються жінками, становлять близько третини (30,6 %).

Низьким виявився також відсоток вчинення шахрайств жінками у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння (2,1 %) (Додаток Г). На нашу думку, цей факт зумовлений особливостями самого способу вчинення шахрайства, що передбачає необхідність максимальної концентрації зусиль та контролю за ситуацією з метою утримання уваги потерпілого та введення його в оману. Крім того, особа у нетверезому стані апріорі не може викликати довіри у оточуючих, якою намагається заволодіти шахрай.

Розглядаючи груповий характер вчинення жінками шахрайств, варто відзначити, що питома вага таких злочинів є відносно невисокою (10,2 %). Зазвичай співучасниками шахрайок виступають близькі знайомі або родичі. Однак, незважаючи на нечисленність таких груп, у них присутній розподіл ролей між учасниками. При цьому, організатором у змішаних (за статевою ознакою) групах, як правило виступає чоловік, а знаряддям злочину – жінка. Якщо ж злочини вчиняються «жіночою» групою, то ролі між співучасницями розподіляє особа, яка у більшій мірі наділена лідерськими якостями, відрізняється нестандартним мисленням, артистизмом та більшим життєвим досвідом. Примітно, що вік у даній ситуації особливого значення не має.

Розглядаючи дане питання, вважаємо за необхідне зупинитись на дискусійному питанні про підвищення ступеню суспільної небезпеки під час вчинення злочину у співучасті. Більшість учених вважають, що вчинення умисного злочину декількома особами однозначно підвищує суспільну небезпечність такого діяння. Інші вважають, що на суспільну небезпечність злочину впливає не сама участь у його вчиненні декількох осіб, а результат такої участі [178]. Вивчення судово-слідчої практики підтвердило, що незважаючи на незначний відсоток, співучасть при вчиненні шахрайств жінками, зазвичай, підвищує ступінь суспільної небезпеки злочинів, що вчиняються. На нашу думку, це пов'язано з особливостями способу вчинення даного виду злочинів. Так, для вчинення злочину, що потребує більш ретельного планування та підготовки у різних напрямках, а відтак – і більш суспільно небезпечного, виникає необхідність залучення більшої кількості осіб. Крім того, успіх під час його вчинення залежить від взаємної підтримки, а колективні дії можуть запобігти затриманню та викриттю. Аналіз судових рішень про шахрайства, вчинені жінками, також цілком підтверджує дану тезу.

Приклад. ОСОБА_1, маючи умисел, спрямований на заволодіння чужим майном та придбання права на майно шляхом обману вступила в змову з ОСОБА_2. Дані особи виявляли квартири, мешканці яких зникли або не проживали у них протягом тривалого часу, використовуючи підроблені паспорти власників квартир, зверталися до нотаріусів та отримували довіреності щодо підготовки та одержання усіх необхідних довідок та документів (витягів з Державного реєстратору прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності, технічних паспортів на квартири, довідок про склад сім'ї, звітів про оцінку майна тощо). Згодом укладали нікчемні угоди про купівлю-продаж та дарування цих квартир.

Оцінивши у сукупності досліджені судом докази, дії ОСОБА_1, за фактом заволодіння чужим майном, суд кваліфікував їх за ч. 3ст.190 КК України – заволодіння чужим майном та придання права на майно шляхом обману (шахрайство), вчинене у великих розмірах та за попередньою змовою

групою осіб. Матеріали відносно ОСОБА_2органом досудового розслідування виділені в окреме провадження [204].

Отже, потяг до консолідації зусиль декількох осіб, які вчиняють шахрайство, зумовлений особливістю форми злочинного прояву та ступенем суспільної небезпеки особи жінки-шахрайки, який у злочинниці, яка діяла наодинці зазвичай нижчий, ніж у тієї, яка вчиняла злочин у групі.

Аналіз кримінологічних джерел, а також емпіричної бази дозволяє стверджувати, що за морально-психологічними особливостями шахраї, включаючи жінок, можуть бути віднесені до окремої кримінологічної групи. Так, М. С. Жилкіна зазначає, що особа шахрая є досить специфічною з огляду на її психологічні якості та особливості, зокрема, крім високого рівня адаптивності та гнучкості, вони схильні до ризику, мають зниження почуття тривожності та високий самоконтроль [75, с. 131, 132]. Аналогічну думку висловлює О. Л. Мусієнко, який стверджує, що у переважній більшості випадків шахраї відрізняються від злочинців на кшталт злодіїв, грабіжників чи хуліганів. Зазвичай шахрайство вчиняють особи зрілого віку, які мають хитрий, виверткий розум, вміють зацікавити оточуючих, справити на них сприятливе враження. Вони спостережливі і швидко реагують на обставини [163, с. 67]. Розгорнуту психологічну характеристику особи шахрая надає у своєму дослідженні О. В. Кравченко. Вчена, зокрема, зауважує, що більшість злочинців має неабиякий дар уяви, використовує сугестивний вплив і вміння переконувати людей. До особистих якостей належать хитрість, брехливість, уміння зацікавити собою, знання способів фальшування документів. Шахраї вміють себе подати, мають певні знання в галузі психології; уміють добре спостерігати, мають швидку реакцію на швидкозмінну обстановку. Вони використовують можливості перевтілення, можуть встановлювати контакти з людьми різних типів, обирають відповідну манеру поведінки. Зовнішньо – це комунікабельні, балакучі люди, спроможні швидко привернути до себе увагу інших людей, зацікавити їх, увійти в довіру, створити приємне враження надійної або потрібної людини. Деякі володіють навіть елементами своєрідного

артистизму і влаштовують цілі «спектаклі» для досягнення злочинного результату; майстерності виконуваної ролі могли б позаздрити і професійні актори [106]. Д. В. Єрмолович та С. В. Широких у свою чергу, стверджують, що шахраєві властивий розвинений інтелект, сила переконання, витончена наполегливість у реалізації злочинного задуму. Безпосередній контакт із потерпілим вимагає товариськості, уміння підтримувати розмову на різні теми, певної сміливості [218, с. 113]. У цілому погоджуючись із думками вчених, відмітимо, що особисті якості шахрая, на нашу думку, корелюють зі способом вчинення даного злочину. Так, вчинення шахрайств з використанням можливостей мережі «Інтернет» не вимагає від злочинця якихось надзвичайних комунікативних якостей або акторської майстерності, які є необхідними при безпосередньому контакті з жертвою.

Ключовим елементом морально-психологічної підструктури особи жінки-шахрайки виступають у тому числі мотиви. Очевидно, що визначальним серед них є користь. Для більшості із жінок-шахрайок домінуючий вплив на формування такого мотиву чинить передусім недостатній рівень матеріального забезпечення, зумовлений відсутністю постійного джерела прибутку (не було постійного місця роботи, необхідної матеріальної підтримки з боку родичів тощо).

Статистичні показники засвідчують, що у переважній більшості (66,5 %) жінки-шахрайки за місцем роботи (навчання) та проживання характеризуються позитивно (Додаток Г). Однак варто зазначити, що дані характеристики мають формальний характер, оскільки не містять відомостей, які дозволяють повністю розкрити особу жінки. На нашу думку, відомості, отримані з означених джерел, дозволяють характеризувати особу лише з певної сторони, виключаючи при цьому дрібні деталі та факти, що можуть свідчити про її залучення до злочинної діяльності. Так, навіть проживання в одному місці дозволяє стверджувати лише про те, чи поступали на особу скарги з боку сусідів або чи притягувалася вона до адміністративної відповідальності за порушення суспільного порядку чи хуліганство. Варто відмітити, що такі жінки, зазвичай,

рідко привертають до себе увагу, тому й не дивно, що сусіди не можуть повідомити щось підозріле про навіть вже давно діючу шахрайку.

На основі проведеного аналізу комплексу елементів, що характеризують особу жінки-шахрая у сучасних умовах, нами була здійснена спроба виділити основні типи таких злочинниць. Необхідність здійснення такої типізації зумовлена тим, що способи вчинення шахрайств жінками виявляють надзвичайно високий рівень варіативності і нами був встановлений кореляційний зв'язок між ними та окремими соціально-демографічними, кримінально-правовими та морально-психологічними ознаками, що характеризують особу жінки-шахрая. Відтак, уявляється неможливим створити загальну уніфіковану модель злочинниці даної категорії, тож ми пропонуємо відтворити окремі портрети відповідно до виявлених нами типів.

Беззаперечним є і практичне значення вивчення типологічних характеристик шахрайок жіночої статі, яке полягає у тому, що воно дозволяє встановити природу, причини, закономірності зародження та розвитку поведінки таких осіб, їх приналежність до певної моделі, а також спрогнозувати злочинну поведінку та диференційовано проводити профілактичну роботу.

Варто відзначити, що науковцями, які вивчали питання типології осіб-шахраїв, були запропоновані їх різні узагальнюючі типи. Так, О. А. Герцензон та І. М. Даньшин виділили такі типи шахраїв:

- 1) випадкові шахраї, які здійснюють шахрайство уперше з легковажності, під впливом обставин або інших осіб;
- 2) шахраї-рецидивісти, які здійснюють головним чином дрібні шахрайські витівки;
- 3) шахраї – багаторазові (закоренілі) рецидивісти;
- 4) шахраї-гастролери;
- 5) шахраї, які здійснюють триваючі шахрайства;
- 6) шахраї-аферисти [218, с. 111].

Здійснивши аналізробіт вчених та емпіричного матеріалу, М. В. Кара виокремила наступні види шахраїв:

- «випадкові або побутові шахраї» (вони або вперше скоїли злочин, або покладаються переважно на свої особистісні якості, сприятливу ситуацію та вразливість жертви);
- особи, раніше засуджені за шахрайство, та інші особи, котрі не мають постійного джерела доходу;
- особи, які здійснюють так зване триваюче шахрайство, котре полягає у тривалому отриманні тих чи інших матеріальних благ;
- шахраї-професіонали, спосіб життя яких пов'язаний із систематичним здійсненням злочинів, які є для них основним джерелом отримання коштів для існування [87, с. 167].

Наукові джерела пропонують й інший розподіл подібних злочинців:

- 1) «нові» шахраї, які використовують механізми ринкових відносин, можливості кредитно-банківських операцій, лжефірм, страхової, інвестиційної і довірчої діяльності;
- 2) шахраї-гастролери, які постійно роз'їжджають і негайно зникають з місць вчинення злочинних діянь;
- 3) шахраї-гравці, які використовують азартні ігри (карточні шулери, «катали», «червоні валети» тощо);
- 4) шахраї, які не мають постійного місця роботи чи проживання, неодноразово судимі за шахрайство та інші злочини;
- 5) шахраї, які вчинили злочин вперше, за легковажністю, під впливом інших осіб чи ситуацій;
- 6) шахраї-одинаки і шахраї, які вчиняють злочин групою, у тому числі з розподілом ролей [117, с. 520].

А. М. Ваксян, застосовуючи в якості критерію розподілу шахраїв види прийомів, що використовуються ними під час вчинення злочинів, запропонував розподіляти осіб за такими групами: шулери, аферисти, лялькарі, шнеєрзони і формазони [23, с. 139–143]. Однак такий розподіл стосується більше так званих «гравців», а серед жінок-шахрайок така спеціалізація зустрічається вкрай рідко.

Заслуговує на увагу типізація, проведена у дисертаційному дослідженні А. В. Швеця. Учений пропонує розподіл жінок-шахрайок за типами відповідно до керівних мотивів їхньої злочинної поведінки. Так, до користолюбного типу віднесено шахрайок, які в основному шукають наживу та бажають збагатитися за рахунок інших людей. Такі злочинниці відмінні психологи, артистичні та легко входять у довіру до людей різного віку та соціального статусу. Зазвичай, такі жінки не бідують, вони часто мають постійну, гарно оплачувану роботу та позитивно характеризуються. Як правило, здійснюють шахрайства з валютою, коштовними речами, кредитними операціями тощо.

Для стверджувального типу злочинниць шахрайство співвідноситься з особистісними цінностями, пошуком сенсу життя, а вчинення злочину прирівнюється до особистих перемог та досягнень. Процес реалізації злочинних намірів для них – це шлях розкриття всіх їхніх умінь та навичок, які втілити у реальному житті практично не вдається.

Сімейний тип шахрайок представлений жінками, які йдуть на злочин заради задоволення потреб родини. При цьому, у їхньому розумінні сімейні потреби можуть охоплювати надзвичайно широке коло питань. Трудова діяльність таких жінок не приносить значного фінансового прибутку, а за місцем роботи та проживання вони характеризуються вкрай позитивно.

Ігровий тип складають особи жіночої статі, для яких вчинення шахрайства являє собою своєрідну розвагу, гру. Таких жінок привертає ризик та небезпека, вони постійно намагаються спробувати себе у різних ролях та самоствердитись. При цьому А. В. Швець виокремлює активний та демонстративний ігровий типи.

Зрештою, вчений виділяє мстивий тип шахрайок. Злочин для них являє собою спосіб відновлення справедливості. Досить часто вони навіть не намагаються приховати свою злочинну діяльність, оскільки для них важливо, що жертва знає, що вона покарана і за що [252, с. 104–109].

У цілому схвалюючи проведену науковцем типізацію, дозволимо собі висловити зауваження. На нашу думку, виділення окремо корисливого типу

злочинниць даного виду є дещо некоректним, адже шахрайство за своєю сутністю є корисливим злочином і мотив незаконного збагачення більшою або меншою мірою притаманний будь-якому з представлених типів жінок-шахрайок.

У нашому дослідженні ми пропонуємо здійснити типізацію жінок-шахрайок за ступенем (рівнем) небезпечності злочинів, що ними вчиняються.

Перша група характеризується найнижчим рівнем суспільної небезпеки. Як правило, це жінки у віці 30-45 років, які вчиняють злочини вперше, під тиском обставин (фінансових ускладнень), часто для задоволення потреб членів родини. Вони, зазвичай, мають середню освіту, офіційно не працевлаштовані, мають на утриманні дітей, за місцем проживання характеризуються позитивно. Найчастіше шахрайські дії вчиняються ними у межах злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням різного роду соціальних виплат.

Найбільш численною, відповідно до результатів узагальнення емпіричної бази, виявляється група шахрайок, які вчинили злочини, що характеризуються середнім рівнем суспільної небезпеки. Віковий ценз таких шахрайок дещо вищий (починаючи з 25 років). Цим жінкам притаманні суто «шахрайські» риси: вони винахідливі, комунікабельні, артистичні, гарні психологи, уміють увійти в довіру до людей різного віку та соціальних прошарків. Більшість таких жінок незаміжні, мають середню спеціальну освіту, часом – вищу. Серед вчинюваних ними злочинів іноді зустрічаються багатоепізодні, рідко – за змовою осіб. До способів учинення шахрайства у межах досліджуваної групи ми відносимо незаконне привласнення чужого майна шляхом обману чи зловживання довірою, обманні обіцянки, ворожіння, реалізацію неіснуючих товарів через мережу «Інтернет» тощо.

Остання з виокремлених груп є найменшою за кількісними показниками, втім найбільш суспільно небезпечною. Шахрайки, які вчиняють такі злочини більш зрілого віку (починаючи з 30-35 років), самовпевнені, організовані, цілеспрямовані, мають високий інтелектуальний рівень, прекрасні психологи. Такі жінки зазвичай матеріально забезпечені, мають постійну, гарно

оплачувану роботу (іноді займають керівні посади) та широке коло зв'язків. Трапляється, що такі злочинниці йдуть і на більш тяжкі злочини, якщо результат виправдовує ризик. Як правило, реалізують шахрайства, пов'язані з нерухомістю, валютними операціями, коштовностями, незаконними банківськими операціями, аферами у сфері туристичного бізнесу.

Варто наголосити, що представлений розподіл жінок-шахрайок носить доволі умовний та відносний характер. Зокрема, поряд з «чистими» представницями того іншого типу, зустрічаються особи, яких можна віднести до різних типів. Відтак, має сенс говорити про так звані проміжні або змішані типи. Це зумовлено у тому числі й багатогранністю, динамічністю, непередбачуваністю поведінки таких жінок, реакцією на різноманітні зовнішні впливи, своєрідними шляхами виходу зі складних ситуацій, а також особливостями взаємодії з іншими особами.

Підсумовуючи вищесказане, можливо зробити висновок, що особа жінки-шахрайки є доволі складним соціальним явищем, а також самостійним напрямком наукових досліджень; характеризується комплексом соціально-демографічних, кримінально-правових та морально-психологічних якостей, які корелюються зі способами вчинюваних злочинів. Вивчення таких осіб у межах окремих типів, може не лише надати уявлення про стан та динаміку цього виду злочину, а й дослідити закономірності індивідуальної злочинної поведінки, виявити характерні кримінологічні особливості суб'єкта, виробити конкретні шляхи та заходи профілактичного впливу.

Висновки до розділу 2

на основі аналізу емпіричного матеріалу та статистичних даних з'ясовано, що рівень жіночого шахрайства за останній період виявляє стійку тенденцію до стрімкого зростання – на 7,3 % за останні три роки. Встановлені найбільш поширені способи шахрайств, що вчиняються жінками в умовах сьогодення. Залежно від спрямованості злочинного посягання виокремлені шахрайські дії: 1) з метою заволодіння державним або колективним майном

(заволодіння грошовими коштами шляхом неправомірного отримання різного роду соціальних грошових виплат – 29,3 %; незаконне отримання кредитів – 4,5 %); 2) з метою заволодіння індивідуальним майном громадян (запозичення грошових коштів або речей без наміру їх подальшого повернення власнику – 24,7 %; афери у сфері ріелторської діяльності – 6,8 %; реалізація неіснуючих товарів через мережу «Інтернет» – 13,3 %; махінації у сфері туристичного бізнесу – 4,1 %; ворожіння як форма обману – 4,7 %; удаване жебрацтво, а також представництво різних благодійних організацій, релігійних течій, конфесій, сект тощо – 4,4 %; незаконне заволодіння грошовими коштами через сайти знайомств або соціальні мережі – 2,8 %; здійснення незаконних валютних операцій – 3,7 %).

Виявлено стрімке зростання питомої ваги шахрайств, вчинених жінками у зв'язку з неправомірним отриманням різного роду соціальних виплат: від 17,8 % протягом 2015-2016 рр. до 29,3 % у 2017-2018 рр. Таку динаміку обґрунтовано зростанням рівня цін на комунальні послуги та збільшенням у зв'язку з цим кількості осіб, які претендують на різного роду соціальні пільги (субсидії), а також з'ясовано, що суб'єктами таких злочинів часто стають внутрішньо переміщені з окупованих територій особи.

Встановлено, що визначені детермінанти, які впливають на вчинення шахрайств жінками, не існують окремо, ізольовано один від іншого, а утворюють нероздільний комплекс, виявляють взаємозумовленість та взаємозалежність.

Обґрунтовано, що деякі із виокремлених чинників впливають на формування злочинної мотивації поведінки як жінок так і чоловіків, однак, зважаючи на значно вищий рівень рефлексії представниць жіночої статі, їх вплив на вироблення певної лінії поведінки останніх є значно сильнішим.

За результатами аналізу матеріалів судово-слідчої практики встановлено, що більшість (53,3 %) жінок-шахрайок притягались до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК України (заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи

зловживання довірою); 39,6 % - за ч. 2 ст. 190 КК України (шахрайство, вчинене повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому); 6,5 % - за ч. 3 ст. 190 КК України (шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використання); і лише 0,6 % - за ч. 4 ст. 190 КК України (шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах або організованою групою).

Засвідчено низький рівень прояву рецидивних тенденцій серед шахрайок (4,5 %), водночас зауважено, що багатоепізодні злочини цієї категорії становлять близько третини (30,6 %). Низький відсоток вчинення шахрайств жінками у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння (2,1 %) зумовлено особливостями способу вчинення шахрайства, що передбачає необхідність максимальної концентрації зусиль та контролю за ситуацією.

Констатовано невисокий показник (10,2 %) групового характеру вчинення жінками шахрайств та акцентовано на підвищеному ступені суспільної небезпеки таких злочинів.

Надаючи характеристику морально-психологічним особливостям жінок-шахрайок, автор відзначає такі їх риси: хитрість, комунікабельність, адаптивність, рішучість, стійкість, наполегливість, артистизм, уміння увійти в довіру, зацікавити та утримати увагу співрозмовника.

Домінуючим мотивом вчинення жінками шахрайств визнано користь, що формується під впливом недостатнього рівня матеріального забезпечення та відсутності постійного джерела прибутку.

Запропоновано типізацію жінок-шахрайок за ступенем (рівнем) небезпечності злочинів, що ними вчиняються, та створено узагальнений кримінологічний портрет представниці кожної з виокремлених груп.

РОЗДІЛ 3

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВУ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ

3.1. Загальносоціальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні

Зменшення розповсюдженості шахрайства та зниження його тяжкості не може бути досягнуто лише шляхом кримінального покарання, оскільки такі заходи не можуть усунути соціальні причини та умови шахрайства. Боротьба з ним може бути ефективна лише при використанні комплексного підходу, тобто не лише виявлення, припинення та розслідування, а й попередження.

Попередження злочинності жіночої статі, а саме шахрайствам, що ними вчиняється, за своїм соціальним значенням виходить далеко за рамки проблеми боротьби зі злочинністю.

Профілактика злочинності складається з ієрархічно пов'язаних між собою завдань. Перше з них - профілактична дія на динаміку, структуру, причини злочинності в цілому (загальносоціальна профілактика). Друге - профілактика видів і форм злочинної поведінки, запобігання злочинам у певних сферах суспільного життя; профілактика злочинів, що вчиняються окремими соціальними групами осіб і т. ін. (спеціально-кримінологічна профілактика). Третє завдання полягає в запобіганні здійсненню злочинів окремими особами (індивідуальна профілактика) [200].

Окреме місце займає віктимологічна профілактика. Важливе місце в системі заходів віктимологічної профілактики шахрайства має зайняти інформаційно-виховна робота з населенням, що проводитиметься не лише з метою спрямування поведінки громадян у правове русло, але й для пропаганди моральності, роз'яснення змісту норм чинного законодавства: порядку укладання цивільно-правових угод, інформування про їх типові умови, відповідальності за їх порушення, про способи забезпечення виконання

зобов'язань; пропагування серед громадян передбачених законом засобів захисту їх прав та інтересів [193, с. 17]

Під запобіганням злочинності доцільно розуміти «сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин із метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки» [123, с. 53].

Проведеним опитуванням встановлено, що загальносоціальними заходами запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні є соціально-економічні - 20 %, правові - 17 %, організаційно-управлінські – 13 %, ідеологічні – 13 %, соціально-психологічні – 11 %, медичні – 9 %, психолого-педагогічні – 7 %, соціально-культурні – 6 % і технічні - 5 % . (Додатки А, Б, В).

На думку І.Б. Медицького, система заходів загальної профілактики включає у себе:

- заходи з виявлення та вивчення причин злочинності як явища;
- заходи з профілактики окремих видів злочинності;
- заходи з виявлення та усунення причин вчинення окремих груп та видів злочинів, умов, що їм сприяли;
- заходи з ліквідації об'єктивних обставин, які роблять можливим вчинення злочинів чи полегшують досягнення злочинного результату [148, с. 27].

Враховуючи вищевикладене, необхідно погодитись з позицією О.М. Джузи, В.В. Василевича, О.Ф. Гіди, щоб забезпечити ефективність заходів профілактики злочинності серед жінок, необхідно профілактичну діяльність розглядати як:

- один із засобів соціального регулювання суспільних відносин у цілях усунення причин злочинності;
- взаємодію заходів економічно-соціального, виховно-педагогічного, організаційного і правового характеру;

– поєднання різних рівнів запобігання злочинам. Профілактика злочинності складається з ієрархічно пов'язаних між собою завдань [200].

Отже, слід погодитися з твердженнями В. В. Коваленка, що загальносоціальне запобігання не є предметом тільки кримінологічної науки, бо загальносоціальні заходи проводяться й поза рамками боротьби зі злочинністю та спрямовані на виконання загальних завдань: стабілізації економіки, розвитку соціальної сфери, поліпшення морально-психологічної атмосфери в суспільстві тощо. Водночас помилки у розробленні та впровадженні економічної, соціальної, культурно-духовної політики держави можуть сприяти сплеску злочинних діянь у суспільстві або в його окремих регіонах. Ось чому кримінологи відстежують процеси розроблення й реалізації політики держави в усіх сферах суспільства [97, с. 13].

Загальносоціальний вид профілактики злочинності (загальна профілактика) охоплює діяльність держави, суспільства та їх інститутів, яка спрямована на розв'язання суперечностей в галузі економіки, соціального життя, у моральній сфері тощо. Цю діяльність здійснюють різні органи державної влади і управління, громадські формування, для яких функція запобігання злочинності не є основною або професійною. Профілактичний ефект досягається завдяки ефективній соціально-економічній політиці загалом. [148, с.20].

А.Г. Лекар визначає загальну профілактику злочинів як «виявлення і усунення об'єктивних зовнішніх причин, що породжують злочини, і умов, котрі сприяють їх вчиненню, а також обставин, які полегшують досягнення злочинного результату» [84, с.52].

Тому доцільним, на наш погляд, буде підтримати позицію О. М. Литвинова щодо розуміння заходів загальносоціального (державного) характеру як сукупності ефективних заходів соціально-економічного, правового, ідеологічного, організаційно-управлінського, культурно-виховного змісту, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних

відносин і усунення чи нейтралізацію детермінант злочинності [142, с. 111–117].

Ми підтримуємо думку І.В. Однолько, який зазначає, що загально-соціальні заходи не спрямовані безпосередньо проти злочинності, але вони опосередковано справляють суттєвий вплив на стан злочинності [177, с. 145].

Слід зазначити думку М. В. Колодяжного, який вважає, що саме загально-соціальне запобігання злочинності є першим фундаментальним напрямом, покликаним удосконалити суспільні відносини в соціально-економічній, політичній, ідеологічній, правовій, морально-психологічній та інших сферах. Тому цей рівень запобігання злочинності передбачає вироблення такого соціально-психологічного механізму в суспільстві, який би давав можливість блокувати деструктивну поведінку та усувати причини та умови, що сприяють їй [99, с. 163]

Загальносоціальне запобігання жіночій злочинності, а саме шахрайству полягає у здійсненні комплексу заходів щодо вдосконалення суспільних відносин в адміністративно-політичній, економічній та соціально-економічній сферах життя нашого народу. Метою цих заходів має стати вирішення проблем становища жінки в нашому суспільстві. Перш за все, жінкам має бути забезпечена реальна рівність у правах з чоловіками. Загальновідомо, що в разі будь-яких скорочень на виробництві, першими скорочують жінок; жінки також отримують меншу платню, ніж чоловіки; при прийомі на роботу перевага також надається чоловікам [60].

Ураховуючи різні аспекти (політичні, соціальні, економічні, ідеологічні тощо), кримінологи розробили визначення загальносоціального запобігання злочинності. Це система економічних, соціальних, політичних, ідеологічних, культурних та організаційних заходів, що спрямовуються державою і суспільством на розвиток економіки, підвищення добробуту народу, удосконалення культурного рівня, зміцнення правопорядку, створення сприятливих умов для праці, побуту і відпочинку всіх громадян [49, с. 28; 160, с. 105].

На думку О.М. Подільчак, заходи загальносоціального попередження жіночої злочинності – соціальні, економічні, ідеологічні, культурно-виховні та інші є винятково актуальними для покращення становища жінок. Одним з головних шляхів удосконалення суспільних відносин у перелічених сферах є правове регулювання діяльності різноманітних державних та громадських інститутів, окремих громадян, що впливає на життя жінок і, як наслідок, змінює їх життєві цінності, переконання та звичний спосіб життя [189, с.16].

Жіноча злочинність являє собою сукупність злочинів, які вчиняються жінками. Цей вид злочинності не є домінуючим, але він є складовою загальної злочинності і детермінується тими ж самими причинами та умовами. Разом з тим, жіноча злочинність має певні особливості, пов'язані як з біологічними так і соціальними факторами, що визначають фізіологічне призначення жінки як матері та її соціальне становище у суспільстві. Жіноча злочинність, як і злочинність неповнолітніх, є показником морального здоров'я суспільства. Жіноча злочинність відрізняється від злочинності чоловіків кількісними показниками, характером злочинів, роллю жінок у злочинах, вчинених разом з чоловіками, способами і знаряддями вчинення злочинів [120].

Погоджуємося з думкою про те, що центральною ідеєю загального запобігання злочинам є ідея впливу на детермінаційний комплекс злочинності [225, с. 8]. Цю тезу підтримує О. В. Головкін, зазначаючи, що для запобігання злочинності необхідним є нейтралізація чи усунення її детермінант [57, с. 127].

Отже, загальносоціальна профілактика жіночої злочинності полягає у:

- вдосконалюванні законодавства і практики його застосування в плані гуманності і милосердя до жінок, що вчинили злочин;
- посиленні соціальної підтримки безробітних жінок (збільшенні матеріальної допомоги, сприянні їх професійній перепідготовці, створенні додаткових робочих місць для жінок);
- поліпшенні побутових умов життя, зміцненні родини, поліпшенні умов праці жінок, щоб завантаженість на роботі не заважала догляду за дітьми чи повноцінному відпочинку;

- вихованні жіночого, а не чоловічого типу поведінки;
- організаційному і матеріальному сприянні розвитку доступних більшості жінок форм проведення дозвілля;
- проведенні культурно-виховних заходів, спрямованих на підвищення етичної, трудової, естетичної і правової культури й т. ін. [200].

Як зазначає О.М. Джужа, в основі всієї профілактичної роботи повинні вирішуватись такі питання:

- забезпечення жінки роботою і заробітною платою;
- підвищення її освіти і кваліфікації;
- допомога сім'ям з дітьми;
- захист моральності, гідності і честі жінки;
- проведення соціально;
- виховних заходів. [126, с. 242].

Профілактика злочинності в цілому і жіночої зокрема здійснюється державними і недержавними органами, посадовими і не посадовими особами за допомогою примусу, виховання, захисту прав та законних інтересів особи та суспільства, надання соціальної і правової допомоги з метою усунення або нейтралізації детермінант злочинності [144].

На думку Н. О. Чикишевої, можна виділити наступні заходи боротьби з шахрайством:

1. вдосконалення соціальної політики держави, орієнтованої як на забезпечення основних прав і інтересів людини і особистості в цілому, так і диференційованою з урахуванням тендерного підходу в інтересах соціального благополуччя жінок, сім'ї, материнства і дитинства [44 ; 245];

2. розробка та впровадження широких культурно-освітніх і духовно-моральних програм, спрямованих на захист, зміцнення і виховання серед населення країни соціально-позитивної моделі світогляду, які стверджують роль і значення жінок, збереження і зміцнення сімейних устоїв [44];

3. створення та розвиток на сучасному рівні системи попередження злочинності жінок. При цьому поряд із заходами загально соціального

характеру, слід інтенсифікувати боротьбу з жіночим маргінальним, предкримінальною поведінкою [44];

4. широке використання наукових рекомендацій у сфері боротьби зі злочинністю жінок. Тендерний підхід до даної проблеми повинен бути причутній як на рівні нормотворчості, в ході кримінологічної експертизи законопроектів, так і в практичній діяльності всіх органів і установ правоохоронної системи, в тому числі - на етапі підготовки її майбутніх співробітників, в процесі їх навчання [44];

5. вивчення та застосування досвіду міжнародної практики боротьби з жіночою злочинністю з метою запозичення кращих, прийнятних в умовах сучасної досягнень [44; 245].

Звичайно, злочинність повністю викоринити не можливо, вона була, є й буде існувати, але потрібно докладати зусиль щоб зменшити тенденцію до зростання злочинності. Профілактика жіночої злочинності, як виду злочинності, потребує особливої уваги, адже жінки характеризуються підвищеною емоційністю, подекуди неврівноваженістю, а тому часто стресова ситуація може призвести до вчинення жінкою злочину. На нашу думку, для поступового зменшення проявів такого соціально негативного явища необхідно:

- вжити належних заходів для соціальної адаптації ув'язнених жінок, що допоможе їм стати на шлях виправлення;
- покращити державну підтримку неповних, малозабезпечених сімей;
- спрямувати освітню політику на виховання у неповнолітніх дівчат моральності, порядності, поваги до закону, адже діти підпадають під негативний вплив значно частіше ніж дорослі;
- поліпшити, в першу чергу, умови праці таких категорій жінок, як самотні матері, матері з дітьми-інвалідами, жінки, котрі мають неповнолітніх дітей;
- підвищити конкурентоспроможність жінок на існуючому ринку праці;

– забезпечити державне сприяння жіночим організаціям та асоціаціям, які реально допомагають жінкам тощо. Здійснення цих дій вселятиме віру в майбутнє жінок, створюватиме нові пріоритети для їхнього розвитку та самовдосконалення. Жінка завжди має розуміти, що вона створена не тільки для народження й виховання дітей, а може своїми діями вплинути на розвиток держави [50, с. 197].

Загальносоціальна профілактика реалізується за допомогою державних планів економічного та соціального розвитку. Такі плани складаються як на державному, так і на регіональному рівні. [148, с.20].

Не випадково у Державній програмі боротьби із злочинністю акцентовано увагу на тому, що гострота криміногенної обстановки вимагає втілення великомасштабних комплексних заходів з боку держави, з яких пріоритетну увагу за цих умов має бути приділено питанням правового забезпечення правоохоронної діяльності, удосконаленню системи профілактики правопорушень [63].

Ми підтримуємо позицію Т.В. Гапеку, що робота щодо запобігання жіночій злочинності повинна охоплювати всі сфери життєдіяльності жінок, які формують їх негативні риси і найчастіше викликають намір вчинити злочин. Це сім'я, побут, робота. Зрозуміло, що для ефективності здійснення запобіжних заходів необхідний високий рівень професіоналізму правоохоронних органів і громадських формувань, тому що проблема жіночої злочинності є болючим питанням всього українського суспільства [50, с.198].

Таким чином, проблеми попередження жіночої злочинності повинні вирішуватись у руслі боротьби зі злочинністю в цілому. Її основу повинні скласти економічний розвиток держави та політична стабілізація в ній, запровадження спеціальних програм (Державна програма боротьби з жіночою злочинністю в Україні), програм підтримки сім'ї, створення спеціальних фондів (Фонду допомоги жінкам). Також, ми переконані, що необхідним є прийняття Закону України «Про профілактику злочинів» [224, с. 51; 144].

Розробка та реалізація регіональних програм по запобіганню злочинності передбачає участь багатьох суб'єктів, в першу чергу - органів державної влади та правоохоронних органів, громадських організацій, релігійних конфесій, молодіжних організацій, громадських фондів, етнічних спільнот, інших структур та окремих громадян [166, с. 395].

Аналіз чинного законодавства, підзаконних актів правоохоронних органів України та інших документів дає підстави виокремити такі основні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні: попередження економічних злочинів; профілактика особливо небезпечних і тяжких злочинів; припинення злочинної діяльності організованих злочинних груп, а також професійних злочинців; попередження злочинності неповнолітніх; попередження рецидивної злочинності; попередження і припинення порушень громадського порядку та громадської безпеки, масових заворушень; боротьба з майновими злочинами [209, с. 340; 2; 90; 146].

Нині відсутній спеціальний Закон стосовно профілактики злочинів. Так, сьогодні розроблено ряд проектів Закону «Про профілактику правопорушень», але вони більше схожі на науково-теоретичні конспекти з теорії профілактики, ніж на дієвий нормативно-правові акти, які зможуть вирішити проблему профілактики злочинності загалом. Тому на нашу думку, потрібно розробити та прийняти відповідний нормативно-правовий акт відносно профілактики злочинів, а на основі останнього прийняти й спеціальний закон, який передбачав заходи профілактичного впливу на шахрайству, що вчиняються жінками, який був взірцем, не тільки для правоохоронних органів, а й певним постулатом і для державних органів, і для різних організацій та насамперед для самих громадян [208].

Загальними профілактичними заходами є: правові, соціально-економічні, організаційно-управлінські, ідеологічні, соціально-психологічні, медичні, психолого-педагогічні, соціально-культурні і технічні. Загальнопрофілактичні заходи носять всеохоплюючий характер, визначаючи напрямки та методику боротьби зі злочинністю. Це обумовлюється тим, що загальносоціальна

профілактика злочинів забезпечується у першу чергу розвитком нашої держави як правової країни, країни, де найвищою соціальною цінністю визнається людина, створенням її матеріально-технічної бази [148].

Отже, ми вважаємо, що найефективнішими загальносоціальними заходами запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні є соціально-економічні, правові, організаційно-управлінські, ідеологічні, соціально-психологічні, медичні, психолого-педагогічні, соціально-культурні і технічні. Тому приведемо основні заходи, що потрібні у вище вказаних сферах суспільного життя для подолання цього негативного явища.

Соціально-економічні запобігання шахрайству, що вчиняються жінками.

Ці заходи, насамперед, повинні бути спрямовані на зменшення рівня соціальної незахищеності різних верств, категорій громадян, бідності та безробіття. Слід додати, що на сьогодні необхідно враховувати об'єктивно існуючу нерівність між регіонами України. Для запобігання злочинам узагалі та шахрайству, зокрема, необхідно створити концепцію перетворень окремих регіонів країни згідно з їх соціально-економічною специфікою, що могло б дозволити мінімізувати наслідки нерівності, зменшити соціальні й політичні протиріччя, тим самим відбулося б підвищення рівня життя і встановлення єдиних соціально-економічних стандартів для всього населення країни [94, с.119].

Із заходами економічного і соціального характеру тісно пов'язані організаційно-управлінські заходи профілактики злочинності, до яких можна віднести:

- заходи з покращення обліку та зберігання майна;
- заходи, що мають на меті правильний підбір керівних кадрів;
- заходи по відшкодуванню шкоди із винних осіб [148, с.28].

Як вірно встановлено вченими, соціально-економічні детермінанти, у першу чергу, пов'язані з розшаруванням населення, у зв'язку з чим виникла незначна група багатих людей, чиї прибутки нерідко мають незаконне походження. У той самий час, обмеженість матеріальних ресурсів і намір

отримати доступ до них попри все, у тому числі ціною життя інших осіб, стає вирішальним стимулятором користолюбства, насильства, жорстокості. Крім цього, як свідчить практика, в останні роки якісно змінився склад злочинців, погіршилися їх основні кримінологічні риси: більшість осіб – це молоді особи до 30 років; ті, які до вчинення злочину ніде не працювали та не навчалися тощо [121, с. 126]. Отже, негативні соціально-економічні процеси, що відбуваються в суспільстві, нарівні з прогресуючою алкоголізацією та наркотизацією населення, у тому числі жінок, підлітків і молоді, викликало руйнівні негативні наслідки, істотним чином позначилися на формуванні неблагополучних сімей, протиправних установок, негативної поведінки тощо [121, с. 576].

Таким чином, для запобігання шахрайству на загальносоціальному рівні в першу чергу необхідно акцентувати увагу на усуненні соціально-економічних причин і умов вчинення злочинів взагалі, подоланні соціальної нерівності, значного розриву між бідними та багатими, а також розвитку духовно-моральної сфери життя суспільства та правового виховання населення.

Суттєві соціально-економічні і культурно-побутові труднощі і відмінності, які поки що є, при недостатній свідомості і інших супутніх умовах можуть бути вихідним моментом формування корисливих спонукань не тільки у тих, що недостатньо забезпечені, але й у матеріально забезпечених [89, с.53].

Взаємозв'язок між соціально-економічними явищами пережиточного характеру і корисливою мотивацією не є прямим і безпосереднім. Він опосередковується через ідеологію, мораль, культуру, право, через соціальну психологію людей, їх думки, погляди, традиції, стереотипи і стандарти поведінки, через матеріальні умови життя і діяльності суб'єктів злочину, конкретні життєві ситуації, тобто через всі рівні соціальної дійсності надбудовного характеру. [89, с.54].

Щодо проблем, пов'язаних із працевлаштуванням жінок: вони в повному об'ємі можуть бути розв'язані при підйомі економіки всієї країни, зростанні реальних доходів населення, заробітної платні чоловіків, професійно-

кваліфікаційній підготовленості жінок, скороченні їх робочого дня або робочого тижня при збереженні колишньої заробітної платні особливо для тих, хто має малолітніх дітей, запровадженні додаткових відпусток, поліпшенні умов праці і т. ін. [200].

Правові заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками

Найбільш дієвим способом *профілактики жіночого шахрайства*, на нашу думку, є підвищення рівня правової освіти населення. Профілактику шахрайства наприклад з нерухомістю слід проводити у вигляді інформування населення-про способи вчинення зазначеного злочину, оприлюднювати типові схеми вчинення шахрайства, а також розміщати інформацію про порядок звернення до правоохоронних органів, використовувати її для віктимологічної освіти громадян та повідомлення їх про ефективність результатів правоохоронної діяльності на даному напрямі.

Правові заходи профілактики злочинності повинні включати в себе: 1) удосконалення кримінального, адміністративного, трудового, цивільного, фінансового, сімейного та інших галузей законодавства з тим, щоб забезпечити оптимальні умови для виявлення, усунення, послаблення, нейтралізації причин та умов злочинів, загальної та індивідуальної превенції, ресоціалізації осіб, схильних до злочинів; 2) введення та вдосконалення правових заборон та обмежень, що сприятимуть запобіганню та припиненню виникнення умов злочинності (наприклад, регулювання торгівлі алкогольною продукцією; виготовлення, придбання, зберігання та носіння зброї і т.п.); 3) прийняття нових та вдосконалення існуючих адміністративно-правових норм, спрямованих на те, щоб заходами стягнень за правопорушення припинити формування звичок та стереотипів поведінки, які у певній ситуації можуть призвести до вчинення злочинів; 4) прийняття нових та вдосконалення існуючих кримінально-правових норм так званої подвійної превенції, спрямованих на те, щоб не допустити вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів шляхом притягнення до відповідальності осіб, які створили для цього відповідну обстановку; 5) прийняття та вдосконалення норм, заохочуючих припинення злочинних проявів

та самозахист від них; 6) заохочення добровільної відмови від доведення злочину до кінця; 7) заохочення повного виявлення та розкриття злочинів; 8) правову регламентацію діяльності суб'єктів профілактики; 9) виховання правосвідомості з тим, щоб досягнути рівня дотримання правових норм із особистих переконань; 10) виховання профілактичної активності громадян, їх готовності допомагати відповідним органам у їх боротьбі зі злочинністю; 11) нормативне закріплення стандартів безпеки від злочинів. [148, с.28].

Профілактична діяльність повинна мати і має певну нормативну базу. Нормативними актами, що становлять загальну правову основу попереджувальної діяльності щодо жінок, є насамперед міжнародні акти, а саме: Конвенція про політичні права жінок та Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації у відношенні до жінок. Не вдаючись у докладний аналіз цих міжнародно-правових актів, варто підкреслити, що вони містять принципові положення, в яких не тільки закріплюються права жінок, але, головним чином, установлюються обов'язки кожного громадянина, кожного органу держави щодо забезпечення цих прав шляхом загального визнання, вивчення, сприяння, здійснення прогресивних національних і міжнародних заходів. Ці принципові положення необхідно враховувати при розробленні сучасного законодавства, у процесі планування, контролю і здійснення конкретних практичних заходів щодо запобігання злочинності, її скорочення і зменшення негативних наслідків для розвитку суспільства [200].

Отже, правові заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками направлені на застосування норм кримінального, цивільного, адміністративного, трудового права.

Організаційно-управлінські заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками

До групи організаційно-управлінських відносяться заходи, пов'язані із вдосконаленням діяльності щодо профілактики злочинів, її нормативного, інформаційного та матеріального забезпечення. До організаційно-управлінських заходів належить також вдосконалення соціального контролю

(державного і громадського) за роботою апаратів управління, її ефективністю з тим, щоб максимально обмежити масштаби недоліків та порушень, які сприяють існуванню та розширеному відтворенню корисливої, економічної, службової та іншої злочинності, в тому числі і корупційної. Профілактичний аспект соціального контролю включає, зокрема, заходи з вдосконалення контрольно-ревізійної та аудиторської діяльності. [148, с.30].

Одним з елементів управління правопорушеннями є заходи попередження порушення. Це особлива область економіко-соціального регулювання, специфічний аспект управління, зорієнтований безпосередньо або побічно на боротьбу з порушеннями та суб'єктами порушення. Цим поняттям охоплюються всі форми і способи дії на факти порушення і їх елементи. Сюди входять взаємозв'язані різнохарактерні за своїм змістом заходи, що розробляються і реалізуються державними органами, підприємницькими структурами, громадськими об'єднаннями. Головне завдання і кінцева мета заходів попередження порушень і їх окремих видів, полягає в тому, щоб створити в державі таку обстановку, такий міцний економічний порядок, які гарантували б суттєве зниження рівня порушень до того мінімальної межі, який доступний суспільству з урахуванням економічних, соціальних і інших умов в певний період розвитку економіки держави [20].

Отже, організаційно-управлінські заходи спрямовані на діяльність, спрямовану на підвищення рівня усієї запобіжної роботи;

- здійснення систематичного, глибокого аналізу стану злочинності і правопорядку;
- дослідження причин і умов, які сприяють конкретним видам злочинів та іншим суспільно-небезпечним явищам;
- проведення аналізу ефективності організації та стану запобіжної діяльності, розроблення управлінських та методичних рекомендацій щодо її удосконалення;
- діагностика контингенту з позиції рівня його криміногенності;

- удосконалення збору і аналізу усіх видів інформації, яка стосується кримінологічних питань;
- відбір і розподіл кадрів персоналу;
- підвищення професійного рівня, майстерності працівників у застосуванні запобіжних заходів, укріплення законності;
- перегляд функціональних обов'язків працівників на предмет збалансованості їх прав і зобов'язань і реальної можливості забезпечити дану ділянку роботи;
- облік, контроль, відповідальність посадових осіб за стан запобіжної роботи;
- забезпечення внутрішнього та зовнішнього процесу взаємодії, спрямованого на поліпшення оперативного становища та правопорядку, використання передового досвіду;
- доведення до виконавців (відділів, частин, служб, підрозділів, посадових осіб) положень даного плану в частині, котра їх стосується;
- організація виконання плану, контроль за здійсненням планових заходів, оцінка їх ефективності та висновки щодо діяльності суб'єктів запобігання і змін в оперативному становищі [121, с.576].

Управлінські заходи насамперед включають економіко-правові, метою яких є нейтралізація протиправного збагачення професійних злочинців, оскільки основою їхнього існування є відповідна матеріальна база, яка, з одного боку, включає значні кошти самих кримінальних елементів, а з іншого – можливості її постійного поповнення. На сучасному етапі дуже важливо створити надійний економіко-правовий захист, що виключає чи усуває будь-які спроби зазіхання на державну чи приватну власність. Складність завдання полягає у запобіганні злочинам, учиненим з використанням [200].

Ідеологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками.

До ідеологічних відносяться заходи, які усувають чи обмежують криміногенні фактори шляхом формування у членів суспільства моральної позиції, орієнтованої на базові загальнолюдські цінності: заходи, що формують

у громадському середовищі думку нетерпимості до злочинів та інших правопорушень; заходи підвищення людської культури. Особливої уваги потребує молодь, яка в силу недостатньої сформованості світогляду та навичок соціальної життєдіяльності, різкої зміни ідеологічних цінностей у суспільстві особливо схильна до негативного впливу стандартів поведінки, що заповнили створений вакуум соціальних орієнтацій [148, с.30].

Ідеологічний напрям у профілактиці шахрайству включає роботу з розвінчання кримінальних традицій, підриву авторитету лідерів кримінального середовища, а також формування у громадян певного ставлення до антигромадської субкультури з метою ослаблення механізму її впливу на неповнолітніх. Важливе значення при цьому надається систематичному використанню засобів масової інформації [200].

Отже, ідеологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками направлені на прищеплення поваги до законності, норм права, а також виробленні у жінки розуміння добра та зла.

Соціально-психологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками

Вони спрямовані на формування в державі, окремих регіонах і місцевостях, в середовищі окремих контингентів та груп населення як атмосфери громадського спокою, впевненості у власній безпеці, так і готовності до взаємодопомоги, взаємопідтримки у тяжких життєвих ситуаціях, довіри до правоохоронних органів і тощо [148, с. 31].

Основні соціально-психологічні особливості особистості корисливих злочинців полягають у мотиваційній сфері. По широті зв'язків і відносин корисливі злочинці відрізняються не тільки від гармонійно розвинутої людини, але і від інших злочинців суттєвим здвигом у сторону матеріальних чи інших потреб, задоволення яких вимагає грошових витрат; переважанням матеріальних потреб над духовними. Багато які відхилення носять викривлений характер і не вписуються в соціально схвалені чи навіть соціально терпимі зразки людських відносин. Ступінь ієрархічних збуджень у мотиваційній сфері

особистості корисливих злочинців порівняно з іншими правопорушниками є в середньому більш високою і стійкою. Гроші і речі є їх головними соціальними цінностями. При чому в осіб з високою ступінню ієрархічної мотиваційної сфери корислива направленість є не тільки переважаючою в період вчинення діяння, але і відносно стійкою рисою їх особистості, яка є визначальною все життя і діяльності. В тих випадках, коли гроші і речі розглядаються суб'єктом як засіб для пияцтва й інших розваг, мотиваційна сфера може бути розпливчатою, а орієнтації особи ситуативними і нестійкими. [89, с.53].

Медичні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками

Медичні заходи профілактики включають: 1. профілактику поширення хвороб, які становлять собою небезпеку для оточуючих; лікування та ресоціалізацію таких осіб; 2. протидію поширенню форм поведінки, пов'язаних із соціальною дезадаптацією та відтворенням злочинності, – проституції, алкоголізму, наркоманії, безпритульності і безнаглядності, побутових конфліктів і т.п.; 3. соціальну, психолого-педагогічну, медичну допомогу носіям такого виду поведінки. [148, с.31]. У ранній профілактиці сексуальної деморалізації дівчаток більш помітну роль мають відіграти медичні працівники, що надають їм гінекологічну і венерологічну допомогу. Вони здатні не тільки своєчасно виявляти і лікувати гінекологічні розлади і венеричні хвороби, а й установлювати тих із них, які вже почали скоювати аморальні вчинки, а також джерела розбещення неповнолітніх дівчат. Гінекологи можуть фіксувати і випадки посягання на статеву недоторканність і вживати необхідні заходи медико-педагогічного характеру до потерпілих, ставити перед компетентними органами питання про залучення до відповідальності осіб, що вчинили такі посягання [200].

Психолого-педагогічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками. Крім перетворень в економічній, політичній та соціальній сферах, значну увагу необхідно приділити заходам виховного характеру, які мають велике значення для профілактики шахрайств, а особливо правового виховання. Найбільш перспективним і продуктивним є підхід до правового виховання як

до діяльності спрямованої на правову освіту особи, на розвиток у неї правової активності.

Окремо слід відмітити сім'ю та школу. Сім'я та школа є основними інститутами, які впливають на виховання та розвиток дитини. Тож особливо активно профілактична робота має здійснюватися саме на рівні цих інститутів. Зокрема, на рівні сім'ї дитині мають прививатися поважне ставлення до інших людей, загальнолюдські цінності, переконання щодо необхідності дотримання норм моралі, а також любов до праці, шанобливе ставлення до роботи інших людей. Дітям слід розповідати про необхідність заробляти чесною працею та про шкідливість «легких грошей». Таке виховання має уберегти їх від втягнення до антигромадських дій, зокрема, злочинів, жебрацтва, пияцтва, наркоманії, зайняття проституцією [246, с.506].

Педагоги, вихователі та психологи відіграють ключову роль у реалізації цієї програми, оскільки фахівці вказаних галузей працюють як у дитячих садочках, так і у шкільних навчальних закладах, тому вони мають спрямовувати і координувати роботу відповідно до педагогічних та психологічних знань.

Істотний внесок у профілактику антигромадської поведінки жінок здатна вносити церква. Допомога церкви повинна виражатися не тільки в матеріальній підтримці конкретним жінкам або формальній участі в планованих загальних соціальних або спеціальних профілактичних заходах. Призначення церкви - у вихованні високої духовності жінок, їх етичному вдосконаленні, у вихованні належного ставлення до вищих людських цінностей: обов'язку перед сім'єю, дітьми, суспільством. Церква з її проповіддю не-наси́льства, любові і взаємодопомоги, цнотливості і слухняності, з її умінням заспокоїти людей має всі можливості сприяти зниженню соціальної напруженості в цілому і тривожності жінок, зокрема. Звичайно ж, релігійні організації могли б надавати суттєву допомогу деяким жінкам. Зокрема, допомагати бездомним жінкам, бродягам і жебракам, у разі необхідності надавати притулок, наприклад у монастирях, де вони могли б і працювати; більш уважно ставитись до повій,

враховуючи те, що багато з них потребують не стільки матеріальної підтримки, скільки щирого людського слова і теплої участі. Позитиву можна чекати і від участі представників церкви у справі виправлення засуджених жінок в установах виконання покарань [200].

Як зазначає з цього приводу С.О. Павленко суспільство, яке виховане в середовищі з низькими моральними принципами не зможе ефективно протистояти корупції [180, с. 88] та злочинності в цілому.

Соціально-культурні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками.

Самостійне місце в комплексних планах соціальної профілактики правопорушень відводиться соціально-культурним заходам. Сьогодні ми спостерігаємо несприятливий період в житті суспільства, для подолання якого необхідні великі зусилля не тільки самих діячів культури, гуманітарної і технічної інтелігенції, але й усього державного апарату. Затрати на культуру мінімальні, театри, клуби, бібліотеки, видавництва – їх функціонування викликає лише співчуття. Очевидно, як і в соціальній сфері, тут повинні бути вироблені пріоритетні міри, спрямовані на зміну культурної політики в кращу сторону. Від американізованої «масової культури» (в гіршому її варіанті) необхідно перейти до відновлення та розвитку справжніх художніх і моральних цінностей. Моральним обов'язком письменників, журналістів, інших творчих працівників повинні бути підтримка та поширення серед населення гуманістичних, демократичних ідей, захист норм моралі та права, виховання молоді в дусі поваги до особистості, турботи не про власні достатки, а про загальне благо. Підтримка науки, культури і освіти можлива лише за сприяння держави, в тому числі і шляхом прийняття необхідних для цього законів [148, с. 31].

Загальносоціальні заходи запобігання у культурно-виховній та інформаційній сферах полягають у діяльності державних та недержавних органів, установ та організацій, спрямованої на підвищення загальнокультурного рівня населення, укріплення принципів законності,

справедливості, поваги до прав і свобод людини, надання достовірної інформації про явища та процеси, що відбуваються у державі та світі, адекватне статеве виховання підростаючого покоління.

Захист жіночої культури і жіночності повинні стати пріоритетними в державній політиці, ідеології, громадській думці. Сімейне і шкільне виховання потрібно корегувати і приводити у відповідність до завдань розвитку жіночої культури [148, с. 31].

Технічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками

До технічних заходів відносяться різноманітні засоби та пристосування, які спрямовані на усунення перекручувань кількісних та якісних показників при виробництві, зберіганні й транспортуванні матеріальних цінностей, фальсифікації банківських операцій, запобіганні проникненням у сховища з метою розкрадання тощо, використання автоматів для визначення кількісних та якісних показників товару, впровадження технічної сигналізації, технічний захист документів. Мова йде, зокрема, про різноманітні вимірювальні прилади, автомати для фіксування виробничих процесів, зупинки механізмів при виникненні аварійних ситуацій; засоби охоронної сигналізації, прилади швидкого виклику працівників міліції тощо. Технічні засоби можуть бути пов'язані також із усуненням обставин, які сприяють виробничому травматизмові, аваріям на транспорті. [148, с. 31].

Також серед технічних заходів слід виділити технічні умови, що полягають у технічній недосконалості охоронно-тривожної сигналізації, інженерно-технічного обладнання, різних приладів, системи цілодобового спостереження, у відсутності відповідної апаратури для перевірки, огляду автомашин, проведення як особистих обшуків, так і відповідних обшуків і оглядів у житловій зонах тощо [121, с. 362].

Якщо говорити про технічні заходи запобігання, то при аналізі, наприклад, поширеності шахрайства можна встановити, що вони тісно пов'язані з незадовільною роботою транспорту на певних маршрутах руху, скупченістю громадян у магазинах, відсутністю оперативних груп міліції в найбільш

криміногенних місцях. Діяльність професійних квартирних злодіїв значно полегшує не тільки те, що: слабо укріплені двері, примітивна конструкція замків і недостатньо кодових замикаючих пристроїв у під'їздах, а віктимологічні умови (четверта частина таких крадіжок учиняється з використанням умов, які створюються самими мешканцями). Причому в різних містах ці обставини мають свої особливості, їхнє усунення - перший крок до запобігання діяльності професійних злочинців. Органи внутрішніх справ мають проводити рейди спецоперацій. Власне, це цільові заходи щодо виявлення і вилучення з громадських місць певних категорій осіб, які вчиняють злочини. Як правило, в результаті блокування районів області чи міста затримується значна кількість бродяг, "гастролерів", осіб, що вчиняють крадіжки і шахрайства, збувають наркотики тощо [200].

Одним із заходів, за допомогою якого можна досягти зниження рівня шахрайства, є профілактика появи шахраїв ще до формування криміногенної особистості. Ідеться про прищеплення нашому підростаючому поколінню негативного ставлення до обману і брехні. В даному випадку це завдання покладається, в першу чергу, на батьків, а також на державу, навчально-виховні заклади, школи тощо. Правильне виховання і вплив на формування особистості, її соціальної позиції допоможе в майбутньому при виборі вірного маршруту життєвого шляху [15, с. 156].

Запобігання жіночому шахрайству повинно будуватися впершу чергу на загальносоціальних заходах профілактики, включаючи медичне, правове, поведінкове освічення, підтримку професійної освіти, розвитку мережі загальнодоступних масових спортивних закладів, програм державної підтримки зайнятості молоді.

Злочинцями не народжуються – ними стають, тому політика держави в першу чергу повинна бути спрямована на забезпечення своїм громадам гідного рівня життя, що само по собі буде найкращим превентивним заходом.

Ми підтримуємо позицію Т.А. Бутинець, що вище вказані заходи побічно впливають на злочинність, оскільки результати, що досягаються при їх

реалізації, сприяють усуненню чинників порушень, підривають їх коріння, служать заслоном на шляху їх відтворення. Економіко-попереджувачі заходи на цьому рівні в значній своїй частині носять постановочний, сигналізуючий характер, виражаються у формі соціального замовлення, адресованого представникам інших галузей знань, а рівно відповідним державним органам і суспільним об'єднанням. [20].

Отже, для більш ефективного попереджувального впливу необхідні комплексні заходи різнопланового характеру, які включатимуть як роботу з кожною особистістю, з певними соціальними групами, так і масштабні заходи на державному рівні [189].

Неможливо не зупинитися на ще одному важливому питанні стосовно проблеми оптимізації запобігання злочинності. Є суттєві перешкоди, зокрема:

- постійно відбувається девальвація ідеї запобігання злочинності шляхом відсутності відповідних професійних кадрів, корупції, зрошування частини суспільства (у тому числі її елітної частини) зі злочинним світом, зловживання владою;
- пропаганда насильства, жорстокості, статевих ексцесів, культу наживи, націоналізму, шовінізму, кримінально-ризикованих та злочинно недбалих зразків поведінки тощо;
- під лозунгом демократії пропагується так звана необмежена свобода (наприклад, депутатська недоторканність), тобто вседозволеність, відкидання усяких норм (правовий цинізм), що взагалі заперечує будь-яку запобіжну діяльність;
- економічний розвиток суспільства без кримінологічного супроводу розкриває і більш широкий простір для нових видів злочинів або відродження старих, навіть середньовічних її типів (піратство, торгівля людьми, фінансові афери, сатанізм тощо) [55, с.214].

Загально-соціальні заходи, які направлені на послідовне усунення причин і умов шахрайства, що вчиняються жінками в Україні – основа для спеціального запобігання.

Усе це зумовлює необхідність активізації запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні до соціально-економічних умов з подальшою доцільністю закріплення спеціальної «Програми запобігання шахрайству, що вчиняються жінками» з комплексом заходів, що спрямовані на нейтралізацію цих негативних факторів.

3.2. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні

Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності. Теорія і практика розробки і реалізації методів та заходів руйнівного впливу на явища і процеси, які зумовлюють або можуть зумовлювати активізацію криміногенного потенціалу суспільства у виді злочинних проявів, а також недопущення їх здійснення на різних стадіях злочинної поведінки, тобто на стадіях формування кримінальної мотивації, виникнення умислу на вчинення злочину, готування до злочину та замаху на злочин, називається спеціально - кримінологічним запобіганням злочинності [52, с.21].

Разом з тим загальносоціальні і спеціально-кримінологічні заходи профілактики взаємозалежні і взаємообумовлені. Вплив загальносоціальних заходів запобігання злочинам ефективний, якщо вони доповнюються спеціально-кримінологічними заходами, цілеспрямовано спрямованими на усунення, ослаблення, нейтралізацію криміногенних факторів, виправлення осіб, які можуть вчинити чи вже вчинили злочини. У той же час загальносоціальні заходи створюють відповідні базові передумови для реалізації заходів спеціально-кримінологічної профілактики [59].

Серед кримінологів до розуміння спеціально-кримінологічного (або спеціального запобігання злочинності) не має єдиного підходу. Не зупиняючись детально на розгляді цього питання, підтримаємо позицію тих фахівців, які визначають таке запобігання як «сукупність заходів боротьби зі злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та

умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки» [123, с. 55].

У кримінологічній науці немає одностайного підходу до визначення поняття спеціально-кримінологічного запобігання. Так, одні вчені (А.І. Долгова, В.М. Бурлаков, А.Ф. Зелінський) під спеціальним запобіганням злочинності розуміють систему впливу на процеси детермінації та причинності злочинності, які стосуються окремих соціальних груп, сфер діяльності та об'єктів, які характеризуються підвищеною ймовірністю вчинення злочинів [112, с. 445, 451].

Спеціальний (кримінологічний) вид (кримінологічна профілактика) полягає у цілеспрямованому впливі на криміногенні фактори, пов'язані з окремими видами й групами злочинної поведінки, наприклад, насильницькою або економічною злочинністю. Такі комплекси специфічних причин і умов злочинної поведінки усуваються або нейтралізуються у процесі діяльності відповідних суб'єктів, для яких профілактична функція є виконанням їх основних професійних завдань. [148, с.20].

Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності у даній сфері полягає в цілеспрямованій діяльності державних органів, громадських організацій, соціальних груп та окремих громадян, спрямованій на усунення причин та умов вказаної злочинності, а також недопущення вчинення розглядуваних злочинів на різних стадіях протиправної поведінки [5, с. 122].

Опитуванням працівників органів Національної поліції встановлено, що 45 % в першу чергу вважають, що спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками полягають в цілеспрямованій діяльності державних та правоохоронних органів, громадських організацій, соціальних груп та окремих громадян, 35 % акцентують увагу на тому, що такі заходи повинні бути спрямовані на усунення причин та умов вказаної злочинності, і лише 20 % вказали, що спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками направлені на недопущення

вчинення розглядуваних злочинів на різних стадіях протиправної поведінки (Додатки А,Б,В).

Досліджуючи питання державного контролю над злочинністю О. М. Литвак вказує, що спеціально-кримінологічне запобігання злочинності та окремим злочинам є однією з форм, в якій реалізується суспільний вплив на злочинність [141, с. 17]. Також спеціальне кримінологічне запобігання злочинності науковці розглядають як систему впливу на процеси детермінації й причинності злочинності, що стосуються окремих соціальних груп, сфер діяльності та об'єктів, що характеризуються підвищеною вірогідністю вчинення злочинів [111, с. 445].

Визначаючи природу спеціально-кримінологічного запобігання, В.Д. Малков вказує, що воно являє собою соціальний процес, основою якого є застосування спеціальних методів та прийомів, знань та навичок регулювання соціальних відносин з метою ліквідації тих негативних наслідків, які можуть викликати вчинення злочинів [113, с. 122].

За змістом спеціальна профілактика – це правоохоронна діяльність уповноважених органів в сфері кримінальної юстиції, що покликана блокувати деліктогенні фактори (причини та умови) злочинності (у тому числі жіночої рецидивної). Можна сказати, що спеціально-кримінологічне запобігання у структурному аспекті означає сукупність органів та посадових осіб, які здійснюють попередження шахрайству, які вчиняються жінок, а в функціональному – діяльність та заходи, спрямовані на превенцію злочинів відповідного виду [137, с. 131].

Отже, на думку професора О.М.Джужі – «на рівні спеціальної профілактики мета боротьби зі злочинністю, певними її видами й конкретними злочинами визначена як єдина чи головна для відповідних заходів соціального контролю, соціальної реабілітації та правоохоронної діяльності. Розробка й реалізація заходів спеціальної профілактики прямо зумовлена наявністю злочинності, її рівнем і характером, впливом криміногенних детермінант» [83, с.169].

Професори О. М. Бандурка й О. М. Литвинов визначають попередження злочинності як здійснення спеціальними суб'єктами передбачених законом заходів для недопущення розвитку злочинного наміру на попередніх стадіях вчинення злочину, виявлення ознак учинених злочинів, встановлення осіб, які їх учинили, притягнення їх до відповідальності, відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів громадян, а також відшкодування збитків [13, с. 45].

А.Е. Жалінський спеціальне попередження злочинів розглядає як цілеспрямований процес використання кримінологічних знань та вмінь для регуляції поведінки людей з метою дотримання кримінальноправових норм [73, с. 106].

Спеціально-кримінологічне запобігання злочинам також передбачає комплекс заходів, які здійснюються з метою усунення криміногенних детермінант, що сприяють вчиненню злочинів. Одразу слід зазначити, що перед безпосереднім вчиненням злочину зазвичай триває достатньо довгий процес формування особи злочинця, його антисоціальних поглядів, інтересів, які надалі виступають причиною злочинної поведінки. Так само перед вчиненням злочину триває етап формування злочинного умислу, в процесі якого особа ставить перед собою конкретну злочинну мету, визначає шляхи її досягнення, уточнює деталі або навіть складає план вчинення злочину. З огляду на це, спеціально-кримінологічне запобігання злочинам можна визначити як цілеспрямоване виявлення та усунення причин злочинності й умов, які їй сприяють, а також причин та умов конкретних злочинів, окремих груп і видів злочинів. Зазначені причини і умови усуваються чи нейтралізуються у процесі діяльності відповідних суб'єктів, для яких функція запобігання злочинам є основним професійним обов'язком [156, с. 141]

Спеціально-кримінологічна профілактика як рівень запобігання злочинам основною, а в деяких випадках і єдиною метою проведення заходів визначає саме запобігання вчиненню злочинів, на відміну від загальносоціального рівня, на якому головна роль таких заходів не превентивна. Крім того, на відміну від загальносоціального запобігання, у спеціально-кримінологічному можливе

застосування заходів різноманітного примусу (дисциплінарного, адміністративно-правового, кримінально-правового тощо). Взагалі межі застосування заходів спеціально-кримінологічного запобігання значно вужчі, ніж загальносоціального, та мають конкретну мету – зниження рівня злочинності. На цьому рівні відбувається втілення планів та програм боротьби зі злочинністю, які розроблюють різні державні органи. Заходи спеціально-кримінологічного запобігання злочинам мають на меті виконання однієї з основних функцій правоохоронних органів – превентивної. Саме тому цей рівень запобігання злочинам досліджували майже всі без винятку вчені-кримінологи як нашої держави, так й іноземні. Також у юридичній науці багато праць із кримінального процесуального права присвячено проблемам профілактики правопорушень. Однак конкретні системи спеціально-кримінологічного запобігання шахрайству у науці на сьогодні відсутні, тому в межах нашого дослідження спробуємо побудувати таку систему заходів, зважаючи на те, що профілактична функція є однією з головних для правоохоронних органів [149, с. 28].

Воно мислиться як синтезована кримінологічна теорія і практика власної організації протидії злочинності шляхом розробки і використання спеціальних знань і методів кримінології та інших галузей знань (соціології, економіки, психології, педагогіки, антропології, статистики тощо). Отже, спеціально-кримінологічне запобігання не простий і не випадковий набір певних заходів, а комплекс науково обґрунтованих, практично необхідних і реально здійснюваних заходів, спрямованих саме на недопущення потенційних злочинів на різних етапах їх кримінального формування. Тому зазначений запобіжний напрям здійснюється на макро-, мікро- та індивідуальному рівнях. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності спрямоване не тільки на недопущення конкретних її проявів з боку певних осіб, а й на ті негативні явища й процеси в суспільстві, які створюють, так би мовити, певний рівень і структуру криміногенного потенціалу, що виявляється в частоті й тяжкості вчинених злочинів. Зважаючи на викладене, можна зробити висновок, що завданням

спеціально-кримінологічного запобігання злочинності є як запобігання виникненню детермінуючих злочинні прояви негативних явищ і процесів, їх обмеження і усунення, так і оперативне реагування на формування і розвиток злочинної поведінки [53; 54]. У зв'язку з цим спеціально-кримінологічне запобігання здійснюється за трьома головними напрямками, за якими розробляють і реалізують заходи: (а) кримінологічної профілактики, (б) відвернення, (в) припинення злочинів [52, с. 21-22].

Основними ознаками спеціально-кримінологічних заходів запобігання є: 1) вони направлені саме на запобігання злочинності, її окремих видів та конкретних злочинів (у даному випадку злочинів проти моральності); 2) арсенал засобів спеціально-кримінологічного запобігання характеризуються взаємодією загальноуправлінських і загальновиховних, соціальних і правових заходів, що розраховані впливати саме на злочинність, її окремі види або недопущення конкретних злочинів; 3) суб'єктами спеціально-кримінологічного запобігання виступають організаційні структури, для яких боротьба зі злочинністю складає основну (одну з основних) функцію або хоча б виділена в переліку функцій [114, с. 296].

Класифікація спеціально-кримінологічних заходів запобігання може здійснюватися за наступними критеріями: за об'ємом, направленістю, територіальним масштабом, механізмом і формою впливу, суб'єктом розробки та застосування. В. Лунєєв, окрім вищеназваних виділяє також критерій часу застосування та ознаку регулювання, за якими спеціально-кримінологічні заходи поділяються на процесуальні та не процесуальні

Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності є загальною назвою сукупності різноманітних за спеціалізацією, професійністю, масштабністю, суб'єктами, криміногенними явищами, можливостями досягнення цілей та інших видів діяльності державних і приватних органів, установ, підприємств, громадських організацій, соціальних об'єднань, громадян та відповідних їх компетенції конкретних заходів одноразового чи тривалого характеру, що мають за мету скоротити кількість злочинних проявів, послабити криміногенну

обстановку в країні, не допустити вчинення злочинів або припинити вже розпочаті злочини, про які стало відомо правоохоронним органам. [239, с.7; 18].

Як інтегративна система організованої протидії спеціально-кримінологічне запобігання активно включає в себе попереджувальні засоби інших галузей знання: економіки, соціології, соціальної психології, психіатрії, медицини, правових наук, криміналістики, біології, генетики, технічних наук тощо. Відповідно до кількісної та якісної різноманітності криміногенних наслідків «кризових процесів», які зумовлюють ескалацію тих чи інших видів злочинності в Україні, їм має бути протипоставлений комплекс заходів економічного, політичного, ідеологічного, організаційно-управлінського, соціально-психологічного, правового, педагогічного, медичного, екологічного, технічного та іншого порядку, які спрямовані на випередження виникнення криміногенних явищ, їх обмеження, усунення, якщо це за часом можливо, надійний захист особи та соціальних благ від злочинних посягань, активне запобігання злочинам та їх припинення, своєчасне виявлення, розслідування і невідворотність покарання [55, с. 213].

До заходів спеціально-кримінологічної профілактики слід віднести: ту сукупність напрямів практичної діяльності, яка має на меті безпосереднє недопущення вчинення злочинів. Вони зводяться: до усунення причин і умов вчинення злочинів і несприятливих життєвих ситуацій у середовищі формування і діяльності особи; до припинення, запобігання і профілактики злочинів; до діяльності кримінальної юстиції по розслідуванню і розгляду злочинів; організації процесу відбування винними покарання, призначеного судом; соціальної адаптації осіб після відбування ними покарання; до поширення позитивного досвіду протидії злочинності [200].

Отже,здійснивши аналіз, поняття, ознак, видів та класифікації спеціально-кримінологічних заходів запобігання безпосередньо перейдемо до розгляду суб'єктів та видів спеціально-кримінологічних заходів запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні.

Система суб'єктів спеціально-кримінологічних заходів запобігання шахрайству, що вчиняються жінками будується відповідно до рівня та об'єкту впливу.

У першу їх групу входять органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Вони визначають основні напрями, завдання, функції запобіжної та профілактичної діяльності, забезпечують фінансування і реалізацію регіональних та місцевих програм, спрямованих на запобігання, профілактику та припинення злочинів [127].

Серед суб'єктів попередження злочинів особливу роль виконують державні органи законодавчої і виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Реалізуючи принципи народовладдя, вони здійснюють управління соціально-економічними процесами, державне керівництво економікою і соціально-культурним будівництвом, охороною здоров'я, освітою, соціальним захистом населення на підвідомчих територіях. З усіх суб'єктів попереджувальної діяльності вони наділені і володіють найбільш конкретними і реальними можливостями в області організації попередження злочинності. [129].

Другу групу складають правоохоронні органи всіх рівнів. Особливе місце серед вказаних суб'єктів займають органи внутрішніх справ, оскільки боротьба зі злочинністю та запобігання злочинам є їх прямим обов'язком. [127].

До числа правоохоронних органів як суб'єктів попередження злочинів відносяться органи НП, СБУ, служби виконання покарання, суди та прокуратура. Їх попереджувальна діяльність полягає у здійсненні функцій нагляду за виконанням законів, притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності, застосування цивільно-правових, адміністративно-правових і кримінально-правових санкцій [129].

Проведеним дослідженням, а саме опитування працівників органів НП України встановлено, що найширшу систему суб'єктів в 60 % становлять правоохоронні органи, 22 % - органи державної влади та органи місцевого

самоврядування, 18 % - організації, підприємства та установи з різними формами власності, громадські організації, асоціації та фонди (Додатки А,Б,В).

Важливою особливістю правоохоронних органів як суб'єктів профілактики є те, що здійснювані ними заходи передбачають обов'язкове включення в роботу з усунення криміногенних факторів. Правоохоронні органи виявляють порушення закону і причини цього і пропонують усунути їх посадовим особам, до компетенції яких входить вирішення таких питань. Заходи ж, спрямовані на корекцію особистості, а також попередження рецидиву злочинів, здійснюються самими правоохоронними органами з використанням в необхідних випадках допомоги інших суб'єктів [129].

Серед правоохоронних органів, що здійснюють спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні є НПУ- 55%, СБУ - 33 , прокуратура – 12 % (Додатки А,Б,В).

Практична діяльність НПУ в сфері протидії шахрайств найбільш розповсюджених видів полягає в таких заходах: проведення безперервного спостереження (моніторингу) за соціальними явищами, які сприяють вчиненню шахрайства, їх оцінки та прогнозування; створення і постійне оновлення повноцінної інформаційної бази профілактичної роботи, включаючи до неї відомості не тільки про осіб, які вчиняють, вчинили чи мають намір вчинити злочин, але і відомості про конкретні причини і умови, які сприяють вчиненню шахрайства; узагальнення накопиченого досвіду запобігання шахрайству найбільш розповсюджених видів, визначення на основі цього, найбільш поширених способів його вчинення; постійний обмін інформацією, яка має значення для проведення ОВС запобігання шахрайству, із іншими правоохоронними органами, органами державної влади та місцевого самоврядування; проведення заходів, які спрямовані на підвищення рівня правової освіти громадян, що сприятиме зниженню ризику (можливості) стати жертвою таких шахрайств; інформування відповідних організацій чи посадових осіб шляхом надання пропозицій з усунення причин і умов, які сприяють вчиненню шахрайства, виявлених під час розслідування зазначених злочинів і

здійснення реального контролю щодо їх усуненням; здійснення предметного, постійного контролю за своєчасним розглядом та прийняттям рішень за заявами і повідомленнями про факти вчинення шахрайства; створення спеціальних груп чи виділення окремих співробітників, які спеціалізуються на розкритті та розслідуванні шахрайств найбільш розповсюджених видів (використання лінійного принципу роботи); удосконалення системи підготовки кадрів [129; 156].

Третю утворюють організації, підприємства та установи з різними формами власності, громадські організації, асоціації та фонди. [127].

В умовах подальшої демократизації суспільства багаторазово зростає роль і значення громадських організацій, трудових колективів і громадян у зміцненні законності, посилення охорони прав особистості, вихованні людей в дусі поваги до закону. [129].

Необхідність участі громадян, громадських організацій та формувань, трудових колективів у справі попередження злочинів викликається рядом об'єктивних і суб'єктивних факторів: розширенням демократії і політичної творчості мас; зростанням рівня правосвідомості громадян, їх соціально-правової активності в подоланні недоліків та боротьби з негативними явищами; активною підтримкою масами проведеного державою курсу на попередження злочинів; комплексним підходом до здійснення попередження правопорушень, необхідністю управління соціальними процесами та регулювання суспільних відносин у сфері зміцнення законності та зміцнення правопорядку тощо [129].

У рамках спеціально-кримінологічного впливу необхідне налагодження взаємодії співробітників Національної поліції з населенням, це дозволить своєчасно виявляти факти вчинення наруг над могилами, при тому, що своєчасність є однією з основних умов швидкого розкриття злочинів цієї категорії та виявлення осіб, схильних до їх вчинення [129].

Не менш вагомим заходом для запобігання жіночого шахрайства є створення державного антидискримінаційного органу з прав жінок та прийняття Державної програми боротьби з жіночою злочинністю в Україні, яка

передбачала б встановлення соціальних і правових гарантій для жінок, звільнених з місць позбавлення волі; створення Фонду допомоги жінкам, які перебувають у місцях позбавлення волі, та жінкам, які відбули покарання, інші організаційно-правові заходи підтримки таких жінок; розробка реальної програми щодо організації активної взаємодії органів внутрішніх справ із засобами масової інформації в усіх аспектах профілактики жіночої злочинності [173, с.18].

Спеціально-кримінологічна профілактика реалізується у формі відомчих і міжвідомчих планів або програм посилення боротьби зі злочинністю. У них передбачається система заходів, спрямованих на профілактику конкретних видів і груп злочинності, злочинності взагалі, на певній території (держава, регіон). Передбачувані програми заходів реалізуються за рахунок взаємодії і взаємо узгодженості діяльності окремих суб'єктів профілактики. Прикладами є Державна програма боротьби із злочинністю, ухвалена Верховною Радою України 25.06.1993 р., Комплексна цільова програм боротьби зі злочинністю на 1996-2000 роки, затверджена Президентом України 17.09.1996 р., Комплексна програма профілактики злочинності на 2001-2005 роки, затверджена Президентом України 25.12.2000 р., Комплексна програма профілактики правопорушень на 2007-2009 роки, прийнята Кабінетом Міністрів України 20.12.2006 р. Безумовно, ефективність запобігання злочинам залежатиме від узгодженості програм боротьби зі злочинністю з концепцією державного плану економічного та соціального розвитку держави. [148, с. 22].

До спеціально-кримінологічного запобігання злочинам правоохоронними органами належать заходи, пов'язані з аналізом кримінологічної характеристики злочинності, її організованих проявів, з виявленням та усуненням обставин, що зумовлюють вчинення злочинів або сприяли їх вчиненню; до других — запобігання реально можливим злочинам і переходу на злочинний шлях осіб, а також запобігання рецидиву.

Кожен з правоохоронних органів здійснює попередження злочинів у межах своєї компетенції, конкретних цілей і завдань. При цьому слід зазначити,

що позитивний вплив системи правоохоронних органів на рівень злочинності в значній мірі обмежена об'єктивними обставинами: правоохоронні органи не мають можливостей прямого впливу на формування в особи таких важливих елементів криміногенної мотивації, як потреби, інтереси, цілі і засоби досягнення злочинних намірів. Тільки частково вони впливають на формування правосвідомості шляхом загальної та індивідуальної превенції, усунення причин та умов конкретних злочинів, прийняття кримінально-правових заходів впливу на осіб, які вчинили злочини, а також виправлення і перевиховання засуджених. Однак ці обставини не виключають участі правоохоронних органів у процесі попередження злочинів та профілактичного впливу на конкретну особу. [129].

Одним із важливих аспектів дослідження проблеми спеціально кримінологічного запобігання жіночій рецидивній злочинності є вивчення особливостей цього процесу під час відбування покарання, тобто на пенітенціарному етапі, що дозволить створити належні умови для її соціальної адаптації після звільнення з установ відбування покарань. Окрім того, важливого значення запобігання жіночій рецидивній злочинності набуває соціальна адаптація жінок-рецидивісток, яка покликана «закріпити» той результат, який був досягнутий під час пенітенціарного періоду, виступає гарантією результативності проведеного виправного впливу. Недоліки соціальної адаптації створюють благодатний ґрунт для збільшення рецидиву серед жінок, поглиблення їх кримінальної соціалізації, зміцнюють стійкість антисуспільної орієнтації жінки. У зв'язку з цим наукове дослідження проблем пенітенціарних заходів запобігання та соціальної адаптації жінок, звільнених з установ відбування покарання, є надзвичайно важливим, оскільки допоможе виробити пропозиції щодо вироблення заходів запобігання жіночій рецидивній злочинності на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях. [137, с. 132].

Спеціально-кримінологічні заходи пенітенціарного запобігання рецидивній злочинності жінок, на наш погляд, повинні передбачати:

забезпечення безпеки засуджених жінок та персоналу установ виконання покарань; максимальну гуманізацію процесу виконання покарання, що виключає невинуватену жорстокість співробітників підрозділів кримінально-виконавчої системи; забезпечення сприятливого для виправлення психологічного клімату в середовищі засуджених; диференційований підхід до засуджених жінок залежно від рівня кримінального ураження особистості (з урахуванням їх злочинного досвіду); оперативне реагування на кризові ситуації; зменшення практичних можливостей вчинення злочинів; залучення громадськості до профілактичної і превентивної роботи; надання допомоги потерпілим від злочинів. [137, с. 137].

Таким чином, релігійно-просвітницька робота є важливим засобом спеціально-кримінологічних засобів запобігання жіночій рецидивній злочинності.

У зв'язку з цим В. Голіна розділяє спеціально-кримінологічне запобігання на три головні напрямки, за якими розробляють і реалізують заходи: (а) кримінологічної профілактики, (б) відвернення, (в) припинення злочинів.

Профілактика означає завчасне застосування заходів, які здатні перешкодити реалізації небажаних явищ, подій, зв'язків, наслідків чогось. Заздалегідне вживання заходів як певна предметна діяльність включає до себе заходи щодо випередження виникнення криміногенних явищ і процесів, обмеження їх розповсюдження або послаблення їх дії, усунення їх, а також захисту осіб та різних матеріальних і духовних цінностей і благ від можливих злочинних посягань. У свою чергу, кримінологічна профілактика розподіляється на наступні види: а) профілактику випередження; б) – обмеження; в) – усунення; г) – захисту [52, с. 21].

Кримінологічна профілактика — це сукупність заходів щодо завчасного виявлення та усунення негативних явищ, які виникли чи можуть виникнути і детермінувати злочинність або її окремі види. Залежно від того, на які явища і процеси спрямовані профілактичні заходи, можна виділити види профілактики,

зокрема, профілактику випередження, обмеження, усунення та захисту. Профілактика випередження (наприклад, кримінологічна експертиза нормативно-правових актів), профілактика обмеження (наприклад, наркоманії, алкоголізму, бездоглядності дітей), профілактика усунення (наприклад, випуску чи реалізації недоброякісної продукції), профілактика захисту призвана анулювати незахищеність чи недостатню захищеність і безпеку особи і матеріальних об'єктів; вона створює зовнішні ускладнення щодо посягань на охоронювані суспільством цінності. [123].

Динаміка і трансформація соціальних процесів, які відбуваються в суспільстві, зобов'язує суб'єктів запобіжної діяльності передбачати і випереджати виникнення нових криміногенних явищ і процесів або нових зв'язків на тлі тих, що вже існують. Розрив за часом між виникненням і осмисленням кримінологічної проблеми, як свідчить практика, прямо пропорційна небезпеці поглиблення протиріч, появі негативних наслідків, які дорого коштують нашому суспільству і державі [52, с. 23-24]

Відвернення злочинів — специфічний напрям спеціально-кримінологічного запобігання, що складається із сукупності заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виношують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, добровільної відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності. Відвернення злочинів має місце тоді, коли злочинна поведінка проходить етап від моменту формування злочинного мотиву до початку виконання злочину. [123].

Відвернення злочинів визначається як активна специфічна запобіжна діяльність держави та її інституцій, громадськості та громадян, розрахована як на необмежене коло, так і на конкретних осіб, що замислюють учинення злочинів, домовляються про це заздалегідь, позитивно сприймають злочинний спосіб життя й кримінальну субкультуру з метою дискредитування злочинної

поведінки, відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності [52].

Очевидно, що відвернення злочинних проявів має місце тоді, коли злочинна поведінка проходить етап від формування злочинного мотиву до початку виконання діяння. У юридичній літературі за відверненням злочинів як одним з напрямів запобіжного характеру визнається самостійність і специфічність, оскільки центр ваги запобіжної роботи переноситься на стадію, коли з'являється умисел та приймається рішення на вчинення злочину [76, с. 191-192].

До основних заходів відвернення злочинів можна віднести: заходи переорієнтації антигромадської активності осіб на законослухняну поведінку та активні контрзаходи на індивідуальному рівні. Різноманітність заходів індивідуального відвернення злочинів дає підстави для їх класифікації і виокремлення у чотири групи заходів: 1) переконання (індивідуальна переорієнтація антигромадської настанови; 2) примусу; 3) перестереження; 4) допомоги [52].

Припинення злочинів – це виявлення осіб, які готують вчинення злочину або намагаються безпосередньо його здійснити (замах на злочин), і прийняття до таких осіб відповідних заходів. Отже, у зв'язку з цим припинення злочинів розглядається як суцільно професійна оперативно-розшукова діяльність спеціалізованих підрозділів, в основному правоохоронних органів [52, с. 35].

Припинення злочинних проявів визначається як сукупність видів діяльності, спрямованих на недопущення завершення розпочатого злочину шляхом розроблення і здійснення спеціальних заходів. Особливість запобіжної роботи на стадіях готування і замаху на злочин залежить від обсягу виконаної злочинної діяльності, особи винного, характеру злочину тощо. У зв'язку з цим розрізняють заходи опанування, обережності та активного втручання. Заходи опанування здійснюються з метою досягнення добровільної відмови особи від продовження злочинної діяльності. Заходи обережності застосовуються для того, щоб створити умови, які виключають можливість чи перешкоджають

продовженню розпочатої злочинної діяльності (посилення патрулювання певними органами, зміна режиму роботи, розроблення системи термінового зв'язку населення з міліцією в містах і селищах міського типу, на автомагістралях, створення спецпідрозділу з боротьби з нелегальною міграцією тощо). Заходи активного втручання припускають негайну реакцію правоохоронних органів у випадках, коли прогавання потягне за собою безпосереднє посягання (наприклад, затримання злочинця під час готування до злочину або замах на злочин, створення умов для перетворення розпочатої злочинної діяльності на невдале готування або замах тощо). [123].

Основними заходами теорії і практики припинення злочинних проявів як складової спеціально-кримінологічного запобігання злочинності слід назвати:

- правове забезпечення припинення злочинів
- нормативне забезпечення тактики втручання у кризові ситуації, тобто вирішення низки організаційно-управлінських принципів, форм, методів такого втручання;
- комплексність практичних дій по припиненню злочинів, що передбачає обмін інформацією із взаємодіючими органами під час проведення спеціальних операцій [102, с. 15-18].

Проаналізувавши напрями. перейдемо безпосередньо до заходів запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні

Таким чином, спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні зводяться до:

- виявлення й усунення причин та умов, відвернення та припинення вчиненню жінками агресивних посягань на життя, здоров'я, гідність, а також майнових злочинів;
- оздоровлення ситуації й обстановки в окремих мікрорайонах і соціальних групах (п'яниці, наркоманки, повії"), найбільш ураженими асоціальними проявами; [200]
- гармонізація національного законодавства в цій сфері;

- розробка та аналіз урахуванням криміногенної інформації, результатів кримінологічного прогнозування щодо злочинності та індивідуальної злочинної поведінки жінок шахраїв;
- забезпечення ефективної діяльності підрозділів органів НП України щодо запобігання злочинам і їх припинення;
- забезпечення контролю за поведінкою осіб з криміногенними нахилами;
- реалізація з урахуванням спеціальних, а часом і професійних знань і навиків, а в окремих випадках – з використанням можливостей оперативно-розшукових засобів [73, с. 91-92; 74, с. 22-23];
- виконання заходів, що містяться в планах, програмах профілактики правопорушень (злочинів), в інших нормативно-правових актах, які розробляються у сфері боротьби зі злочинністю;
- здійснювати спеціальними суб'єктами спеціально-кримінологічних заходів запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні, що водночас не виключає можливості застосування комплексних окремих загально соціальних та спеціально-кримінологічних заходів запобігання шахрайству, що вчиняються жінками;
- створення банку даних про шахрайські злочинні групи;
- проведення соціально-виховної, правової та психологічної роботи із засудженими за вчинення злочинів цієї категорії;
- забезпечення контролю за діяльністю юридичних і фізичних осіб, які можуть бути втягнуті у злочинну діяльність [162].
- організація громадського контролю;
- використання позитивного зарубіжного досвіду правоохоронних органів профілактичного впливу на поведінку жінок шахраїв;
- досягнення цілей, що стоять перед системою кримінальної юстиції [200];

- вдосконалення механізмів взаємодії відповідних державних, правоохоронних органів та інших організацій для здійснення погоджених заходів запобігання шахрайству, що вчиняються жінками;
- співпраця із іноземними правоохоронними структурами та краще технічне оснащення.

Огляд законодавства дає можливість зробити висновок, що вітчизняна нормативна база містить усі необхідні норми для успішного запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні, однак, як і раніше, відсутній належний механізм їх реалізації.

3.3. Індивідуальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняється жінками в Україні

Сьогодні шахраї – це своєрідна еліта злочинного світу, талановиті артисти, меткі та спритні, швидкі в діях, вони нешаблонно мислять. Вони так звані «білі комірці», освічені, «релігійні», відрізняються психологічною стійкістю, оптимізмом, самоконтролем, добротою та чуйністю, в переважній більшості мають глибокі знання в різних галузях людської діяльності. Вони можуть бути оцінені як хороші фахівці у сфері психології, економіки, інформаційних технологій, у різних галузях права. Нерідко вони дуже добре ознайомлені з нормативними актами органів державної влади і управління. Окремі з них навіть обізнані із методами роботи правоохоронних органів [87, с. 166].

Запобігти шахрайству, особливо його професійним видам, в сучасних умовах доволі складно, але можливо, якщо під запобіганням шахрайству розуміти зниження його хоча б до певного мінімального рівня, який під силу державі й суспільству, з урахуванням сучасних економічних, соціальних та інших умов.

Дослідження такого роду завжди має значне теоретичне й практичне значення, адже саме особистісні якості осіб, що вчиняють є вирішальним при

виборі моделі дій та є ключовими для вироблення конкретних заходів профілактики такої поведінки [140].

Індивідуальне запобігання злочинності передбачає перш за все вплив на тих осіб, від яких можливо очікувати вчинення злочинів, а також на оточуюче та соціальне середовище. Цей вид діяльності являє собою цілеспрямовану роботу з конкретною людиною та його найближчим середовищем [111, с. 448–449].

Заходи індивідуальної профілактики, на відміну від загальної, спрямовані безпосередньо на особу професійних злочинців й обставини, що формують їх антигромадську позицію. Індивідуально-виховний вплив на особу правопорушника пов'язаний із запобіганням протиправної поведінки осіб, які ще не мають міцної антигромадської установки. І це цілком зрозуміло. Інша річ - злочинець-професіонал, який вже пройшов іспит кримінальним покаранням. Однак і тут заперечувати можливість вживання педагогічних заходів, мабуть, не можна. Коли йдеться про запобігання злочинам з боку професіоналів, варто враховувати неминучість примусових заходів, оскільки багато осіб не піддаються вихованню і, власне кажучи, - не виправні. Вони навіть самі цього не заперечують. Ось чому так важливо поряд з індивідуальною профілактикою вживати комплексні заходи для припинення злочинної діяльності на стадіях підготовки чи замаху на злочини [200].

В основі індивідуального запобігання злочинам лежать обґрунтоване припущення, прогноз і правова підстава, що та чи інша особа потенційно може вчинити злочин. Отже, об'єктом індивідуального запобігання злочину є: поведінка та спосіб життя осіб з великою імовірністю вчинення злочину; спеціальні елементи їх особистості, які відображають антисуспільну спрямованість; соціально значущі при формуванні і реалізації останньої деякі психофізичні особливості індивідів; несприятливі умови оточуючого такої особи середовища та життєвого укладу; інші довгострокові діючі обставини, які визначають криміногенну ситуацію і полегшують вчинення злочину. Індивідуальне запобігання повинно охоплювати три напрями: а) запобігання,

спрямоване на виявлення та усунення умов технічного й соціального оточення індивіда, які можуть провокувати злочини; б) запобігання, спрямоване на виявлення заздалегідь потенційних правопорушників з метою втручання в життя окремих індивідів або цілих груп у зв'язку з визначеними на даний час криміногенними обставинами; в) запобігання, яке стосується лише злочинців, з метою недопущення рецидиву злочинів [55, с. 213-214].

Індивідуальна профілактика злочинності серед жінок здійснюється щодо осіб, що зловживають алкоголем та наркотиками, займаються проституцією, не навчаються і не працюють із певних причин раніше потрапляли в поле зору працівників правоохоронних органів [200].

Вивчаючи злочин, як окремий механізм індивідуальної злочинної поведінки слід зазначити, що злочин є системою, яка підпорядковується дії певних закономірностей. Істотну роль у механізмі індивідуальної злочинної поведінки відіграють психологічні фактори, які проявляються у потребнісномотиваційній сфері злочинної поведінки та стані злочинця на момент скоєння злочину, а також мотиваційні та вольові фактори, що забезпечують подолання труднощів при досягненні цілі, спонукають до активних дій при наявності внутрішніх та зовнішніх перешкод [122, с. 115–118]. Тобто механізм злочинної поведінки залежить від ситуації, негативної деформації, мотивації особи та потреб які вона переслідує. Саме тому певна негативна життєва ситуація може стати детермінантою злочинної поведінки, а результат її розвитку – злочином.

О.М. Подільчак **визначає, що індивідуальні заходи попередження злочинної поведінки направлені** на зниженню рівня жіночої злочинності, зменшенню кількості рецидивних злочинів повинно сприяти індивідуальне попередження злочинів, яке розглядається як діяльність державних і недержавних органів, організацій, їх підрозділів, окремих громадян по недопущенню вчинення злочинну з боку конкретної особи, від якої з великою імовірністю слід очікувати вчинення злочину. Наголошується, що індивідуальне попередження злочинності повинно проводитися з урахуванням

культурних та психологічних особливостей, цінностей і засвоєних моделей поведінки, конкретних мотиваційних конструктів кожної особистості. Жоден із різновидів індивідуальної попереджувальної роботи не має переваг перед іншими і повинен застосовуватися з огляду на конкретну життєву ситуацію і особистісні потреби індивіда. [189, с.16].

До основних заходів індивідуальної профілактики злочинів оперативними підрозділами НПУ відносяться:

- заходи переконання – процес логічного обґрунтування особі думки про відмову від антигромадської поведінки, антисупільних установок;
- заходи соціальної допомоги – працевлаштування, поліпшення побутових умов, зміна способу життя шляхом підвищення соціального статусу, освіти, отримання престижної спеціальності, лікування, встановлення корисних контактів, вибору життєвих перспектив тощо;
- заходи обмеження – профілактичний контроль за місцем проживання або навчання особи з боку ОВС із залученням громадськості;
- заходи примусу – адміністративний арешт і адміністративне затримання, штраф, адміністративний нагляд, улаштування у приймальники-розподільники тощо [259].

Заходи соціальної допомоги — працевлаштування, поліпшення побутових умов, зміна способу життя шляхом підвищення соціального статусу, освіти, отримання престижної спеціальності, лікування, встановлення корисних контактів, вибору життєвих перспектив тощо [259].

До заходів допомоги належить насамперед організація спеціальних консультаційних пунктів, центрів соціальнопсихологічного впливу на громадян, основним завданням яких є інформування населення про способи захисту від злочинів. У центрах психологічної допомоги слід організовувати групові й індивідуальні консультації з потенційними жертвами злочинів, у ході яких надавати їм соціально-психологічну допомогу, прогнозувати їх індивідуальну поведінку, виявляти і намагатися разом з ними нейтралізувати віктимологічно значимі якості особи [235].

Примус спричиняє для особи несприятливі наслідки фізичного, матеріального та технічного характеру. На практиці широко застосовуються такі заходи примусу на криміногенну поведінку, як профілактичний контроль за місцем проживання або навчання особи з боку правоохоронних органів чи громадськості, адміністративний арешт і адміністративне затримання, штраф, адміністративний нагляд, улаштування до приймальників-розподільників для дорослих і неповнолітніх, припинення бродяжництва і жебрацтва тощо [259].

Здійснення індивідуально-профілактичних заходів передбачає:

1. Виявлення та постановку на облік осіб, які потрапили в поле зору як споживачі наркотиків, алкоголю, такі, що допускали протиправну поведінку тощо.

2. Нагляд за поведінкою і способом життя особи, що профілакується, реагування на правопорушення та інші протиправні дії.

3. Здійснення оперативно-профілактичних заходів щодо осіб із найближчого оточення (мікросередовища), які провокують їх на вживання алкоголю і наркотиків або скоєння правопорушень [200].

Так проведеним опитуванням працівників Національної поліції встановлено, що індивідуальні заходи запобігання, шахрайству, що вчиняються жінками в Україні спрямовані на 35 % здійснення оперативно-профілактичних заходів щодо жінок із найближчого оточення (мікросередовища), які провокують їх на вчинення шахрайств або інших правопорушень, 27 % Нагляд за поведінкою і способом життя жінок, що профілакується, реагування на правопорушення та інші протиправні дії, 22 % виявлення та постановку на облік жінок, які потрапили в поле зору як особи, що допускали протиправну поведінку, 16 % усунення чинників, що сприяють зростанню жіночої рецидивної злочинності [200] (Додатки А, Б, В).

З цього приводу, В. М. Кудрявцев пише, що «необхідно створювати і розвивати на сучасному рівні систему профілактики злочинів. Її раціональні основи були закладені в нашій країні понад півстоліття тому і потім з успіхом

сприйнятті і модернізовані в багатьох західноєвропейських і азійських країнах ... » [131, с. 197-198].

Тому основним кроком індивідуальної профілактичної роботи є надання соціально-психологічної допомоги жінкам. Природно, ефективність профілактики залежить не тільки і не головним чином від заходів правової дії - необхідний комплексний підхід із використанням всіх відомих форм профілактичної роботи, з охопленням усіх сфер діяльності. Методи переконання і виховання слід поєднувати із заходами медичної, правової і соціальної дії [200].

Серйозну увагу при індивідуальній профілактиці необхідно приділяти психологічній консультації, превентивній освіті, яка може реалізуватися шляхом профілактичних бесід [200].

Серед злочинів проти власності, що вчиняються жінками-рецидивістками, поширеним є шахрайство, яке полягає у заволодінні чужим майном або правом на майно шляхом обману або зловживання довірою (ст. 190 КК України). Очевидно, що поширеність таких злочинів серед жінок-рецидивісток обумовлюється тим, що вони порівняно з чоловіками здатні позитивно налаштувати до себе жертву злочину, вони є більш винахідливими та артистичними. Саме це допомагає жінкам-рецидивісткам входити у довіру до людей та, відповідно, користуючись цим, заволодівати їх майном або правом на майно. [137, с. 50].

Здійснюючи індивідуальні заходи запобігання, шахрайству, що вчиняються жінками в Україні окремо слід звернути увагу на жіноча рецидивну злочинність. Такі заходи становлять окрему важливість під час запобігання. тому, що вони направлені на особу, яка вже вчиняла такі злочину.

Для здійснення кримінологічної профілактики жіночої злочинності необхідна наявність значних матеріальних та інших ресурсів. Найбільш важливим засобом запобігання жіночій злочинності є обмеження криміногенного впливу на жінок, що може здійснюватися як під час

перебування в місцях позбавлення волі, так і після звільнення з місць позбавлення волі [123, с. 223].

Таким чином, жіноча рецидивна злочинність, у структурі якої все більше мають місце корисливо-насильницькі злочини, все більше зближається з чоловічою злочинністю. Відтак у підручниках та наукових статтях можна побачити твердження про її маскулінізацію [50, с. 195]. Як вказується в одному з підручників з кримінології, «маскулінізація жінок призводить до появи у них чоловічої психології, що й штовхає певну їх частину до суто чоловічих злочинів (убивств, нанесення тілесних ушкоджень, шахрайств, грабежів, розбоїв тощо)» [200, с. 306].

У ході проведеного анкетування В. Ф. Лагоцькою у респондентів (викладачів та слухачів НАВС) з'ясовувалася їх думка з приводу того, яка категорія засуджених жінок-рецидивісток є більш небезпечною. 52% опитаних відповіло, що це жінки, засуджені за «наркотичні» злочини, 51% – жінки, засуджені за корисливо-насильницькі злочини, а на думку 25% респондентів найбільш небезпечними є жінки-рецидивістки, засуджені за корисливі злочини [137, с. 50].

Зазначається, що заходи індивідуального попередження жіночої злочинності повинні застосовуватися комплексно, бути взаємоузгодженими, поширеними серед контингенту, що їх потребує. [189, с.17].

Основна мета індивідуальної профілактичної роботи з жінками - вжити вичерпних заходів, щоб запобігти вчиненню ними злочину. Ця робота повинна проводитися в межах вирішення загального завдання індивідуального впливу на того, хто профілакується, що полягає в нейтралізації негативних якостей особистості [200].

При проведенні індивідуальної профілактики злочинної поведінки жінок великого значення набувають заходи з перебудови (корекції) мотиваційної сфери, що спираються на рекомендації психологічної науки і її прикладних галузей. До таких належать психогігієна, психопрофілактика, різноманітні види

психотерапевтичної роботи, які інтегрують в собі різні галузі знань і все частіше застосовуються як засіб реадптації та ресоціалізації. [189, с. 17].

Заходи, спрямовані на попередження правопорушень, що вживаються органами внутрішніх справ, як правило, не характеризуються чіткою узгодженістю, масштабністю та наступальністю [83].

Соціальні мережі займають особливе місце в інформаційному просторі дедалі більшої кількості жителів планети. Цей феномен пояснюється тим, що соціальні мережі задовольняють підсвідомі прагнення людини підтвердити власну значущість, отримати позитивну оцінку власних дій, переконань, уподобань, привернути увагу до власної особистості і проблем, які її турбують тощо. У світі більше 200 великих соціальних мереж, в яких знайдеться багато однодумців, чії сторінки викличуть у вас інтерес і задоволення. Соціальні мережі дають можливість виявити свої можливості і погляди, показати себе у найкращому, на думку власника, вигляді, самоствердитися перед великою аудиторією. Соціальні мережі – паралельний світ, в якому можна все наздогнати і налагодити, отримати визнання чи співчуття. Люди знаходять притулок від реального світу, який набагато складніше за віртуальний. На жаль, сервіси соціальних мереж дозволяють використовувати дані у злочинних цілях, застосувати інформацію проти особи, впливати, надаючи певні відомості. В Україні в Єдиному реєстрі судових рішень станом на 1 жовтня 2016 року міститься 505 вироків, в яких зазначені соціальні мережі «ВКонтакте», «Фейсбук» та «Інстаграм» [70].

Необхідно звернути увагу науковців і правоохоронних органів на криміногенний потенціал соціальних мереж. Для цього проведемо узагальнення і попередній аналіз кримінальних проваджень, в яких фігурують соціальні мережі.

На другому місці злочини проти власності – 94 вирoki (18,6%). Більшість таких злочинів – це шахрайство. Шахраї здобувають інформацію з соціальних мереж для пошуку майбутніх потерпілих. Сторінки у соцмережі у цьому випадку використовуються для виманювання грошей на оплату неіснуючих

товарів або для зав'язування тісних знайомств з метою подальшого отримання грошей у довірливих «нових» друзів і коханих. Наприклад, підсудний зізнається, що маючи злочинний намір спрямований на заволодіння чужим майном, користуючись соціальною мережею «ВКонтакте», розробив злочинний план, який полягав у тому, що через вищевказану мережу він знайомився із різними жінками, яким пропонував зустрічі із ним, входив у довіру, після чого, зловживаючи їхньою довірою, скоював стосовно них майнові злочини. Зокрема чоловік знайомився через мережу «ВКонтакте», зав'язував стосунки, надавав пропозицію одружитися і позичити 50 тис. гривень на спільне житло. Гроші зникли разом з майбутнім нареченим. Він же знайомиться в мережі «ВКонтакте» з незаміжньою жінкою, яка хоче придбати квартиру сину, пропонує їй протекцію як «банківський працівник» для придбання залогової квартири, після чого зникає разом з завдатком за квартиру. Одночасно через соціальну мережу «ВКонтакте» знаходить самотню матір двох дітей, встановлює відносини і потім обкрадає і її. Зрозуміло, що швидко завойовувати довіру, відповідати потребам, мріям і бажанням потерпілих дозволила в тому числі інформація, викладена в соціальну мережу [43]. Менш винахідливі, але більш поширені шахраї через соціальну мережу пропонують придбати товар за передоплату, використовуючи фотографії чужого краму з мережі Інтернет [191, с. 456].

Індивідуальна профілактика реалізується, як правило, у двох формах. Якщо йдеться про усунення причин і умов, які сприяли вчиненню конкретних злочинів, що були виявлені у процесі діяльності спеціальних суб'єктів, то це вимоги про вжиття заходів організаційно-управлінського, економікотехнологічного й ідеологічного характеру, які втілюються в особливому процесуальному акті – приписі прокурора, поданні слідчого, окремій ухвалі суду. Якщо йдеться про особу конкретного злочинця, то застосовують програми індивідуального коригування його поведінки. У програмі відбиваються детальний портрет особи, характеристика основних факторів мікро середовища, формування її негативних рис, передбачаються

диференційовані заходи профілактичного впливу і критерії ефективності їх застосування. [148, с. 22-23].

Працівники карного розшуку:

- виявляють при проведенні оперативно-розшукових заходів причини й умови, що сприяють вчиненню шахрайств та вживають у межах своєї компетенції заходи щодо їх усунення;
- здійснюють оперативно-розшукові заходи щодо виявлення осіб, які готують або вчинюють замах на ці злочини, вживають щодо цих осіб заходів, передбачених законом;
- проводять оперативно-розшукові заходи щодо документування і припинення протиправних дій, спрямованих на готування до злочину або замах на злочин;
- взаємодіють з дільничними інспекторами міліції та слідчими, здійснюють обмін інформацією щодо осіб, які перебувають на профілактичних обліках;
- здійснюють оперативно-розшукові заходи серед осіб циганської народності, працівників банківських установ, підприємств, установ та організацій, що задіяні в процесі реєстрації, обліку, оформлення купівлі-продажу нерухомості, а також серед осіб, які працюють на вторинному ринку мобільних телефонів і на основі отриманої оперативної інформації вживають цілеспрямованих заходів щодо виявлення і роз'єднання організованих груп або злочинних організацій;
- забезпечують проведення заходів щодо контролю за особами, які перебувають під адміністративним наглядом, а також засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, з метою попередження з їхньої сторони нових злочинів.

Працівники слідчих підрозділів:

- виступають з повідомленнями у ЗМІ, закладах освіти, трудових колективах, перед населенням з інформацією про результати розслідуваних кримінальних справ, про типові способи вчинення та причини й умови, що

сприяли вчиненню шахрайств найбільш розповсюджених видів, проводять бесіди, лекції та інші форми профілактики;

- передають у відповідні підрозділи ОВС відомості, отримані в ході розслідування кримінальних справ, що мають значення для попередження та розкриття шахрайств найбільш розповсюджених видів;

- готують узагальнені подання щодо усунення причин та умов, які сприяють вчиненню зазначених злочинів;

- надають інформацію до органів прокуратури про систематичне невиконання службовими особами підприємств, установ і організацій (особливо ЖЕУ, БТІ, банківських установ, нотаріальних контор, ріелторських фірм, служб соціального забезпечення працівники яких найчастіше задіяні у вчиненні злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням житлом громадян) внесених слідчими подань про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів, для вжиття заходів відповідно до законодавства.

Особливе місце в діяльності органів НП України займає *індивідуальна профілактика*. Це цілеспрямована профілактична робота з конкретними особами, які схильні до вчинення правопорушень та (або) злочинів, що здійснюється на основі сполучення соціального контролю, виховання і надання допомоги.

Заходами індивідуальної профілактики є:

- постановка на профілактичний облік; профілактична бесіда; офіційне застереження; профілактична допомога;

- притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності.

Пріоритетними напрямками індивідуальної профілактики є: усунення чинників, що сприяють зростанню рецидивної злочинності; здійснення профілактичних заходів стосовно осіб, які не мають житла, постійної роботи і джерел прибутку.

Шахрайство характеризується значним рівнем латентності, оскільки часто потерпілі з різних причин не хочуть повідомляти про вчинені відносно них злочинів. Це більш характерно для незаконного заволодіння мобільними

телефонами та індивідуальним майном громадян, що вчиняються особами циганської народності, оскільки шкода в таких випадках доволі часто незначна, а необхідність звертатися до правоохоронних органів та бути втягнутим у так звану "тяганину" аж ніяк не сприяє зростанню довіри до правоохоронних органів. Тому особливу увагу необхідно приділити ініціативному виявленню осіб, які схильні до вчинення шахрайств найбільш розповсюджених видів. З цією метою слід проводити комплексні оперативно-профілактичні операції спрямовані на виявлення осіб, які вчиняють або готуються до вчинення зазначених злочинів, а також причин і умов, що сприяють вчиненню таких злочинів.

Як різновид індивідуальної профілактики виступає попередження злочинів, що замислюються, яка здійснюється головним чином оперативно-пошуковими службами шляхом схиляння відповідних осіб до добровільної відмови від вчинення злочинів. Самостійне значення в попереджувальній роботі має припинення початих, але незакінчених злочинів, яка здійснюється залежно від ситуації всіма службами і підрозділами органів внутрішніх справ.

НПУ, здійснюючи індивідуальну профілактику, повинні повною мірою використовувати превентивні можливості закону, зокрема, забезпечувати невідворотність кримінальної відповідальності та покарання за злочини; своєчасно й адекватно реагувати на адміністративні правопорушення, що можуть перетворитись у кримінально карані діяння; активно використовувати адміністративно-правові засоби впливу на криміногенні чинники, а також відповідно до кримінально-процесуального законодавства вживати заходів щодо виявлення й усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів [145].

Окремим елементом системи профілактичних заходів попередження шахрайства найбільш розповсюджених видів виступає *віктимологічна профілактика*.

Віктимологічна профілактика-це сукупність державних і громадських заходів, спрямованих на запобігання злочинності через зниження в населення

загалом або в конкретних громадян ризику стати жертвою злочинних посягань [83]. Профілактична діяльність органів внутрішніх справ, яка традиційно здійснюється переважно по відношенню до злочинців, повинна значною мірою переорієнтуватися у бік віктимологічної профілактики, призначення якої –допомогти людям уникнути небезпеки стати жертвою злочину. Адже у механізмі шахрайства є момент, коли воно могло б бути не доведеним до кінця, а те, що почалося -закінчитися безрезультатно, якби жертва виявила передбачливість, критичність мислення і дала належну відсіч злочинцеві.

Індивідуальна віктимологічна профілактика включає в себе виявлення осіб, які через певні особисті характеристики можуть стати жертвами шахраїв та вжиття щодо цих осіб заходів правового виховання та навчання. Наприклад, найбільш ймовірними жертвами незаконного заволодіння житлом стають особи похилого віку та інваліди, які не мають родичів або ж позбавлені їхньої уваги, а також, так звані, неблагополучні сім'ї, члени родини яких ведуть асоціальний спосіб життя (особи з алкогольною та наркозалежністю). Жертвами незаконного заволодіння мобільними телефонами в переважній більшості стають неповнолітні через свою довірливість та нездатність адекватно оцінити ситуацію, а також особи схильні до вживання алкогольних напоїв. Особи циганської національності у переважній більшості вдаються до шахрайських дій у відношенні осіб похилого віку, які в силу свого віку, стану здоров'я, часто не усвідомлюють шахрайського характеру дій злочинців, а в майбутньому не можуть пригадати їх прикмет та інших обставин шахрайських дій. Тому, профілактичну роботу, в першу чергу, необхідно проводити серед зазначених категорій громадян.

Віктимологічна профілактика шахрайств найбільш розповсюджених видів включає наступні заходи:

- удосконалення системи збору відповідної статистики й обробки інформації про стан віктимності різних верств населення;

- виявлення груп ризику і конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності та вплив на них з метою відновлення або активізації їхніх захисних властивостей;

- зниження рівня віктимності вразливих потенційних жертв шляхом інформування таких осіб про найбільш розповсюджені способи шахрайства, типові методи шахраїв, порядок звернення до ОВС в разі вчинення відносно них злочинів;

- проведення лекцій і бесід у трудових колективах, закладах освіти, а також за місцем проживання потенційних жертв шахрайств з питань пильності при укладенні договорів купівлі-продажу нерухомого майна, при спілкуванні з особами циганської народності, з урахуванням віку: неповнолітні, особи похилого віку;

- проведення роз'яснювальної роботи серед осіб, які працюють на вторинному ринку мобільних телефонів, осіб циганської народності, працівників служб безпеки банківських установ, нотаріальних контор, ріелторських фірм, БТІ, ЖЕУ та соціальних служб з метою попередження шахрайств з їхнього боку або втягнення їх до вчинення шахрайств як співучасників;

- виявлення, аналіз та узагальнення характерних методів впливу шахраїв на своїх жертв, способів вчинення таких злочинів, підготовка відповідних інформаційних документів, рекомендацій, оглядів для всіх підрозділів ОВС, а також інших установ та організацій;

- видання та поширення тематичних брошур, пам'яток, буклетів з адресною інформацією щодо типових способів вчинення шахрайств, можливої поведінки злочинців, способів та дій, які застосовують ними, з порадами, як не стати жертвою вищевказаних злочинів. Такі видання можуть бути орієнтовані на власників мобільних телефонів, потенційних споживачів "послуг" із ворожіння, віщування тощо, осіб які збираються придбати/продати житло, та розповсюджуватися спільно продавцями мобільних телефонів та ріелторськими фірмами, службами соціального забезпечення серед вразливих верств

населення, а також установами та організаціями, які задіяні в процесі оформлення та реєстрації угод щодо продажу/придбання нерухомого майна (БТІ, нотаріат, банківські установи);

– регулярна організація прес-конференції з метою доведення до громадян наслідків їхньої безтурботності, а також необхідності та порядку негайного звернення до міліції у випадку вчинення щодо них злочинів. Необхідно акцентувати увагу на необхідності більш тісного співробітництва служб міліції з населенням щодо роз'яснення громадянам необхідності вживання реальних заходів безпеки.

Найбільше дієвими заходами віктимологічної профілактики шахрайського заволодіння майном громадян є *заходи щодо кримінологічної обізнаності населення*. Питання попередження шахрайства повинні, по-перше, висвітлюватися в засобах масової інформації (преса, радіо, телебачення), по-друге – шляхом проведення активної просвітницької роботи з різними верствами населення (лекції, бесіди, збори тощо) з метою послідовного і систематичного впливу на їхню свідомість для усунення або нейтралізації чинників, обставин або ситуацій, що формують віктимну поведінку жертв шахрайства [139].

Важливу роль у віктимологічній профілактиці шахрайств відіграють ЗМІ. Саме забезпечення безперервної роботи системи цивільної освіти й виховання, що охоплює усі соціально-демографічні верстви населення і реалізується через засоби масової інформації, є ефективним заходом профілактики злочинності.

Ця робота повинна мати наступні складові:

- поліпшення взаємодії правоохоронних органів із представниками ЗМІ з метою оперативного надання останнім необхідної інформації із надійних джерел;
- забезпечення поінформованості населення, щодо тенденцій розвитку злочинності її детермінант, а також заходів, що вживаються державою й суспільством щодо їх попередження;

- інформаційний вплив на кримінальний потенціал, спростування недостовірної інформації, витіснення з інформаційного поля сформованої ЗМІ "героїчної" особи злочинця;

- організація серій публікацій віктимологічної спрямованості й публікацій, що підвищують юридичну грамотність населення;

- організація виступів працівників правоохоронних органів перед населенням щодо питань попередження шахрайств найбільш розповсюджених видів;

- забезпечення пропаганди діяльності правоохоронних органів;

- організація активної взаємодії ОВС зі ЗМІ у вигляді повідомлень за матеріалами кримінальних справ про вчинені шахрайства найбільш розповсюджених видів, можливі кримінально-правові наслідки їх викриття;

- продовження практики оперативного висвітлення у ЗМІ результатів розкриття резонансних злочинів, оприлюднення інформації про випадки успішного припинення шахрайських дій;

- організація із залученням телебачення циклу передач, присвячених віктимолічному навчанню, адресованих таким верствам населення, які найчастіше стають жертвами шахраїв, щодо правильних дій у випадках вчинення відносно них злочинів;

- інформування громадськості щодо проблем потерпілих, зокрема, питань про те, якою мірою поведінка й обстановка (умови), створена ними, може сприяти вчиненню шахрайств;

- обмеження пропаганди своєрідної романтики кримінальної поведінки, у першу чергу у денний і вечірній часи;

- створення спеціальних комісій щодо моральної і правової оцінки друкованих видань, вітчизняної та закордонної відео та кінопродукції.

Підсумовуючи вищесказане, розкриємо деякі особливості кожного з найбільш розповсюджених видів шахрайств.

До заходів індивідуального запобігання корупційним правопорушенням у ДКВС України належать: – профілактична бесіда; – роз'яснення законодавства;

– усне попередження про неприпустимість протиправних дій; – офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки; – профілактичний облік.

Заходи індивідуального впливу, як правило, поділяються на два види: заходи переконання і заходи допомоги. Заходи переконання носять як захисний, так і виховний характер. В якості таких виступають бесіди, роз'яснення про те, як не стати жертвою злочину, яким чином забезпечити збереження свого здоров'я і майна. Умовою, що сприяє вчиненню доволі значної частини злочинів, є алкогольне сп'яніння жертви, тому віктимологічна профілактика в значній мірі полягає у попередженні пияцтва. Крім цього, необхідно пропагувати встановлення охоронної сигналізації квартир/будинків/приміщень, використання технічних та інших засобів особистої безпеки. До заходів допомоги належать перш за все організація спеціальних консультативних пунктів, центрів соціально- психологічного захисту громадян, основним завданням яких буде інформування населення про заходи захисту від злочинів. На пунктах і в центрах психологічної допомоги необхідно організовувати групові та індивідуальні консультації з потенційними жертвами злочинів, в ході яких надавати їм допомогу, прогнозувати їх віктимну поведінку, виявляти і намагатися разом з ними нейтралізувати віктимологічно значущі риси особистості та особливості поведінки [127].

Одним із заходів, за допомогою якого можна досягти зниження рівня шахрайства, є профілактика появи шахраїв ще до формування криміногенної особистості. Ідейться про прищеплення нашому підростаючому поколінню негативного ставлення до обману і брехні. В даному випадку це завдання покладається, в першу чергу, на батьків, а також на державу, навчально-виховні заклади, школи тощо. Правильне виховання і вплив на формування особистості, її соціальної позиції допоможе в майбутньому при виборі вірного маршруту життєвого шляху. Розвиток ринкових відносин сприяє економічним змінам у суспільстві. Зрозуміло, що відбуваються зміни і в законодавстві, яке доволі часто має прогалини. Цим і користуються досвідчені шахраї. Вихід –

удосконалення правового регулювання всіх рівнів економічної діяльності держави. Засоби масової інформації – ще один дієвий засіб держави у боротьбі з шахраями. Поширення соціальної реклами захисту від шахраїв – важливий крок до впливу на свідомість довірливих людей. Ефективною зброєю є також телепередачі, в яких розкриваються схеми злочинних операцій. Це сприяє обачності громадян в майбутніх життєвих ситуаціях.

Як стверджує Д. Павлов, спеціальна кримінологічна та індивідуальна профілактика втягнень неповнолітніх у злочинну та іншу антисупільну діяльність, базуючись на поєднанні заходів «відсікання» (ізоляції) неповнолітніх від спілкування (контактів) з особами, що втягують їх у злочинну та іншу антигромадську діяльність, повинна поєднувати дві складові: – профілактика стосовно осіб, які втягують; – профілактика стосовно осіб, яких утягують. Інакше кажучи, для досягнення позитивного результату діяльність щодо запобігання цьому суспільно небезпечному діянню повинна об'єднувати профілактику тих, хто втягує з профілактикою тих, кого втягують.

Проте найголовніше завдання індивідуальної профілактики правопорушень та злочинів серед неповнолітніх дівчат і жінок - виявлення осіб, які можуть становити так звану "групу ризику", з метою подальшої роботи з ними [200].

До категорії "групи ризику" належать неповнолітні дівчата та жінки:

- а) зі спадковими або придбаними в ранньому дитинстві психічними захворюваннями, розумово відсталі тією чи іншою мірою;
- б) із вродженими аномаліями фізичного розвитку;
- в) із психопатичними характеристиками, хворі на психопатію, неврози тощо, які зовні виявляється в підвищеній збудливості, емоційності або, навпаки, в замкнутості, нелюдимості, загальмованій реакції на зовнішні подразники;
- г) які проживають у сім'ях, де є особи, що вживають наркотики або хворі на алкоголізм;
- г) які проживають у так званих неблагополучних сім'ях;

д) із сімей, де є особи, що відбували покарання за злочини в місцях позбавлення волі, а також особи, які не відбували покарання в місцях позбавлення волі, але вчиняли протиправні дії, пов'язані з проституцією та іншими фоновими явищами;

е) які повернулися з місць позбавлення волі або з навчально-виховних установ, а також ті, що безпідставно залишають свої домівки;

є) діти підприємців із кримінального середовища та з елітних кіл суспільства, відвідувачі дискотек, барів, дорогих осередків розпусти, неповнолітні повії тощо [200].

При цьому слід враховувати і те, що поведінка людини залежить не тільки від особливостей його нервової системи, але і від його моральних якостей, переконань, індивідуального досвіду, соціальних установок і громадської думки [245].

Жіноча злочинність відрізняється від чоловічої деякими якісними показниками. Можна назвати дві сфери суспільного життя, де жіноча кримінальна активність проявляється найчіткіше. По-перше, це сфера побуту, де жінок штовхають до злочину негативні обставини сімейно-шлюбних, родинних і сусідських стосунків. У цій сфері жінки здебільшого вчиняють такі насильницькі злочини, як вбивство, у тому числі своєї новонародженої дитини, нанесення тілесних ушкоджень і хуліганство. По-друге, це сфера, де жінка виконує професійні функції, передусім пов'язані з можливістю вільного доступу до матеріальних цінностей. Це, насамперед, торгівля, громадське харчування, медицина, освіта, легка промисловість. Тут жінки найчастіше вчиняють корисливі злочини: розкрадання майна шляхом крадіжки, привласнення, розтрата або зловживання службовим становищем, обман покупців, а також хабарництво. Збільшується і число крадіжок особистого майна та шахрайств [135]. Зростанню злочинності взагалі і злочинності серед жінок особливо активно сприяє постійне стирання грані між добром і злом, дозволеним і недозволеним, гідним і негідним, похвальним і ганебним. Люди стали менше замислюватися над одвічними категоріями [197].

Цільовим заходом запобігання тут може слугувати створення в загальноосвітніх школах та коледжах (до яких приймаються неповнолітні) спеціальної структури або посади особи, яка б займалась обліком неповнолітніх учнів, із так званої групи ризику, та вживала відповідні заходи у вигляді профілактичних бесід, психологічних консультацій, співпраці із підрозділами поліції, за для запобігання негативного впливу злочинної групи на неповнолітнього та переходу останнього на злочинний шлях.

Відносно організації профілактичної роботи з жіночим контингентом необхідна розробка єдиної системи методик, принципів, підходів. Основи даної роботи повинні базуватися на гуманності, прагненні зрозуміти корінні причини поведінки кожної з жінок, вжити заходів з надання допомоги у соціальній та особистісній реабілітації [245].

Висновки до розділу 3

Обґрунтовується позиція, що загально-соціальні заходи запобігання у розглядуваній сфері мають стратегічне значення. Загально-соціальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками мають свою специфіку залежно від сфери злочинів, віку, середовища та низки інших обставин.

Загально-соціальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками містять такі групи заходів: соціально-економічні (зменшення розшарування населення за майновим станом, підвищення заробітної плати); правові (удосконалення нормативно-правового регулювання, підвищення рівня правової освіти населення); організаційно-управлінські (вдосконалення запобігання шахрайству, що вчиняються жінками щодо нормативного, інформаційного та матеріального забезпечення, вдосконалення соціального контролю (державного і громадського) за такою діяльністю); ідеологічні (формування у членів суспільства моральної позиції, орієнтованої на базові загальнолюдські цінності, розвінчання кримінальних традицій, підриву авторитету лідерів кримінального середовища); соціально-психологічні (формування в населення атмосфери громадського спокою, впевненості у

власній безпеці та довіри до правоохоронних органів); медичні (профілактику поширення хвороб, лікування та ресоціалізацію таких осіб); психолого-педагогічні (позитивний вплив на правову свідомість суспільства, визначення сумлінної та морально правильної моделі поведінки, прививатися поважне ставлення до інших людей, загальнолюдські цінності, переконання щодо необхідності дотримання норм моралі, а також любов до праці, заробляти чесною працею та про шкідливість «легких грошей»); соціально-культурні (вироблення пріоритетних заходів, що спрямовані на зміну культурної політики в кращу сторону, відновлення та розвиток справжніх художніх і моральних цінностей); технічні (скеровані на усунення можливості використання недоліків технічного характеру та полягають у технічній недосконалості охоронно-тривожної сигналізації, інженерно-технічного обладнання, технічному захисті документів, різних приладів, системи цілодобового спостереження).

Опитуванням встановлено, що основними сферами застосування таких заходів повинні бути передусім: соціально-економічна діяльність – 18 % (соціальної допомоги, побутового обслуговування, страхування, туризму, вивезення робочої сили за кордон); шлюбні афери – 14 %; кредитно-фінансова та банківська сфера – 14 %; проведення лотерей, ворожіння чи знахарство як форми обману – 11 %; у сфері мобільного зв'язку – 8 %; Інтернет (комп'ютерне) шахрайство – 8 %; інвестиційно-будівельній діяльності – 8 %, збирання «пожертвувань» – 7%; у сфері підприємницької діяльності 7 %; обман під час азартних ігор 5 %.

Опитуванням працівників органів Національної поліції встановлено, що 45 % в першу чергу вважають, що спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками полягають в цілеспрямованій діяльності державних та правоохоронних органів, громадських організацій, соціальних груп та окремих громадян, 35 % акцентують увагу на тому, що такі заходи повинні бути спрямовані на усунення причин та умов вказаної злочинності, і лише 20 % вказали, що спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками необхідно спрямовувати на

недопущення вчинення розглядуваних злочинів на різних стадіях протиправної поведінки.

Спеціально-кримінологічне запобігання шахрайству, що вчиняються жінками здійснюється широким колом суб'єктів, до яких належать: органи державної влади та органи місцевого самоврядування; правоохоронні органи всіх рівнів (МВС (Національна поліція), СБУ, служби виконання покарання, суди та прокуратура); організації, підприємства та установи з різними формами власності, громадські організації, асоціації та фонди.

Серед правоохоронних органів, що найбільше здійснюють спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні є: НПУ – 55%, СБУ – 33 , прокуратура – 12 %. Проведеним дослідженням, а саме опитування працівників органів НП України встановлено, що найширшу систему суб'єктів в 60 % становлять правоохоронні органи, 22 % – органи державної влади та органи місцевого самоврядування, 18 % – організації, підприємства та установи з різними формами власності, громадські організації, асоціації та фонди.

Проведеним дослідженням встановлено, що у рамках спеціально-кримінологічного впливу необхідне ефективне налагодження взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування; громадських організацій та населенням з працівників Національної поліції України щодо роз'яснювальної роботи в школах (23 %) і навчальних закладах (34 %) та осіб молодіжного віку (43 %) про кримінальну відповідальність за шахрайство.

На підставі цього виділяють три напрямки спеціально-кримінологічного запобігання шахрайству, що вчиняються жінками залежно від стадії злочинної поведінки жінок: 1) перший напрямок (кримінологічна профілактика) полягає у діяльності спеціальних суб'єктів, що направлена на ліквідацію детермінантів, що впливають на вчинення шахрайств жінками в Україні; 2) другий - на відвернення шахрайських дій жінками впливом на окремі групи чи конкретних осіб, які замислюють вчинення шахрайств шляхом відмови від злочинної мотивації та продовження злочинної діяльності з завчасним викриттям

злочинних намірів; 3) третій напрямок направлений на силове втручання у розвиток і продовження злочину чи злочинної діяльності відповідними спеціально-кримінологічними заходами запобігання злочину з метою недопущення рецидиву злочину або настання більш тяжких наслідків.

Так проведеним опитуванням працівників Національної поліції встановлено, що індивідуальні заходи запобігання, шахрайству, що вчиняються жінками в Україні спрямовані на 35 % в першу чергу на здійснення оперативно-профілактичних заходів щодо жінок, які вчиняють шахрайств або інші правопорушення; 27 % реагування на протиправні дії жінок у цій сфері; 22 % постановка на профілактичний облік жінок, що вчиняли шахрайства; 16 % усунення чинників, що сприяють зростанню жіночої рецидивної злочинності. На підставі цього виділяють три напрямки індивідуального запобігання, шахрайству, що вчиняються жінками в Україні. а саме 1) заходи переконання; 2) заходи допомоги; 3) примус.

Встановлено, що під час здійснення індивідуальних заходів запобігання, шахрайству, що вчиняються жінками необхідно враховувати конкретні дані, що характеризують особу, а саме: соціально-демографічні, соціально-рольові характеристики та індивідуально-психологічні особливості. а саме: вік, рівень розумового розвитку, освіта, життєвий досвід, сімейний та соціальний стан, культурний рівень, широта і спрямованість поглядів, отримана спеціальність, службове становище, трудовий стаж, особливі схильності антигромадського характеру; фактори, що детермінують злочинну та іншу протиправну поведінку; злочинний досвід (наявність судимості).

Пріоритетними напрямками індивідуального запобігання шахрайству, що вчиняються жінками є: профілактичний контроль за місцем проживання або навчання особи з боку правоохоронних органів чи громадськості (14 %); працевлаштування (12%); поліпшення побутових умов (12%); встановлення над нею індивідуального або колективного шефства (10%); зміна способу життя шляхом підвищення соціального статусу (9%); штраф (8%); адміністративний нагляд (8%); освіта (отримання престижної спеціальності) (8%);

прослуховування курсу лекцій на правові теми та стимулювання участі в громадській діяльності) (7 %); адміністративний арешт і адміністративне затримання (7%); індивідуальні і колективні бесіди, обговорення поведінки особи (5%).

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі дослідження теорії та практики протидії злочинності, узагальнення відповідних концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, досвіду інших країн розроблено наукові положення, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання запобігання шахрайству, що вчиняється жінками. Одержані наукові результати дають підстави для висновків, рекомендацій та узагальнень, що мають як теоретичне, так і практичне значення. Найсуттєвішими з них є такі:

1. Систематизовано відомості про зміст дисертаційних і монографічних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, а також результатів вивчення зазначеної проблематики, викладених у посібниках, методичних рекомендаціях та наукових статтях. Констатовано, що, попри безперечну дослідницьку цінність праць вітчизняних учених, комплексного кримінологічного дослідження запобігання шахрайству, що вчиняють жінки в Україні, не проводили. На основі результатів опитувань респондентів виокремлено пріоритетну тематику подальших наукових розроблень за різними аспектами дисертаційної роботи.

2. Сформульовано авторське визначення шахрайства, що вчиняється жінками в Україні, яким слід вважати передбачене КК України суспільно небезпечне діяння, учинене особою жіночої статі з корисливих мотивів шляхом обману чи зловживання довірою. Запропоновано класифікувати шахрайства, що вчиняються жінками в Україні, таким чином: шахрайство з використанням мережі Інтернет; шахрайство, пов'язане із заволодінням нерухомістю; шахрайство, учинене з використанням психічного або біоенергетичного впливу з метою заволодіння майном (зазвичай це грошові кошти, вироби із золота); шахрайство у фінансовій сфері (у кредитно-банківській, інвестиційно-будівельній сферах).

3. Досліджено досвід запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в таких країнах, як США, Канада, Ізраїль, а також деяких країнах Європейського Союзу (Велика Британія, Німеччина, Італія). Зазначено, що перспективним напрямом запобігання шахрайству, зокрема такому, яке вчиняється жінками, є віктимологічний. Проаналізовано віктимологічні програми зарубіжних країн, спрямовані на запобігання шахрайству, що вчиняється жінками, а також наголошено на важливості участі в цьому процесі громадських організацій.

4. Встановлено найбільш поширені способи вчинення шахрайств жінками. У межах злочинів, спрямованих на незаконне заволодіння державним або колективним майном: заволодіння грошовими коштами шляхом неправомірного отримання різних соціальних грошових виплат – 28,4 %; незаконне отримання кредитів – 4,5 %; у межах злочинів, спрямованих на незаконне заволодіння індивідуальним майном громадян: запозичання грошових коштів або речей без наміру їх у подальшому повертати власникові – 22,7 %; реалізація неіснуючих товарів через мережу Інтернет – 11,3 %; афери у сфері ріелторської діяльності – 6,8 %; ворожіння як форма обману – 3 %; здійснення незаконних валютних операцій – 3 %; махінації у сфері туристичного бізнесу – 2 %; удаване жебрацтво, а також представництво різних благодійних організацій, релігійних течій, конфесій, сект тощо – 2 %; незаконне заволодіння грошовими коштами через сайти знайомств або соціальні мережі – 2 %.

5. Детермінанти, що впливають на вчинення шахрайств жінками, досліджено в межах двох груп: соціально-економічні (зростання рівня безробіття; дискримінація жінок з боку роботодавців; низький рівень нормативного врегулювання захисту праці жінок; особливості трудової діяльності жінок; низький рівень оплати праці у сферах, де переважно задіяні жінки; поляризація населення за рівнем прибутків) та морально-психологічні (негативні тенденції в загальній культурі суспільства; родинні конфлікти; згубний вплив оточення тощо).

6. Систематизовано кримінологічні ознаки жінок, що вчиняють шахрайства в Україні. За віковими показниками це особа віком від 30 до 45 років (65,8 %), незаміжня (67,8 %), має на утриманні неповнолітніх дітей (64,7 %), без постійного місця роботи (67,9 %), мешканка міста (65,5 %). Освітній рівень корелює з видами вчинюваних злочинів: у банківській сфері, на ринку нерухомості або у сфері туристичного бізнесу – це зазвичай жінки з вищою освітою (77,2 %), дрібні шахрайства вчиняють переважно жінки із середньою загальною чи спеціальною освітою (69,8 %). Запропоновано типізацію жінок-шахрайок за ступенем (рівнем) небезпечності вчинених ними злочинів та сформовано узагальнений кримінологічний портрет представниці кожної з виокремлених груп.

7. Визначено, що на сьогодні бракує єдиної державної програми, що спрямована на запобігання шахрайству, яке вчиняється жінками в Україні. Констатовано, що загальносоціальні заходи запобігання цьому протиправному явищу передусім повинні залежати від виду та сфери вчинення шахрайств і мати комплексний характер, урахувувати напрями в різних сферах суспільних відносин, передбачати усунення негативних причин та умов, подолання суспільно небезпечних наслідків, захист прав, свобод і законних інтересів громадян. Шляхом опитування встановлено загальносоціальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняється жінками, а саме: 1) соціально-економічні – 20 %; 2) правові – 17 %; 3) організаційно-управлінські – 13 %; 4) ідеологічні – 13 %; 5) соціально-психологічні – 11 %; 6) медичні – 9 %; 7) психолого-педагогічні – 7 %; 8) соціально-культурні – 6 %; 9) технічні – 5 %.

8. Запропоновано напрями спеціально-кримінологічних заходів запобігання шахрайству, що вчиняється жінками, залежно від стадії їх злочинної поведінки: 1) перший напрям (кримінологічна профілактика) полягає в діяльності спеціальних суб'єктів, спрямованій на ліквідацію детермінант, що впливають на вчинення шахрайств жінками в Україні; 2) другий – у відверненні шахрайських дій жінок шляхом впливу на окремі групи чи конкретних осіб, які замислюють учинення шахрайства, спонукання їх до

відмови від злочинної мотивації та продовження злочинної діяльності в разі завчасного викриття злочинних намірів; 3) третій напрям передбачає силове втручання в розвиток і продовження злочину чи злочинної діяльності відповідними спеціально-кримінологічними заходами запобігання злочину з метою недопущення рецидиву злочину або настання більш тяжких наслідків.

9. Встановлено пріоритетні напрями індивідуального запобігання шахрайству, що вчиняється жінками, а саме: профілактичний контроль за місцем проживання або навчання особи з боку правоохоронних органів чи громадськості (14 %); працевлаштування (12 %); поліпшення побутових умов (12 %); встановлення над нею індивідуального або колективного шефства (10 %); зміна способу життя шляхом підвищення соціального статусу (9 %); штраф (8 %); адміністративний нагляд (8 %); освіта (отримання престижної спеціальності) (8 %); прослуховування курсу лекцій на правові теми та стимулювання участі в громадській діяльності) (7 %); адміністративний арешт й адміністративне затримання (7 %); індивідуальні та колективні бесіди, обговорення поведінки особи (5 %).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абызова Е. Р. Криминологическое исследование личности женщин, совершающих преступления, и предупреждение их преступного поведения : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2007. 21 с.
2. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Кримінологія : курс лекцій. Київ: МАУП, 2002. 295 с.
3. Алексеев А. И. Криминология : курс лекций. М. : Щит-М, 1999. 323 с.
4. Андрушко А. В. Геронтологічна злочинність: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : монографія. Ужгород : ЛІРА, 2011. 248 с.
5. Андрушко А. В., Нестерова І. А. Злочинність у сфері туристичного бізнесу: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія. Ужгород : ІВА, 2016. 220 с.
6. Андрушко А. В., Нестерова І. А. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили злочини у сфері туристичного бізнесу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2016. № 19. С. 96–102.
7. Антонян Ю. М., Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Личность преступника : монографія. СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. 366 с.
8. Антонян Ю. М., Эминов В. Е. Личность преступника. Криминологическое исследование. М. : Норма ; Инфра-М, 2010. 368 с.
9. Аудиторська палата України : [сайт]. URL: http://www.apu.com.ua/files/temp/Ukr-block_T1-2010.pdf.
10. Афанасенко С. І. Віктимологічна профілактика шахрайства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 23 с.
11. Багдасарова А. Э. Криминологическая характеристика женской преступности в сфере экономики. М. : Наука, 2012. 192 с.

12. Бадира В. А. Виправлення жінок, засуджених до позбавлення волі, як мета покарання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2006. 20 с.
13. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія. Харків : ХНУВС, 2011. 308 с.
14. Батиргарєєва В. С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2010. 47 с.
15. Башук О. Соціальна політика держави у сфері запобігання шахрайству. *Соціальна політика держави у сфері запобігання злочинності та ресоціалізації осіб, які відбували покарання* : матеріали IX міжвуз. наук. студ. конф. з кримінології та кримін.-викон. права (м. Харків, 26 лист. 2010 р.). / за заг. ред. В. В. Голіни ; ред. кол. А. Гетьман [та ін.] ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2011. Ч. 2. С. 155–157.
16. Блага А. Б. Кримінологічні особливості жіночої злочинності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2000. 16 с.
17. Борзенков Г. Н. Ответственность за мошенничество (вопросы квалификации). М. : Юрид. лит., 1971. 168 с.
18. Бугера О. І. Проблеми використання засобів масової інформації для запобігання злочинів серед неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 224 с.
19. Булатов А. С. Кримінологічні аспекти шахрайства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2014. Вип. 5, т. 3. С. 14–18.
20. Бутинець Т. А. Господарські порушення: поняття та сутність. *Облік і фінанси АПК*. 2010. № 1. С. 70–76. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/gospodarski-porushennya-ponyattya-i-sutnist.html>
21. Буткевич С. А. Досвід США щодо запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Ученые записки Таврич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского*. Серія : Юридические науки. 2008. Т. 21 (60). № 1. С. 68–74.

22. Бушан Г. Наука о человеке : несколько глав из антропологии, или естественной истории человека / [пер. с нем. прив.-доц. А. И. Колмогорова] ; под ред. проф. Д. Н. Анучина. М. : Сфинкс, 1911. 341 с.
23. Ваксян А. М. Практика уголовного сыска : науч.-практ. сб. М. : Лига Разум, 1999. 244 с.
24. Вандышев В. В., Волгарева И. В., Волженкин Б. В. Криминология : учебник для вузов / под ред. В. Н. Бурлакова, Н. М. Кропачева. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 422 с.
25. Варчук Т. В., Вишневецкий К. В. Виктимология : учеб. пособие / ред. : С. Я. Лебедев, Т. В. Варчук. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2015. 192 с.
26. Великие мошенницы XX века Сонька Золотая Ручка – новая легенда старой России. URL: <https://oborona1.livejournal.com/20406.html>. – Загл. с экрана.
27. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ–Ірпінь : Перун, 2004. 1440 с.
28. Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента : науч. изд. / [А. М. Бандурка и др.] Харьков : Нац. ун-т внутр. дел, 2003. 288 с.
29. Вирок Бершадського районного суду Вінницької області у справі № 126/175/17. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71982480>.
30. Вирок Здолбунівського районного суду Рівненської області у справі № 1-152/10. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/51738975>.
31. Вирок Іванівського районного суду Одеської області у справі № 499/1620/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43402738>.
32. Вирок Іменем України від 07 жовт. 2016 р. м. Монастирище. Справа № 702/1011/16-к, провадження №1-кп/702/114/16. Єдиний державний реєстр

судових рішень : [сайт]. URL:
<https://translate.google.com/?hl=ru#view=home&op=translate&sl=uk&tl=en&text>.

33. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровоград у справі № 404/2090/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57802865>.

34. Вирок Лебединського районного суду Сумської області у справі № 580/1537/17. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/68942522>.

35. Вирок Ленінського районного суду м. Запоріжжя у справі № 1-370/11. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17609540>.

36. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси у справі № 521/14033/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/68024627>.

37. Вирок Новокаховського міського суду Херсонської області у справі № 661/5050/18. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/79646306>.

38. Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області у справі № 183/3032/18. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74289266>.

39. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави у справі № 554/10368/17. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/71904846>.

40. Вирок Очаківського міськрайонного суду Миколаївської області у справі № 483/278/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL:
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/43402447>.

41. Вирок Перечинського районного суду Закарпатської області у справі № 304/962/17. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69631169>.

42. Вирок Печерського районного суду м. Києва у справі № 761/1417/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74400661>.

43. Вирок. Категорія справи № 2602/1559/12. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25869502>

44. Волкова Т. Н. Криминологические и правовые проблемы женской преступности в современной России : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Рязань, 2001. 52 с.

45. Волохова О. В. Современные способы совершения мошенничества: особенности выявления и расследования / под ред. проф. Е. П. Ищенко. М. : Юрлитинформ, 2005. 128 с.

46. Воронин Ю. А. Система борьбы с преступностью в США. Свердловск : Урал. ун-т, 1990. 100 с

47. Гайдай В. Я. Оперативно-розшукова характеристика шахраїв. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 32. С. 85–90.

48. Галустьян К. О. Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений, посягающих на законные интересы кредиторов и вкладчиков кредитных организаций Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2005. 160 с.

49. Гальперин И. М., Курляндский В. И. Предмет уголовной политики и основные направления ее изучения. *Основные направления борьбы с преступностью*. М., 1975. С. 5–28.

50. Гапека Т. В. Перспективи протидії жіночій злочинності в Україні. *Вісник НТУУ "КПІ"*. Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць. 2011. № 3 (11). С. 195–199.

51. Гаргат-Українчук О. М. Кримінологічна характеристика жіночої злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. Вип. 25. С. 189–191.

52. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

53. Голіна В. В. Криминологическая профилактика, предотвращение и пресечение преступлений : учеб. пособие. Киев : УМК ВО при Минвузе УССР, 1989. 72 с.

54. Голіна В. В. Поняття і структура спеціальнокримінологічного запобігання злочинності. *Правова система України: історія, стан та перспективи* : [у 5 т.]. Т. 5. Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В. В. Сташиса. Харків, 2008. С. 357–400.

55. Голіна В. Запобігання злочинності: проблеми оптимізації соціальної активності. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2006. № 3 (46). С. 206–214.

56. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків : Право, 2011. 432 с.

57. Головкін О. В. Групова злочинність: специфіка виникнення і розвитку, механізми попередження : монографія. Київ : Ін-т законодавчих передбачень і правової експертизи, 2007. 204 с.

58. Головкін С. В. Криміналістична характеристика шахрайства відносно власності особи та її використання на початковому етапі розслідуванні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2008. 18 с.

59. Горлач С. В. Загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи запобігання насильницькій злочинності в Україні. *Митна справа*. 2014. № 6 (2.1). С. 133–139.

60. Гриненко Н. Г. Індивідуальна робота на тему: «Жіноча злочинність». *Criminolog - сайт студентського наукового кримінологічного гуртка доцента Пивоварова В. В. при НЮУ імені Ярослава Мудрого* : [сайт]. URL: <https://criminolog.wordpress.com/>

61. Данн А. Жулики, мошенники, аферисты. Наставления простофилям и инструкции мошенникам. СПб. : Политехника, 1996. Кн. 1. 192 с. (Серия : Интеллект и преступление).

62. Демчіхіна Є. С. Віктимологічна профілактика щодо жертв некорисливих насильницьких злочинів неповнолітніх. *Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів* : матеріали круглого столу, Київ, 29 квіт. 2014 р. / [ред. кол. О. М. Джужа, В. В. Василевич, Т. Л. Кальченко та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2014. С. 109–112.

63. Державна програма боротьби із злочинністю : затв. постан. Кабінету Міністрів України від 25 черв. 1993 р. № 3325-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3325-12>

64. Державна служба зайнятості : [сайт]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/rp/sz_br/sz_br_u/kzbr_m_u2018.htm.

65. Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством : монографія. Київ : Атіка, 2009. 240 с.

66. Дикий О. В. Кримінологічна характеристика способів вчинення шахрайств в сфері обороту житлової нерухомості. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 2 (23). Т. 7. С. 33–40.

67. Дубинин Н. П., Карпец И. И., Кудрявцев В. Н. Генетика, поведение, ответственность : о природе антиобщественных поступков и путях их предупреждения. М. : Политиздат, 1989. 304 с.

68. Євдокімова М. Історичний аналіз жіночої злочинності. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 140–142. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/3/27.pdf>. – Назва з екрана.

69. Євдокімова М. О. Проблема протидії жіночій злочинності в економічній сфері. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2018. Вип. 2, т. 2. С. 20–22.

70. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>

71. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2017 р. *Генеральна Прокуратура України* : [сайт]. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113283&libid=100820&c=edit&_c=fo#.

72. Ємельянов М. В. Поняття та види шахрайства за Кримінальним кодексом України. *Право і суспільство*. 2011. № 6. С. 164–168.

73. Жалинский А. Э. Специальное предупреждение преступлений в СССР. (Вопросы теории). Львов : Вища школа, изд-во при Львов. ун-те, 1976. 194 с.

74. Жалинский А. Э., Костицкий М. В. Эффективность профилактики преступлений и криминологическая информация. Львов : Вища школа, 1980. 212 с.

75. Жилкина М. С. Страхование мошенничества: правовая оценка, практика выявления и методы пресечения. М. : Волтерс Клувер, 2005. 192 с.

76. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2008. Кн. 3. Практична кримінологія. 317 с.

77. Запобігання правопорушенням в місцях позбавлення волі / за заг. ред. О. М. Джужи та О. Г. Колба. Луцьк : Іванюк В.П., 2010. 544 с.

78. Запорожець Р. А. Запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 20 с.

79. Запорожець Р. А. Характеристика особи злочинця, який учиняє шахрайство у сфері іпотечного кредитування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (102). С. 111–120.

80. Зелинский А. Ф. Криминальная психология : науч.-практ. изд. Киев: Юринком Интер, 1999. 240 с.

81. Иншаков С. М. Зарубежная криминология : учеб. пособие для вузов. М. : ИНФРА-М-Норма, 2000. 374 с.

82. Иншаков С. М. Криминология : учебник. М. : Юриспруденция, 2003. 304 с.

83. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Паливода А. В., 2006. 264 с.
84. Каиржанов Е. И. Понятие, структура и виды профилактики преступлений. Караганда : ВШ МВД СССР, 1986. 87 с.
85. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 430 с.
86. Кальман О. Г. Стан та головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні і прикладні проблеми : монографія. Харків: Гімназія, 2003. 352 с.
87. Кара М. В. Характеристика осіб, які вчиняють шахрайство. *Право і безпека*. 2012. № 5 (47). С. 165–169.
88. Карпенко Є. М. Удосконалення стратегічних і тактичних форм та методів віктимологічного запобігання злочинам в Україні в сучасний період. *Митна справа*. 2015. № 5 (101), ч. 2. С. 86–89.
89. Карпенко М. І. Причини і запобігання корисливим злочинам військовослужбовців. *Юридична наука*. 2013. № 1. С. 52–57.
90. Карпенко Н. В. Про деякі особливості реалізації на практиці криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються засудженими у ході відбування покарання у виді позбавлення волі. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2015. № 1. С. 138–142.
91. Карпец И. И. Проблема преступности. М. : Юрид. лит., 1969. 167 с.
92. Квашиш В. Е., Вавилова Л. В. Зарубежное законодательство и практика возмещения ущерба, причиненного здоровью потерпевших от преступлений. *Правовые и социальные проблемы защиты жертв преступлений*. М., 2007. С. 18–26.
93. Киртока В. В Києве неізнана жінка «врач» травить саодиких пожилых пенсионерок сильнейшими снотворными препаратами. *Факты* : [сайт]. URL: <https://fakty.ua/64358-v-kieve-neizvestnaya-zhencshina--quot-vrach-quot-travit-odinokih-pozhilyh-pensionerok-silnejshimi-snotvornymi-preparatami>

94. Клименко О. А. Фактори детермінації та основні заходи запобігання шахрайству у сфері надання туристичних послуг. *Європейські перспективи*. 2017. Вип. 1. С. 116–123.

95. Клименко О. А. Кримінально-правова протидія та запобігання шахрайству у сфері надання туристичних послуг у зарубіжних країнах. *Право.и*. 2016. № 2. С. 101–107.

96. Книш О. М. Зарубіжний досвід віктимологічної профілактики насильницької злочинності неповнолітніх. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1 (14). С. 102–107.

97. Коваленко В. Загальносоціальні умови профілактики злочинів в економічній сфері. *Право України*. 2004. № 8. С. 12–18.

98. Коваленко П. М. Запобігання шахрайству на фінансових ринках у біржовій торгівлі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 20 с.

99. Колодяжний М. Г. Насильницькі вимагання майна в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків : Кроссруд, 2010. 288 с.

100. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність : монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2017. 252 с.

101. Коновалова И. А. Опыт борьбы с преступностью несовершеннолетних в Европе и США. *Адвокат*. 2007. № 12. С. 59–69.

102. Корнієнко М. В. Управління силами і засобами органів внутрішніх справ при ускладненні оперативної обстановки у сфері охорони громадського порядку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2000. 22 с.

103. Корнякова Т. В. Кримінологічний аналіз жіночої злочинності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 49–51. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2016/13.pdf. – Назва з екрана.

104. Косарев В. Н., Косарева Л. В., Макогон И. В. Проблема биологического и социального в личности преступника. *Современное право*. 2010. № 10. С. 113–116.

105. Кочои С. М. Уголовное законодательство России и зарубежных государств о посягательствах на собственность : комментарий / М-во образования и науки Рос. Федерации ; Моск. гос. юрид. акад. М. : Проспект, 2006. 198 с.

106. Кравченко О. В. Психологічні особливості шахрайства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06. Харків, 2005. 23 с.

107. Краснова Н. П. Особливості процесу виховання засуджених жінок. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. № 3. С. 95–97.

108. Красновська О., Микитюк В. Касир пункту обміну валюти потрапила в пастку шахрайки. *Експрес* : [сайт]. URL: <https://expres.online/archive/news/2016/09/21/203849-kasyr-punktu-obminu-valyuty-potrapyla-pastku-shahrayky>.

109. Криминология : XX век / под ред. В. Н. Бурлакова, В. П. Сальникова. СПб. : Юридический центр Пресс, 2000. 554 с.

110. Криминология : учебник / под ред. д-ра юрид. наук В. Н. Бурлакова, д-ра юрид. наук Н. М. Кропачева. СПб. : Санкт-Петербургский гос. ун-т ; Питер, 2002. 432 с.

111. Криминология : учеб. для вузов / под общ. ред. А. И. Долговой. [3-е изд., перераб. и доп.]. М. : Норма, 2005. 912 с.

112. Криминология : учеб. для вузов / под. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. И. Долговой. [2-е изд.]. М. : НОРМА, 2002. 848 с.

113. Криминология : учеб. для вузов / под ред. проф. В. Д. Малкова. [2-е изд.]. М. : Юстицинформ, 2006. 528 с.

114. Криминология : учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. [4-е изд., перераб. и доп.]. М. : НОРМА, 2010. 800 с.

115. Криминология : учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. [3-е изд., перераб. и доп.]. М. : Юриста, 2007. 734 с.

116. Криминология : учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / науч. ред. Н. Ф. Кузнецова, В. В. Лунеев. М. : Волтерс Клувер, 2005. 640 с.

117. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін.]. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.
118. Криміналістика : підручник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. [5-те вид. переробл. та допов.]. Київ : Ін Юре, 2016. 640 с.
119. Кримінальний кодекс України : прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квіт. 2001 р. : Офіц. текст. Київ : Юрінком інтер, 2001. 239 с.
120. Кримінологічна характеристика і попередження жіночої злочинності. Тема 10. *Студопедія* : [сайт]. URL: <http://studopedia.org/6-111186.html>.
121. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / [О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, Є. М. Бодюл та ін.] ; за ред. О. М. Джужі. Київ : НАВС, 2013. 620 с.
122. Кримінологія (Загальна частина) : навч. посіб. / [А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов, Л. М. Давиденко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 240 с.
123. Кримінологія : Загальна та Особлива частини : підручник / [І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.] ; за заг. ред. В. В. Голіни. [2-ге вид. перероб. і допов.]. Харків : Право, 2009. 288 с.
124. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд ; за ред. проф. І. М. Даньшина. Харків : Право, 2003. 358 с.
125. Кримінологія : навч. посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2010. 312 с.
126. Кримінологія : навч. посібник / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2009. 312 с.
127. Кримінологія : питання та відповіді. *Навчальні підручники онлайн* : [сайт]. URL: <https://pidruchniki.com/81540/pravo/kriminologiya>
128. Кримінологія : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків : Право, 2014. 440 с.

129. Кримінологія : підручник / за ред. В. І. Авдійського. *Підручники для студентів онлайн* : [сайт]. URL: <https://stud.com.ua/34454/pravo/kriminologiya>
130. Кришевич О. В. Способи шахрайств в банківській сфері: кримінально-правовий аспект. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2012. № 2. С. 112–116. URL: http://law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2012/statji_n2_23_2013/Krishevich_112.pdf
131. Кудрявцев В. Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования : учеб. пособие. М. : Норма, 1998. 220 с.
132. Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии. (О структуре индивидуального преступного поведения). М. : Велби ; Проспект, 2007. 176 с.
133. Кульчій І. М. Щодо проблеми кваліфікації гіпнозу як способу вчинення злочину. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 303–307.
134. Кургузкина Е. Б. Учение о личности преступника : монография. М. : ВНИИ МВД России, 2002. 212 с.
135. Курс кримінології. Особлива частина : підручник : у 2 кн. / [М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін.] ; відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв; за заг. ред. О. М. Джузи. Київ : Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 480 с.
136. Лагоцька В. Причини та умови жіночої рецидивної злочинності в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4 (42). С. 114–118.
137. Лагоцька В. Ф. Кримінологічна характеристика рецидивної злочинності жінок : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2016. 235 с.
138. Ларичев В. Д. Как уберечься от мошенничества в сфере бизнеса? : практ. пособие. М. : Юрист, 1996. 125 с.
139. Лисодєд О. В. Кримінологічні проблеми шахрайства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 1999. 17 с.
140. Лисонь В. В. Шахрайство в сфері ринку житлової нерухомості: кримінологічний портрет злочинців. *Одеські юридичні читання* : матеріали

Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10–11 лист. 2017 р.) / за ред. Г. О. Улянової ; [уклад.: О. В. Дикий, Ю. Д. Батан]. Одеса, 2017. С. 157–159. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/>

141. Литвак О. М. Держава і злочинність : монографія. Київ : Атіка, 2004. 303 с.

142. Литвинов О. М. Загальносоціальний вектор у механізмі протидії злочинності та фактори, що його обумовлюють. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 41. С. 111–117.

143. Ломброзо Ч., Ферреро Г. Женщина. преступница и проститутка. Ставрополь : А. А. Торба, 1991. 224 с.

144. Лотоцький М. Особливості профілактики злочинності жінок. *Університетські наукові записки : часопис Івано-Франківського ун-ту права ім. Короля Данила Галицького*. 2011. № 3. С. 466–471.

145. Малков В. Д. Теоретические, правовые и организационные проблемы деятельности органов внутренних дел по предупреждению и профилактике преступлений и иных правонарушений. *Мудрый Юрист* : [сайт]. URL: <https://wiselawyer.ru/poleznoe/30271-teoreticheskie-pravovye-organizacionnye-problemy-deyatelnosti-organov-vnutrennikh>

146. Малярченко В. Т. Про соціальну зумовленість і справедливість покарання. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 3 (31). С. 32–44.

147. Машика Ю. В., Бобруйко О. І. Стан та проблеми безробіття в Україні. *Економічний простір*. 2013. № 74. С. 122–130.

148. Медицький І. Б. Запобігання злочинності : навч. посібник. ІваноФранківськ : Віктор Дяків, 2008. 231 с.

149. Мельник М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : навч. посібник. Київ : Атіка, 2002. 576 с.

150. Мельников А. А. Мошенничество и борьба с ним / под ред. В. Е. Эминова. М. : Penates-Пенаты, 2002. 96 с.

151. Меркулова В. О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності : монографія. [2-ге вид.]. Одеса : НДРВВ ОЮІ НУВС, 2003. 281 с.

152. Меркулова В. О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2003. 33 с.

153. Микитчик А. В. Віктимологічний напрям запобігання шахрайству: міжнародний досвід. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1 (6). С. 378–386.

154. Микитчик А. В. Зарубіжний досвід запобігання шахрайству (віктимологічний аспект). *Формування національної правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали наук.-практ. Інтернет-конф. (Київ, 21 квіт. 2017 р.) / [редкол.: В. В. Чернеї, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2017. С. 273–276.

155. Микитчик А. В. Кримінологічні засади запобігання шахрайству з нерухомістю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2008. 20 с.

156. Микитчик А. В. Кримінологічні засади запобігання шахрайству з нерухомістю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2008. 227 с.

157. Милюков С. Ф. Уголовно-правовое значение криминологической характеристики преступника : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 1980. 22 с.

158. Михайлов О. Є., Горбань А. В., Міщук В. В. Кримінологія : навч. посібник. Київ : Знання, 2012. 565 с.

159. Міжнародний стандарт аудиту 240 "Обов'язки аудитора щодо несумлінних дій при аудиті фінансової звітності". *Підручники для студентів онлайн* : [сайт]. URL: https://stud.com.ua/67121/audit_ta_buhoblik/mizhnarodniy_standart_auditu_obovyazki_auditora_schodo_nesumlinnih_auditi_finansovoyi_zvitnosti

160. Мінченко С. І. Основні напрями загальносоціальної профілактики злочинності в Україні. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2009. Вип. 5 (66). С. 102–110.

161. Мошак Г. Г. Використання засобів приватного права у запобіганні злочинності. Харків : Кроссроуд, 2010. 196 с.

162. Мусієнко А. Особливості формування системи заходів запобігання торгівлі органами та тканинами людини. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 91. С. 53–56.

163. Мусієнко О. Л. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах : монографія / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2009. 168 с.

164. Набруско М. С. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності на початковому етапі розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.

165. Надьон О. Жіноча злочинність: деякі особливості розслідування справ. *Правознавець* : [сайт]. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/1111/%CD>. – Назва з екрана.

166. Назим А. Сущность, структура и основные элементы комплексных программ профилактики региональной преступности. *Львівський державний університет внутрішніх справ. Серія : Юридична*. 2016. № 2. С. 391–402.

167. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. [2-ге вид., перероб. і допов.]. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

168. Нежевело К. В., Заболотна Ю. В. Шахрайські схеми, пов'язані з орендою житла. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 8 лист. 2017 р.). Харків, 2017. С. 130–131.

169. Нестерова І. А. Віктимологічний напрям запобігання злочинності у туристичній сфері. *Наука та правоохоронна діяльність*. 2017. № 4 (38). С. 203–211.

170. Неупокоева И. А. Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений среди безработных : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Омск, 2004. 19 с.

171. Никифоров Б. С. Борьба с мошенническими посягательствами на социалистическую и личную собственность по советскому уголовному праву. М. : АН СССР, 1952. 180 с.

172. Николаичев Б. О. Осознаваемое и неосознаваемое в нравственном поведении личности. М. : МГУ, 1976. 96 с.

173. Нікітенко С. В. Профілактика корисливих та корисливо-насильницьких злочинів, скоєних жінками на тлі наркоманії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 20 с.

174. Ніколаєнко С. О., Ніколаєнко С. І. Категорія психологічного впливу в психології. *Світогляд – Філософія – Релігія* : зб. наук. праць. Суми, 2011. Вип. 1. С. 76–84.

175. Новости. *Bin. ua* : [сайт]. URL: <http://bin.ua/news/eintersting/criminal>. – Заголовок з екрана.

176. Носенко О. Черкаська «полуничка» або як місцеві журналісти повій «знімали» (відео). *Про все* : [сайт]. URL: <https://provse.ck.ua/cherkaska-polunychka-abo-yak-mistsevi-zhurnalisty-povij-znimaly-video/>.

177. Однолько І. В. Теоретичні засади запобігання злочинності. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2013. № 4. С. 141–145.

178. Орловський Р. С. Диференціація кримінальної відповідальності при співучасті. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. Харків, 2013. Вип. 26. С. 53–63.

179. Павленко С. О. Аналіз сучасного стану наукових досліджень проблем оперативно-розшукової тактики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 105–122.

180. Павленко С. О. Духовність і моральний контроль як умова запобігання та протидії корупції. *Юридична психологія в Україні: здобутки та перспективи* : тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 26 берез. 2015 р.) / [ред. кол. В. В. Черней, М. В. Костицький, О. І. Кудерміна та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. Т. 2. С. 86–89.

181. Павленко С. О. Сутність і зміст поняття «оперативно-розшукова тактика». *Теорія і практика правознавства : електрон. наук. фахове вид.* 2018. Вип. 2 (14). URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/viewFile/153144/153877>.

182. Павленко С. О. Тактика запобігання доведенню неповнолітніх до самогубств через соціальні мережі (Інтернет-спільноти): сучасні реалії та зарубіжний досвід. *Підприємництво, господарство і право.* 2018. № 11. С. 217–225.

183. Павлова Т. О., Каташинський Є. О. Деякі проблеми кримінально-правової характеристики гіпнозу. *Правова держава.* 2018. № 30. С. 174–180.

184. Парасюк Н. М. Юридичний аналіз підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів за Кримінальним кодексом України. *Університетські наукові записки.* 2008. № 3. С. 262–268. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2008_3_50.

185. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории. М. : Мысль, 1971. 352 с.

186. Перелигіна Р. В. Кримінологія насильства осіб жіночої статі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 234 с.

187. Перкуник Л. В. Зарубіжний досвід запобігання рецидивній віктимізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія : Право. 2018. Вип. 49, т. 2. С. 137–141.

188. Плешаков В. А. Причинно-следственные связи и социальная база преступности. *Преступность в России: причины и перспективы* : материалы междунар. науч.-практ. конф. М., 2005. С. 20.

189. Подільчак О. М. Мотиви та мотивація злочинів, учинених жінками : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2005. 22 с.

190. Подільчак О. М. Мотиви та мотивація злочинів, учинених жінками : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2005. 237 с.

191. Подільчак О. М. Особистість в соціальних мережах: кримінологічний аналіз. *Протидія злочинності: теорія та практика* : матеріали VII Всеукр.

наук.-практ. конф. (19 жовт. 2016 р.) / Генеральна прокуратура України ; Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2016. С. 455–459.

192. Полиция и борьба с преступностью за рубежом : информ. обзор. М. : ВНИИ МВД СССР, 1991. 205 с.

193. Попов К. Л. Жертва шахрайства: віктимологічне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 21 с.

194. Попов К. Л. Напрями віктимологічної профілактики шахрайства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 3. С. 159–163.

195. Попов С. О. Зловживання довірою при шахрайстві. *Кримінальне право*. 2004. № 9. С. 21–25.

196. Про судову практику у справах про злочини проти власності : постан. Пленуму Верховного Суду України від 6 лист. 2009 р. № 10. *Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (1973 – 2011 рр.)* : станом на 26 верес. 2011 р. / [упоряд.: Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, В. І. Тютюгін]. Харків, 2011. С. 419–430. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>.

197. Проблемы женской преступности. *Коллекция Otherreferats* : [сайт]. URL: https://otherreferats.allbest.ru/law/00345824_0.html

198. Проскурняк І. Г. Запобігання шахрайству у сфері інвестиційної діяльності : зарубіжний досвід. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (98). С. 92–109.

199. Професія – менеджер з туризму. *Mojazarplata.com.ua* : [сайт]. URL: <http://mojazarplata.com.ua/ua/main/women-wages/rishennya-na-vse-jyttya/manadger-z-turyzmu/>

200. Профілактика злочинів : підручник / [О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, О. Ф. Гіда та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джу́жи. Київ : Атіка, 2011. 720 с.

201. Ревина Н. В., Ростокинский А. В. Опыт зарубежных стран в развитии виктимологической профилактики мошенничества. *Бизнес в законе* : экономико-юридический журн. 2010. № 1. С. 182–185.

202. Резніченко Г. С. Особливості виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі стосовно засуджених жінок : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.

203. Рішення Новомиргородського районного суду Кіровоградської області у справі № 395/751/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61374207>.

204. Рішення Орджонікідзевського районного суду м. Харкова у провадженні № 644/9341/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47947820>.

205. Сабодаш В.П. Фішинг як найбільш розвинений вид шахрайства в Інтернеті. *Університетські наукові записки*. 2006. № 1 (17). С. 228–233.

206. Світовий досвід боротьби із шахрайством при отриманні соціальної допомоги: уроки для України. Київ : Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України, 2017. 49 с. URL: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2017/05/FEAO_Cheating_A5_02_web.pdf

207. Севрук В. Г. Гіпноз як складова способу вчинення шахрайства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. Київ, 2012. Вип. 3 (82). С. 121–128.

208. Севрук В. Г. Комплексні програми профілактики етнічній злочинності в Україні. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвуз. наук.- практ. круглого столу (Київ, 21 квіт. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Деревач, 2018. С. 152–158.

209. Севрук В. Г. Нормативно-правові засади протидії правоохоронними органами України злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. *Молодий вчений*. 2017. № 4 (44). С. 337–342.

210. Севрук В. Г. Характеристика окремих видів шахрайств, які вчиняють особи циганської національності. *Сучасні правові системи світу в умовах*

глобалізації: реалії та перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26–27 квіт. 2012 р.) : [у 2 т.]. Київ, 2012. Т. 2. С. 69–71.

211. Семененко В. Кримінологічні особливості особи грабіжника. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 261–264.

212. Семенова В. Ф., Файзуллина А. А., Ишмухаметов Я. М. Женская преступность. *Аллея Науки* : науч.-практ. электрон. журн. 2018. № 1 (17), т. 1. С. 645–647. *Alley-science.ru* : [сайт]. URL: https://alley-science.ru/domains_data/files/12January/ZhENSKAYa%20PRESTUPNOST.pdf

213. Сидоренко Е. В. Личностное влияние и противостояние чужому влиянию. *Психологические проблемы самореализации личности*. СПб., 1997. С. 123–142.

214. Синихин А. Э., Степенко В. Е. Криминологическая характеристика личности преступника: анализ в РФ. *Ученые заметки Тихоокеанского государственного университета* : электрон. науч. изд. 2013. Т. 4, № 4. С. 2038–2042. URL: http://ejournal.khstu.ru/media/2013/TGU_4_361.pdf.

215. Смаглюк О. В. Шахрайство за Кримінальним кодексом України 2001 року : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2004. 185 с.

216. Солодилова Ю. А. Эконометрическое моделирование зависимости между численностью безработных и числом преступлений в Оренбургской области. *Фэн-наука* : журн. науч. трудов. 2014. № 1 (28). С. 21–23.

217. Статистична інформація. *Генеральна Прокуратура України* : [сайт]. https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=

218. Стрелюк Я. В. Оперативно-розшукова характеристика осіб, які вчиняють шахрайства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4 (67). С. 109–114.

219. Стричак Г. В., Мартин О. М. Гендерні особливості ринку праці в Україні. *Київський міський центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій* : [сайт]. URL: http://cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=699.

220. Стрюк М. В. Кримінологічна характеристика жіночої злочинності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2001. 249 с.
221. Тарасова К. І. Статистичне дослідження проблем безробіття в Україні в регіональному розрізі. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 4. С. 745–752.
222. Тард Г. Сравнительная преступность / [пер. с франц.]. М. : Тип. И. Д. Сытина, 1907. 267 с.
223. Тимошенко Н., Фоменко Д. Поняття шахрайства та його особливості. *Юридичний вісник*. 2014. № 2. С. 155–160.
224. Тимченко А. П., Момотюк В. О. Попередження жіночої злочинності в Україні. *Молодіжний науковий юридичний форум* : матеріали Всеукр. наук. - практ. конф. до Дня науки, (м. Київ, Національний авіаційний університет, 18 трав. 2017 р.). Тернопіль, 2017. Т. 1. С. 49–51.
225. Токарев А. Ф. Общее предупреждение в деятельности органов внутренних дел : лекция. М. : Акад. МВД России, 1995. 23 с.
226. Топоркова І. В. Взаємозв'язок структурно-функціональних складових брехливості з особистісними рисами у жінок – злочинниць та жінок з умовно-нормативною поведінкою. *Psychological journal*. 2018. № 6 (16). С. 198–212.
227. Туляков В. О. Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми). Одеса : Юрид. літ., 2000. 336 с.
228. У Полтаві судитимуть шахрайку, яка завдала збитків громадянам на 40 тис. доларів. *Новини Полтавщини* : [сайт]. URL: <http://np.pl.ua/2018/11/u-poltavi-sudytymut-shakhrayku-iaka-zavdala-zbytkiv-hromadianam-na-40-tys-dolariv/>
229. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. *Российский правовой портал* : Библиотека Пашкова : [сайт]. URL: <http://constitutions.ru/?p=5854>
230. Федусик В. В. Жіноча злочинність в Україні (кримінально-правові та кримінологічні проблеми) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2001. 24 с.

231. Филимонов В. Д. Общественная опасность личности преступника. Томск : Том. ун-т, 1970. 278 с.
232. Филиппова Е. О. Криминология : учеб. пособие. Оренбург : ОГУ, 2013. 217 с.
233. Фіалка М. І. Фонові явища та детермінанти злочинності: співвідношення та взаємозалежність термінів. *Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія* : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 квіт. 2018 р.). Харків, 2018. С. 103–104.
234. Фоменко Д. С., Тімошенко Н. О. Кримінологічна характеристика особистості жінки, яка вчинила злочин. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2014. № 6, т. 1. С. 110–115.
235. Форми і методи віктимологічної профілактики. *Студопедія* : [сайт]. URL: <https://studopedia.org/6-115598.html>
236. Цебинога О. Ю., Шевчук Т. А. Безробіття як фонове для злочинності явище. *Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія*: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 квіт. 2018 р.). Харків, 2018. С. 112–113.
237. Церкуник Л. В. Зарубіжний досвід запобігання рецидивній злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2018. Вип. 49, т. 2. С. 137–141.
238. Чаплик М. М. Тенденції жіночої злочинності в Україні. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Серія : Соціологія. 2012. № 189, т. 201. С. 114–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2012_201_189_24. – Назва з екрана.
239. Черненко М. Подолати злочинність можна лише спільними зусиллями. *Вісник прокуратури*. 2002. № 2. С. 48–55.
240. Чернишов Г. М. Фінансове шахрайство в інвестиційно-будівельній сфері: кримінологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00.08. Одеса, 2016. 246 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/5684>

241. Чернышева Е. Р. Криминологическая характеристика женской преступности и ее предупреждение : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ростов-н/Д, 2007. 27 с.

242. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 33 с.

243. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2010. 624 с.

244. Чечель Н. О. Деякі історичні аспекти поняття та змісту жіночої злочинності. *Університетські наукові записки*. 2010. № 4 (36). С. 214–220. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2010_4_39. – Назва з екрана.

245. Чикишева Н. А. Женское мошенничество: криминологическая и виктимологическая характеристика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Владивосток, 2011. 183 с.

246. Чорнозуб Л. В. Система правових засобів запобігання злочинам проти дітей. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані* : монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова ; МОН України ; НУ «ОЮА» ; Каф.крим. права та ін. крим.-прав. дисциплін Миколаїв. ін-ту права; ПРЦ НАПрНУ ; ГО «Всеукр. Асоціація крим. права». Миколаїв : Іліон, 2016. С. 499–514.

247. Чуприна А. О. Запобігання шахрайству з нерухомістю в житловій сфері як об'єкт наукового дослідження. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 167–169.

248. Чупрова Е. В. Ответственность за экономические преступления по уголовному праву Англии. М. : Волтерс Клувер, 2007. 208 с.

249. Шапочка С. В. До питання запобігання окремим видам шахрайства, яке вчиняється з використанням можливостей мережі Інтернет. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 1 (32). С. 145–149.

250. Шапочка С. В. Кримінологічна характеристика шахрайства, що вчиняється з використанням комп'ютерних мереж. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 25. С. 329–336.

251. Шапочка С. В. Щодо поняття шахрайства, що вчиняється з використанням комп'ютерних мереж (кібершахрайства). *Вісник Асоціація кримінального права України*. 2015. № 1 (4). С. 221–232.

252. Швець А. В. Предупреждение мошенничеств, совершаемых женщинами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2015. 252 с.

253. Шевченко Л. О. Соціально-психологічні особливості жінок, що вчинили корисливі злочини. *Право і Безпека*. 2009. № 4. С. 193–198. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2009_4_45. – Назва з екрана.

254. Шірінян Л. В. Страхове шахрайство – економіко-правові аспекти, індикатори і шляхи боротьби. *Економіка та право*. 2010. № 3. С. 148–153. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/16581/1/15.pdf>.

255. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова ред- кол.) та ін.]. Київ, 2004. Т. 6. Т – Я. 768 с.

256. Юрченко О. Ю. Проблеми захисту жертв злочинів у Європейських країнах та США. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3–2. С. 335–338.

257. Як ворожки кидають людей на мільйони?: репортаж на телеканалі ICTV від 24 жовт. 2018 р. URL: <https://ranok.ictv.ua/ua/videos/yak-vorozhki-kidayut-lyudej-na-miljoni/>.

258. Якімова С. В., Боровікова В. С. Особистість економічного злочинця. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Юридичні науки. 2016. № 837. С. 521–527. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/33024/1/85-521-527.pdf>.

259. Якімова С. В., Маковецька Н. Є., Омельчук О. М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник. Хмельницький : Хмельницький ун-т управління та права, 2014. 442 с.

260. Derham J. N. Benefits Counter Fraud Strategy. East Northamptonshire Council, Version V2.1325, February 2009.

261. Gender specificities in women's criminality in France, a penal psychiatric expert opinion support. Bornstein S. *Ann. Med. Psychol. (Paris)* 2012; 170(10): 686-691. Copyright (Copyright © 2012, Societe Medico-Psychologique, Publisher Elsevier Publishing). DOI:10.1016/j.amp.2012.04.005.

262. Kerry Segrave. *Women swindlers in America, 1860-1920*. Jefferson, N.C. : McFarland & Co., ©2007.

263. Manon van der Heyden, *Women and Crime in Early Modern Holland*. BMGN - Low Countries Historical Review, 2018. 133. DOI: <http://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.10535>.

264. Matthew Dennis Lynes. *The seriousness of female crime and female labor force participation : an examination of the national crime survey*. Ph. D. University of Michigan 1983. Thesis/dissertation : Manuscript Archival Material : English.

265. Mawby R. Y., Gill M. L. *Crime Victims*. London, 1987. 204 p.

266. Ngaire Naffine. *Female crime : the construction of women in criminology*. London : Routledge, Taylor & Francis Group, 2016.

267. Prenzler Tim. *Responding to welfare fraud: The Australian experience*, AIC Report in Research and Public Policy Series No. 119. URL: http://www.aic.gov.au/media_library/publications/rpp/119/rpp119.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

Аналітична довідка Інформаційно-довідкові матеріали

Проведений аналіз судових вироків про шахрайство, вчинене жінками за 2015-2018 рр. дозволяє стверджувати, що такі показники виявляють тенденцію до стрімкого зростання. Так, питома вага жінок у загальній кількості шахраїв у 2015 році склала 16 %, у 2016 р. – 18 %, у 2017 р. – 24 %, у 2018 р. – 29 %.

Аналіз динаміки жіночого шахрайства, свідчить про те, що у 2016 році загальна кількість виявлених осіб, які вчинили досліджуваний злочин становила 3010 осіб, з яких 609 (20,2 %) – особи жіночої статі; у 2017 році виявлено 3775 осіб, які вчинили шахрайство, з яких жінок – 1021 (27,0 %); у 2018 році із загальної кількості шахраїв, що становила 3654 особи, жінок – 1007 (27,5 %). Як бачимо з проведеного аналізу, маємо тенденцію до стрімкого зростання питомої ваги жіноцтва серед шахраїв: на 7,3 % за останні три роки.

Протягом 2015-2016 рр. питома вага злочинів, пов'язаних з незаконним отриманням соціальних виплат становила близько 17,8 % від загальної кількості вчинюваних жінками шахрайств, то у 2017-2018 рр. цей показник зріс до 29,3 %. Ми пов'язуємо таку динаміку передусім зі стрімким зростанням цін на комунальні послуги та збільшенням у зв'язку з цим кількості осіб, які претендують на різного роду соціальні пільги (субсидії).

Серед правоохоронних органів, що здійснюють спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні є НПУ – 55%, СБУ – 33 , прокуратура – 12 %.

По результатам вивчення 147 матеріалів кримінальних проваджень (архівних кримінальних справ) та вироків суду за ст. 190 КК України, а також проведеним аналізом статистичної інформації ГПУ та НПУ.

За результатами вивчення кримінальних проваджень, виокремлено такі найбільш поширені шахрайства, що вчиняються жінками в Україні, зокрема: шахрайство з використанням мережі Інтернет (86%); шахрайство пов'язане із заволодінням нерухомістю (78%); шахрайство вчинене із використанням психічного або біоенергетичного впливу з метою заволодіння майном (зазвичай це грошові кошти, вироби із золота) (66%); шахрайство у фінансовій сфері (у кредитно банківській сфері, інвестиційно-будівельній) (53%), інше – 27%.

За способами шахрайств, що вчиняється жінками виокремлено наступні: заволодіння грошовими коштами шляхом неправомірного отримання різного роду соціальних грошових виплат (29,3 %); з метою заволодіння державним або колективним майном належать і злочини у сфері кредитування (4,5 %).

Значний відсоток залучення жінок у сферу ріелторської діяльності зумовлює той факт, що часто шахрайські дії у даному секторі вчиняються саме особами жіночої статі. Подібні злочини, за результатами нашого дослідження складають 6,8 % від загальної кількості жіночих шахрайств.

Встановлено, що жінки досить активно використовують можливості мережі «Інтернет» для вчинення різного роду шахрайських діянь з метою незаконного заволодіння грошовими коштами окремих громадян. Найбільш поширеним подібним злочином, виходячи з аналізу слідчо-судової практики (13,3 %).

Аналіз судово-слідчої практики свідчить про те, що 74,3 % жінок, які вчинили шахрайство, не були офіційно працевлаштовані.

За віковими характеристиками шахрайства вчиняються у переважній більшості жінками найбільш активного віку – від 30 до 45 років (65,8 %). Водночас останнім часом все частіше трапляються випадки вчинення шахрайств особами пенсійного віку (6,7 %). Щодо показників, які характеризують участь неповнолітніх у вчиненні шахрайств, можна стверджувати, що вони досить низькі (2,3 %).

Результати вивчення освітнього рівня жінок-шахрайок характеризуються наступним чином: 69,8 % з них мали середню загальну чи спеціальну освіту, 19,7 % – вищу, 4,9 % – базову середню освіту, відомості щодо 5,6 % відсутні.

У результаті аналізу емпіричних даних встановлено, що на сучасному етапі шахрайства, що вчиняються жінками, достатньо часто мають місце і у сільській місцевості (34,5 %).

Характеризуючи рівень працевлаштування жінок, які вчиняють шахрайства, можна констатувати, що він є вкрай низьким. Так, вивчення судових вироків відносно таких жінок дозволяє стверджувати, що 67,9 % з них не мали постійного місця роботи, а 13,2 % працювали неофіційно.

Якщо розглядати таку ознаку як громадянство, то майже всі (98,2 %) аналізовані нами злочини були вчинені жінками, які постійно проживають та мають громадянство України.

Аналіз матеріалів судово-слідчої практики дозволяє констатувати, що більшість (53,3 %) жінок-шахрайок притягались до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК України (заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою); 39,6 % - за ч. 2 ст. 190 КК України (шахрайство, вчинене повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому); 6,5 % - за ч. 3 ст. 190 КК України (шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використання); і лише 0,6 % - за ч. 4 ст. 190 КК України (шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах або організованою групою).

Необхідно зазначити, що проведене нами дослідження свідчить про досить низький рівень прояву рецидивних тенденцій серед шахрайок (4,5 %). Низьким виявився також відсоток вчинення шахрайств жінками у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння (2,1 %).

Розглядаючи груповий характер вчинення жінками шахрайств, варто відзначити, що питома вага таких злочинів є відносно невисокою (10,2 %).

Статистичні показники засвідчують, що у переважній більшості (66,5 %) жінки-шахрайки за місцем роботи (навчання) та проживання характеризуються позитивно.

За результатами соціологічного опитування слідчих та оперативних працівників Національної поліції України, проведеного з проблем запобігання шахрайству, що вчиняють жінки, в Україні.

Зведені дані результатів анкетування 179 респондентів, з них 81 – працівник оперативних підрозділів та 98 – працівника підрозділів досудового розслідування Національної поліції України Закарпатської, Львівської, Чернівецької, Волинської, Житомирської, Київської, Харківської та Одеської областей.

За результатами опитування респондентів визначено, що стан наукової розробленості досліджуваного питання потребує вдосконалення за такими напрямками: сформулювати визначення та здійснити класифікацію шахрайств, що вчиняють жінки (63 %); обґрунтувати доцільність використання зарубіжного досвіду запобігання шахрайству, що вчиняють жінки (69 %); дати комплексну кримінологічну характеристику шахрайств, що вчиняють жінки (72 %); з'ясувати детермінанти, які впливають на характер і динаміку шахрайств, учинюваних жінками; систематизувати кримінологічні ознаки особи злочинця – жінки, яка вчиняє шахрайство (74,2 %); розробити спеціально-кримінологічні й індивідуально-профілактичні заходи, спрямовані на вдосконалення запобігання шахрайству, що вчиняють жінки (77,1 %).

77% опитаних респондентів зазначило, що з розвитком науково-технічного процесу набувають поширення нові види шахрайства, що вчиняються жінками, зокрема, шахрайства пов'язані з криптовалютою.

Найбільш латентним є шахрайство вчинене жінками через соціальні мережі, опитування слідчих та оперативних працівників засвідчило, що відсоток виявлених злочинів, вчинених у таких спосіб, є вкрай низьким та складає 2,8 %.

На високий рівень віктимності жертв шахрайств вказали 81,1 % опитуваних слідчих та оперативних працівників.

Статистичні показники засвідчують, що у переважній більшості (66,5 %) жінки-шахрайки за місцем роботи (навчання) та проживання характеризуються позитивно.

Проведеним опитуванням встановлено, що загально-соціальними заходами запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні є соціально-економічні – 20 %, правові – 17 %, організаційно-управлінські – 13 %, ідеологічні – 13 %, соціально-психологічні – 11 %, медичні – 9 %, психолого-педагогічні – 7 %, соціально-культурні – 6 % і технічні – 5 %.

Опитуванням працівників органів Національної поліції встановлено, що 45 % в першу чергу вважають, що спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками полягають в цілеспрямованій діяльності державних та правоохоронних органів, громадських організацій, соціальних груп та окремих громадян, 35 % акцентують увагу на тому, що такі заходи повинні бути спрямовані на усунення причин та умов вказаної злочинності, і лише 20 % вказали, що спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками направлені на недопущення вчинення розглядуваних злочинів на різних стадіях протиправної поведінки

Опитування працівників органів НП України встановлено, що найширшу систему суб'єктів в 60 % становлять правоохоронні органи, 22 % – органи державної влади та органи місцевого самоврядування, 18 % – організації, підприємства та установи з різними формами власності, громадські організації, асоціації та фонди.

Опитуванням встановлено, що основними сферами застосування таких заходів повинні бути передусім: соціально-економічна діяльність – 18 % (соціальної допомоги, побутового обслуговування, страхування, туризму, вивезення робочої сили за кордон); шлюбні афери – 14 %; кредитно-фінансова та банківська сфера – 14 %; проведення лотерей, ворожіння чи знахарство як форми обману – 11 %; у сфері мобільного зв'язку – 8 %; Інтернет (комп'ютерне)

шахрайство – 8 %; інвестиційно-будівельній діяльність – 8 %, збирання «пожертвувачів» – 7%; у сфері підприємницької діяльності 7 %; обман під час азартних ігор 5 %.

Серед правоохоронних органів, що найбільше здійснюють спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні є: НПУ – 55%, СБУ – 33 , прокуратура – 12 %. Проведеним дослідженням, а саме опитування працівників органів НП України встановлено, що найширшу систему суб'єктів в 60 % становлять правоохоронні органи, 22 % – органи державної влади та органи місцевого самоврядування, 18 % – організації, підприємства та установи з різними формами власності, громадські організації, асоціації та фонди.

Проведеним дослідженням встановлено, що у рамках спеціально-кримінологічного впливу необхідне ефективне налагодження взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування; громадських організацій та населенням з працівників Національної поліції України щодо роз'яснювальної роботи в школах (23 %) і навчальних закладах (34 %) та осіб молодіжного віку (43 %) про кримінальну відповідальність за шахрайство.

Додаток Б

Зведені дані

результатів соціологічного опитування працівників оперативних підрозділів Національної поліції України проведеного в рамках дисертаційного дослідження на тему: «Запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні»

У рамках проведеного дослідження було опитано 81 – працівник оперативних підрозділів Національної поліції України. Відповіді респондентів наведено в таблиці:

Питання	Відсоток
I. Загальна інформація:	
1. Вік респондента:	
1) До 25 років.	32
2) До 30 років.	27
3) До 35 років.	14
4) До 40 років.	14
5) До 45 років.	11
6) До 50 років.	-
2. Освіта респондента:	
1) Вища.	98
2) Середня спеціальна.	-
3) Середня.	-
4) Інша.	2
II. Основні питання:	
3. Стан наукової розробленості досліджуваного питання потребує вдосконалення за такими напрямками:	
1) сформулювати визначення та здійснити класифікацію шахрайств, що вчиняють жінки;	63
2) обґрунтувати доцільність використання зарубіжного досвіду запобігання шахрайству, що вчиняють жінки;	69
3) дати комплексну кримінологічну характеристику шахрайств, що вчиняють жінки;	72
4) з'ясувати детермінанти, які впливають на характер і динаміку шахрайств, учинюваних жінками; систематизувати кримінологічні ознаки особи злочинця – жінки, яка вчиняє шахрайство;	74,2
5) розробити спеціально-кримінологічні й індивідуально-профілактичні заходи, спрямовані на вдосконалення запобігання шахрайству, що вчиняють жінки.	77,1

5. Чи потребує практика комплексного теоретичного дослідження вчинення шахрайства пов'язаного з криптовалютою:	
1) Так;	77
2) Ні;	23
6. Характеристика жінок, що вчинили шахрайство за місцем роботи та проживання:	
1) Позитивно.	66,5
2) Негативно.	33,5
7. Які загально-соціальні заходи запобігання найбільш діяві?	
1) соціально-економічні;	20
2) правові;	17
3) організаційно-управлінські;	13
4) ідеологічні;	13
5) соціально-психологічні;	11
6) медичні	9
7) психолого-педагогічні	7
6) соціально-культурні;	6
7) технічні.	5
8. Які найбільш ефективні спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняється жінками:	
1) цілеспрямована діяльність державних та правоохоронних органів, громадських організацій, соціальних груп та окремих громадян;	45
2) усунення причин та умов вказаної злочинності;	35
3) недопущення вчинення розглядуваних злочинів на різних стадіях протиправної поведінки;	20
9. Яке відсоткове співвідношення суб'єктів, що здійснюють запобігання шахрайству, що вчиняється жінками:	
1) правоохоронні органи;	60
2) органи державної влади та органи місцевого самоврядування;	22
3) організації, підприємства та установи з різними формами власності, громадські організації, асоціації та фонди.	18
10. На Вашу думку, які основні заходи індивідуальної профілактики злочинів оперативними підрозділами НПУ запобігання шахрайству, що вчиняється жінками?	
1) здійснення оперативно-профілактичних заходів щодо жінок із найближчого оточення	27

(мікросередовища), які провокують їх на вчинення шахрайств або інших правопорушень;	
2) Нагляд за поведінкою і способом життя жінок, що профілакується, реагування на правопорушення та інші протиправні дії;	22
3) виявлення та постановку на облік жінок, які потрапили в поле зору як особи, що допускали протиправну поведінку;	16
11. На Вашу думку, які основні сфери застосування кримінологічних заходів запобігання шахрайству, що вчиняється жінками?	
1) соціально-економічна діяльність: (соціальної допомоги, побутового обслуговування, страхування, туризму, вивезення робочої сили за кордон);	18
2) шлюбні афери;	14
3) кредитно-фінансова та банківська сфера;	14
4) проведення лотерей, ворожіння чи знахарство як форми обману;	11
5) у сфері мобільного зв'язку;	8
6) Інтернет (комп'ютерне) шахрайство;	8
7) інвестиційно-будівельній діяльність;	8
8) збирання «пожертвувань»;	7
9) у сфері підприємницької діяльності;	7
10) обман під час азартних ігор.	5
12. На Вашу думку, серед правоохоронних органів, що найбільше здійснюють спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні є:	
1) НПУ – 55%,	55
2) СБУ – 33 ,	33
3) прокуратура – 12 %.	12

Додаток В

Зведені дані

результатів соціологічного опитування слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України проведеного в рамках дисертаційного дослідження на тему: «Запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні»

У рамках проведеного дослідження було опитано 98 – слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України. Відповіді респондентів наведено в таблиці:

Питання	Відсоток
I. Загальна інформація:	
2. Вік респондента:	
1) До 25 років.	32
2) До 30 років.	27
3) До 35 років.	14
4) До 40 років.	14
5) До 45 років.	11
6) До 50 років.	-
2. Освіта респондента:	
1) Вища.	98
2) Середня спеціальна.	-
3) Середня.	-
4) Інша.	2
II. Основні питання:	
3. Стан наукової розробленості досліджуваного питання потребує вдосконалення за такими напрямками:	
1) сформулювати визначення та здійснити класифікацію шахрайств, що вчиняють жінки;	63
2) обґрунтувати доцільність використання зарубіжного досвіду запобігання шахрайству, щовчиняють жінки;	69
3) дати комплексну кримінологічну характеристику шахрайств, що вчиняють жінки;	72
4) з'ясувати детермінанти, які впливають на характер і динаміку шахрайств, учинюваних жінками; систематизувати кримінологічні ознаки особи злочинця – жінки, яка вчиняє шахрайство;	74,2
5) розробити спеціально-кримінологічні й індивідуально-профілактичні заходи, спрямовані на	77,1

вдосконалення запобігання шахрайству, що вчиняють жінки.	
5. Чи потребує практика комплексного теоретичного дослідження вчинення шахрайства пов'язаного з криптовалютою:	
1) Так;	77
2) Ні;	23
6. Характеристика жінок, що вчинили шахрайство за місцем роботи та проживання:	
2) Позитивно.	66,5
2) Негативно.	33,5
7. Які загально-соціальні заходи запобігання найбільш діяві?	
1) соціально-економічні;	20
2) правові;	17
3) організаційно-управлінські;	13
4) ідеологічні;	13
5) соціально-психологічні;	11
6) медичні	9
7) психолого-педагогічні	7
6) соціально-культурні;	6
7) технічні.	5
8. Які найбільш ефективні спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняється жінками:	
1) цілеспрямована діяльність державних та правоохоронних органів, громадських організацій, соціальних груп та окремих громадян;	45
2) усунення причин та умов вказаної злочинності;	35
3) недопущення вчинення розглядуваних злочинів на різних стадіях протиправної поведінки;	20
9. Яке відсоткове співвідношення суб'єктів, що здійснюють запобігання шахрайству, що вчиняється жінками:	
1) правоохоронні органи;	60
2) органи державної влади та органи місцевого самоврядування;	22
3) організації, підприємства та установи з різними формами власності, громадські організації, асоціації та фонди.	18
10. На Вашу думку, які основні заходи індивідуальної профілактики злочинів оперативними підрозділами НПУ запобігання шахрайству, що вчиняється жінками?	

1) здійснення оперативно-профілактичних заходів щодо жінок із найближчого оточення (мікросередовища), які провокують їх на вчинення шахрайств або інших правопорушень;	27
2) Нагляд за поведінкою і способом життя жінок, що профілактуються, реагування на правопорушення та інші протиправні дії;	22
3) виявлення та постановку на облік жінок, які потрапили в поле зору як особи, що допускали протиправну поведінку;	16
11. На Вашу думку, які основні сфери застосування кримінологічних заходів запобігання шахрайству, що вчиняється жінками?	
1) соціально-економічна діяльність: (соціальної допомоги, побутового обслуговування, страхування, туризму, вивезення робочої сили за кордон);	18
2) шлюбні афери;	14
3) кредитно-фінансова та банківська сфера;	14
4) проведення лотерей, ворожіння чи знахарство як форми обману;	11
5) у сфері мобільного зв'язку;	8
6) Інтернет (комп'ютерне) шахрайство;	8
7) інвестиційно-будівельній діяльність;	8
8) збирання «пожертвувань»;	7
9) у сфері підприємницької діяльності;	7
10) обман під час азартних ігор.	5
12. На Вашу думку, серед правоохоронних органів, що найбільше здійснюють спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні є:	
4) НПУ – 55%,	55
5) СБУ – 33 ,	33
6) прокуратура – 12 %.	12
12. На Вашу думку, серед правоохоронних органів, що найбільше здійснюють спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні є:	
7) НПУ – 55%,	55
8) СБУ – 33 ,	33
9) прокуратура – 12 %.	12

Додаток Г

Результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень (кримінальних справ) та вироків суду за ст. 190 КК України

У додатку надано відсоткові показники результатів вивчення матеріалів кримінальних проваджень (архівних кримінальних справ) та вироків суду *за ст. 190 КК України*. Усього досліджено: 147 – кримінальних проваджень (архівних кримінальних справ) та 30 вироків суду.

1. За результатами вивчення кримінальних проваджень, виокремлено такі найбільш поширені шахрайства, що вчиняються жінками в Україні.:		
	шахрайство з використанням мережі Інтернет	86%
	шахрайство пов'язане із заволодінням нерухомістю	78%
	шахрайство вчинене із використанням психічного або біоенергетичного впливу з метою заволодіння майном (зазвичай це грошові кошти, вироби із золота)	66%
	шахрайство у фінансовій сфері (у кредитно банківській сфері, інвестиційно-будівельній)	55%
	інше	27%
2. За способами шахрайств, що вчиняється жінками виокремлено наступні:		
	заволодіння грошовими коштами шляхом неправомірного отримання різного роду соціальних грошових виплат;	29,3%
	з метою заволодіння державним або колективним майном належать і злочини у сфері кредитування.	4,5%
3. Професійний статус жінок, що вчинили шахрайство:		
	працевлаштовані	25,7%
	непрацевлаштовані	74,3%
4. Вік жінки, що вчиняє шахрайство :		
4.1.	30– 45 років	65,8%
4.2.	55 – 60 років	6,7%
4.3.	до 18 років	2,3%
4.4.	Інший вік	25,2%
5. За рівнем освіти :		
5.1.	середню загальну чи спеціальну освіту	69,8%
5.2.	вищу	19,7%
5.3.	базову середню освіту	4,9%

6. За географією вчинення шахрайства жінками:		
6.1.	місто	65,5%
6.2.	сільська місцевість	34,5%
7. За громадянством :		
7.1.	вчинене шахрайство жінками, які постійно проживають та мають громадянство України	98,2%
7.2.	вчинене шахрайство жінками без громадянства	1,8%
8. Жінки притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення злочину передбаченого ст. 190 КК України		
8.1.	ч. 1 ст. 190 КК України	53,3%
8.2.	за ч. 2 ст. 190 КК України	39,6%
8.3.	ч. 3 ст. 190 КК України	6,5%
8.4.	за ч. 4 ст. 190 КК України	0,6%
9. Вчинення шахрайства у стані алкогольного сп'яніння або наркотичного сп'яніння:		
9.1	у стані алкогольного сп'яніння або наркотичного сп'яніння	2,1,%
9.2	у тверезому стані	97,9%
10. Характеристика жінок, що вчинили шахрайство за місцем роботи та проживання:		
10.1	позитивно	66,5%
10.2	негативно	33,5%

Додаток Д

Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. начальника слідчого управління
Головного Управління Національної
поліції в місті Києві
полковник поліції

Едуард СОЛОВІЙОВ

«25» 08 2019 р.

АКТ

про впровадження у практичну діяльність ГУ Національної поліції в місті Києві матеріалів дисертаційного дослідження здобувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ Таран Тетяни Григорівни на тему: "Запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні"

Комісія у складі: т.в.о. начальника відділу СУ ГУНП в місті Києві **Мельника Якова Володимировича**, старшого слідчого в ОВС СУ ГУНП в місті Києві **Рябчука Олександра Юрійовича**, старшого слідчого в ОВС СУ ГУНП в місті Києві **Столяра Івана Миколайовича** склала цей акт про впровадження у практичну діяльність слідчого управління ГУ Національної поліції в місті Києві результатів проведеного здобувачем наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ Таран Тетяни Григорівни на тему: "Запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні".

Пропозиції та висновки дисертаційного дослідження використовуються працівниками в роботі працівників слідчих підрозділів; при розробці відомчих нормативно-правових актів та вдосконаленні методичних розробок; під час проведення занять з особовим складом у системі службової підготовки.

Т.в.о. начальника відділу
СУ ГУНП в місті Києві
підполковник поліції

Яків МЕЛЬНИК

Старший слідчий в ОВС
СУ ГУНП в місті Києві
майор поліції

Олександр РЯБЧУК

Старший слідчий в ОВС
СУ ГУНП в місті Києві
капітан поліції

Іван СТОЛЯР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Національної академії
прокуратури України з
наукової роботи

Р.О. Стефанчук

2016 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача Національної академії внутрішніх справ Таран Тетяни Григорівни
на тему: «Запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні» у
навчальний процес та науково-дослідну діяльність Національної академії
прокуратури України**

Комісія у складі: професора кафедри кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права НАПУ, кандидата юридичних наук, професора В.М. Куца; професора кафедри кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права НАПУ, кандидата юридичних наук, доцента Я.О. Триньової та доцента кафедри кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права НАПУ, кандидата юридичних наук, доцента М.Г. Арманова склала цей акт про те, що комісією вивчені матеріали підготовлені здобувачем Національної академії внутрішніх справ Таран Тетяною Григорівною «Запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні».

Результати дисертаційного дослідження Таран Т.Г. відображені у навчально-методичних матеріалах. Пропозиції та висновки дисертаційного дослідження використовуються при розробці відомчих нормативно-правових актів та вдосконаленні методичних розробок. Зазначені матеріали підтвердили належний теоретичний рівень і практичну обґрунтованість та відповідають меті й загальним напрямкам вдосконалення професійної підготовки юридичних кадрів і можуть бути використанні в навчальному процесі при викладанні дисциплін, а також у рамках перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників прокуратури України.

Члени комісії дійшли спільного висновку, що представлені здобувачем Таран Тетяною Григорівною матеріали дослідження ґрунтуються на значній кількості опрацьованих автором під час дослідження законодавчих, наукових, архівних та емпіричних джерел.

Члени комісії:

Професор кафедри кримінального права,
кримінології та кримінально-виконавчого права НАПУ,
кандидат юридичних наук, професор

В.М. Куц

Професор кафедри кримінального права,
кримінології та кримінально-виконавчого права НАПУ,
кандидат юридичних наук, доцент

Я.О. Триньова

доцент кафедри кримінального права,
кримінології та кримінально-виконавчого права НАПУ,
кандидат юридичних наук, доцент

М.Г. Арманов

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

С.Д. Гусарев

2019 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача
наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії
внутрішніх справ Таран Тетяни Григорівни на тему: “Запобігання
шахрайству, що вчиняються жінками в Україні”
у освітній процес Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: начальника відділу докторантури та ад'юнктури НАВС, доктора юридичних наук, доцента Дрозда Олексія Юрійовича;; провідного наукового співробітника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності НАВС, кандидата юридичних наук Павленка Сергія Олексійовича; провідного наукового співробітника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності НАВС, кандидата юридичних наук Севрука Володимира Геннадійовича, склала цей акт про те, що комісією вивчені матеріали підготовлені здобувачем наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ Таран Тетяни Григорівни на тему: “Запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні” за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Результати дисертаційного дослідження Таран Т.Г. відображені у навчально-методичних матеріалах з кримінального права та криминології для курсантів, студентів та слухачів магістратури, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

Таран Т.Г. Спеціально-криминологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2016. Випуск 6-2. Т. 2. С. 112-117.

2. Таран Т.Г. Детерминанты, влияющие на совершение мошенничества женщинами в Украине. Право и политика. 2017. № 3. С. 396–401. (Кыргызская Республика).

3. Таран Т.Г. До питання про структуру шахрайств, що вчиняються жінками в Україні в умовах сьогодення. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. Випуск 6. Том 4. С. 163–166.

4. Таран Т.Г. Кримінологічна характеристика особи жінки-шахрая. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Вип. 5 Том. 3. С. 65 – 71.

5. Таран Т.Г. Загальносоціальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Випуск 6. С. 180-185.

6. Таран Т.Г. Стан наукового розроблення проблем запобігання шахрайству, що вчиняють жінки, в Україні. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2018. 2(16). С. 305 – 315.

7. Таран Т.Г. Деякі аспекти запобігання жіночій злочинності. Основні напрями та проблеми протидії наркоманії [Текст] електронн. зб. матеріалів круглого столу (Івано-Франківськ, 04 лютого 2016 р.). – К.-Ів-Фр. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – С. 143-148.

8. Таран Т.Г. Чезаре Ломброзо: жіноча злочинність. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення [Текст]: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2016 р.) : у 2 ч. / [ред. кол.: В. В. Черней, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.]. – Ч. 2. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – С. 117-119.

9. Таран Т.Г. Щодо детермінації жіночої злочинності. Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 7–8 квітня 2017 р. – К.: Центр правових наукових досліджень, 2017. С. 89–91.

10. Таран Т.Г. Загально-соціальні заходи запобігання жіночому шахрайству. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Консультат. місія Європейського Союзу. – Харків, 2018. –С.187-188.

11. Таран Т.Г. Питання визначення способу як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони шахрайства, що вчиняють жінки. Актуальні проблеми кримінального права [Текст] : тези доп. IX Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 21 листоп. 2018.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. – С. 331–333.

Зазначені матеріали підтвердили належний теоретичний рівень і практичну обґрунтованість та відповідають меті й загальним напрямкам вдосконалення професійної підготовки юридичних кадрів і можуть бути використанні в навчальному процесі при викладанні дисциплін «кримінологія», а також у рамках

перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників слідчих органів та оперативних підрозділів поліції.

Члени комісії дійшли спільного висновку, що представлені здобувачем Таран Тетяною Григорівною матеріали дослідження ґрунтуються на значній кількості опрацьованих автором під час дослідження законодавчих, наукових, архівних та емпіричних джерел.

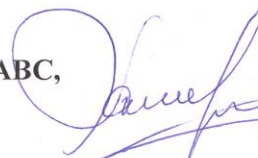
Члени комісії:

**Начальник відділу докторантури та ад'юнктури НАВС,
доктор юридичних наук, доцент**

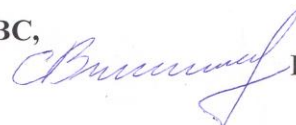
О.Ю. Дрозд

**Провідний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності та
захисту прав інтелектуальної власності НАВС,
кандидат юридичних наук**

С.О. Павленко

**Провідний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності та
захисту прав інтелектуальної власності НАВС,
кандидат юридичних наук**

В.Г. Севрук

Додаток Ж

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Таран Т. Г. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2016. Вип. 6–2. Т. 2. С. 112–117.
2. Таран Т. Г. Детерминанти, впливаючі на совершение мошенничества женщинами в Украине. *Право и политика*. 2017. № 3. С. 396–401. (Кыргызская Республика).
3. Таран Т. Г. До питання про структуру шахрайств, що вчиняються жінками в Україні в умовах сьогодення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 6. Т. 4. С. 163–166.
4. Таран Т. Г. Кримінологічна характеристика особи жінки-шахрая. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 5 Т. 3. С. 65–71.
5. Таран Т. Г. Загальносоціальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 6. С. 180–185.
6. Таран Т. Г. Стан наукового розроблення проблем запобігання шахрайству, що вчиняють жінки, в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (16). С. 305–315.
7. Таран Т. Г. Деякі аспекти запобігання жіночій злочинності. *Основні напрями та проблеми протидії наркоманії* : електронн. зб. матеріалів круглого столу (Івано-Франківськ, 04 лют. 2016 р.). Київ-Івано-Франківськ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 143–148.
8. Таран Т. Г. Чезаре Ломбразо: жіноча злочинність. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2016 р.) : у 2 ч. / [ред. кол.: В. В. Черней, О. М. Джу́жа, В. В. Василевич та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. Ч. 2. С. 117–119.

9. Таран Т. Г. Щодо детермінації жіночої злочинності. *Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства* : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7–8 квіт. 2017 р.). Київ : Центр правових наукових досліджень, 2017. С. 89–91.

10. Таран Т. Г. Загально-соціальні заходи запобігання жіночому шахрайству. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018 р.) / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Консультація місія Європейського Союзу. Харків, 2018. С. 187–188.

11. Таран Т. Г. Питання визначення способу як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони шахрайства, що вчиняють жінки. *Актуальні проблеми кримінального права* : тези доп. ІХ Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 21 листоп. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 331–333.